

Diizin izk xustniŋki maxsaaf

Tamari maxsaaf

6 kifil

Diizin izk xustniŋki maxsaaf

Tamari maxsaaf

6 kifil

Mämskiz: Dontəs Baykəs Inch
Tizita Aku Bənti
Mamo Kaysbaabu Maashuz

Baŋgr siəz: Məste Məkonən
Abəbə Yirgashewa
Izabəla Karpienia
Tizita Aku Bənti

Xhiaybaab: Izabəla Karpienia

Melknis: Mamo Kaysbaabu Maashuz

Akr: Sənayt Worku Mamo

2008 T.H
Mizan Təfəri

መ/ቤት በደ/ብ/ቤ/ህ/ክ/መ/ ትምህርት ሲጋ የበንታ መቃለ አን
ትምህርት መምራቅ የእስ እና እል አትዮጵያ ነው::

በደ/ብ/ቤ/ህ/ክ/መ/ ትምህርት ሲጋ በበንታ መቃለ አን ትምህርት መምራቅ በእስ እና እል አትዮጵያ ትብብር ተዘጋጀ::

2008ዓ.ም. (2016)

Diizin language student text for grade 6 Trial edition published for Diizin medium of instruction pilot classes by: SIL Bench-Maji Zone

Language Development and Mother Tongue Based Multilingual Education Project, P.O. Box 64,
Mizan Teferi, Tel. 047 335 1715

The project is implemented jointly by Southern Nations Nationalities and Peoples Regional Government, Bench-Maji Zone Administration and SIL Ethiopia

Kesi

<u>Məchi</u>	<u>Gaydi</u>
Howdn 1 Gobtki baachi ofsn.....	1
Uyndi buoz kiəlt uoftndəki baachi	2
Hhaarku kiəltki baachi	7
Gob dəmb baachi xhoymskiz	11
Howdn 2 Xustnki hiatubaab	15
Haylə G/silasə	16
Xurnəsh Dibaba	20
Hiatubaab jəyzh	24
Howdn 3 Shəshkka giarmka.....	28
Shəshiki	28
Duolki baar.....	32
GOBI TIYAL CHAARU	35
Howdn 4 Dadu kaaysi	38
ULI	39
Dadu qəydn	43
Dadu sədnka kotkjka	47
Huwodn 5 Turst	51
Omo Parku	51
Aku Hhaay Gobdaaz.....	54
Wuru qiyaru	58
Howdn 6 Mamsnka meshushunka yir amna qoyda qoyda utindənt	62
Burjika Botkuka	62
Dadu xaagnka ishi babka.....	68
Yartibaab xaagnj	72
Huwodn 7 Ech Ay Bi /EDS/ tsakka hharkska.....	76
ECH AY BI/EDS/Top'a chong ECH.AY.BI AIDS tsakidaazka izk a.....	
hhaarksndəki kudu.....	76
ECH Ay BI/EDS kodədəki zingu.....	80
ECH AY BI/EDS/ sis ebm xusis	85
Howdn 8 Gob dəmbi qəydn.....	88

Gob chɔŋki hhaarku	89
Chiənuz amki gob dəmbi.....	94
Gob dəmbi qəydn howns.....	97
Howdn 9 Guzdu hat kuochidakie kidn	102
Kuochidakie tmrt hatki kidn.....	103
Xustnki kuochidakie	110
Abəbəch Gobəna.....	111
Howdn 10 Taamu kaaysi	115
Wulbika Baabuka.....	115
Yartibaabu kadu	119
Wulbika Baabuka Jabinika Ningika edu bəssm	123

Wukŋ

Edu nuogu tmrtakŋ ebm iakda siskŋka nogumka nabbka xsaaſkŋka hhaakie iskn gədnki xuskn̥ isk tigo. Dadu ishikŋ edu izk ishikŋ wuchukki nuogaka sayns ebmas edu nuogu mandakie a ebmakŋ aakŋ ishi nogumkst a ama edu nuogu ins wukŋka məchika yirkŋ hat a qəykintka yir amna a yə amkint izk ishi beskz yiqiant qoy a amkzna ishi besk xuusz tigo.

Edu nuogu hhaa sayns xuskn̥ tmrt ii a amadasa kifil qoyzkn̥ kaar kifil qoyz ishi tsakŋt ishi xuskn̥ja iakz iigigo. A amdas yaku kifil maxsaafa kifil igŋa gant 5 kifil maxsaafa sis yaku kifil maxsaafa yal chonjs wuuki ebm məchikiz tigo.

Maxsaafa 10 howdn məchikiz a amkst howdnakie ishi gəlit tamari maxsaafkn̥ hat kadu nibab a amkst astamari maxsaafkn̥ hat siskŋ nibab qoy tən kigo. Nibab kadudaakie tamari nabbkn̥ja ebm iskn̥ hownsəz ishi amkest kubmz astamari maxsaafkn̥ hatkida siskŋ igŋ sis am gədn ebn qubsnkiz tigo. Xsafkn̥ka nabbka iskn̥ sis am gənd qəydn xustnz qabsn tamari sis aamki kuduk mamsn tamari maxsaafkn̥ hat andnkigo.

Nibabas tamarikie ishi nabbŋkidakŋ tsant nibabkn̥ tsant qəydn xustnki uechkŋjasena a ueshtnshi tamariakie gatsi ishi gəlin qubn gədn ebn andnkiz tigo. A nibabas ishi nabbdəkina a chontat ashushun ueshtnki uechkŋ a amkst tamariakie ishi edəki ebm mant ebz izkŋ hat ishi sətəy ebitəy ishi egən gədn andnkiz tigo.

A nibabakŋki ebm gəndeda ishi nabbki nibabakŋ ebmas ays ishi xuskinttəka ishi ebdənt xustn gədn andnkis uechkŋ tinish. Ayəs astaamria/ren/ uechkŋjas kek a ueshtnki kiəlase tsaskkay a qiadn ueshtnishi baŋgrsz amigo.

Tamariakie xsuufuki ishi ebmas ishi tsaskis kifil chonj a ama həykŋ ist ishi xsaaſkŋki baal kek amkiz a andnz bassigo. Hhaas a hownsn gənd 6 kifil sis a biədnkida saamnt qoyda tamariakie ebm qoy ishi tsaskz akr qiabgis ishi qubsn ednz tigo. Saamnt xaagŋdakŋ hat akr qiabgisas ishi nabb baŋgrs sədn e anz a amkst saamnt kaduda xsuufas qokŋ ishi nabb hotstəy kek mams ebnki qəydn hat a həshin ednz tigo. Hhaakŋ hat astamaria a qiabgisŋki duda iakz tigo. Yir a amkst edu nuoguisk ebmakien tamariakie ishi xuusn ednz bassigo.

Howdn 1 Gobtki baachi ofsn

Saamnt 1 Kiəlu1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Besk

Qəydn xustnz 1

Hhaakŋ qanq tadin ki hiənuqoy nuogas qiabgisa kuduk besk xsaafti.

Qiabgis: wogudəgo → wo-gu-də-go

1. kuotitəy →
2. baachi →
3. uoftndəki →
4. baabuda →

2. Nibab

2a. Nibabknj tsantki uechkŋj

Hhaakŋ qanq tadin ki uechkŋjas edk bəŋgrsnti.

1. Uyndi gobt yaab baachi ishi uofdəma wolə?
2. Ishi uofdənt nakinkiz tən ishi uofdəni?
3. Wol ishi endənt yir amni?

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bəŋgrs siəŋki kudu

Hhaakŋ qanqki nibabas chanqoy yiəqiant chan xaagŋ iti nabbdakŋ choysht chak iti nabbkidas bəŋgrs bəŋgrs nabbnti.

Uyndi buoz kielt uoftndeki baachi

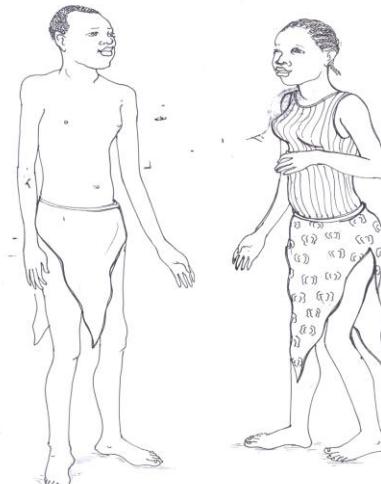
Uyndi gobt baachi akint a geli a gели nuogukn hat qeydn yaab uof izk ishin iiru debtay chiazhi chiazhtay iezn kieltay kuotitay edaazn howsdaaz tigo. Ishikint chak buoz kielt uoftndaazka qeydn kielt uoftndaazka hel a kieltat qubs qeydnki uoftndenishi.

Uyndi diizi gobt xustn uoftndeki gob dembti baachi iskinenishi. A baachiakie suma karka giyarka tangka xsaxsika chaki kaar tsans manmanzkj hat qey uyndat uofdennishi. Yiekiekj chong dadu kuochin i-babuskj i-insnkest i uofdeda karn kuutu tigo. Kuuta a qeydndaada esku kuutukj hat a amkst izn qeydakie chak ishi gели naaynu xuusi baab tiki qeydenishi.

A karna kuchukushuntə wogi karsisntay izkj mälkj a hurtisn gädnt chak opmka orika izkj kastia/zanjkha hutntay a edn alkin uofenen baabuz bayneni qoy i- amkst i- uorika tuubaaynenkie ishi uofdaada a geli oytikj hat qeydn wuogkiz tən uof al buozisdənishi. I-baabuda chak a uofdaada giyar gändəki oytika tsungki nuudu kuutukj hat qeydndaaz tən uofdəgo. Orika tuubaab qanjkiz chak iz uofdaada gant giəz tən uofdənaashi.

Yiekiekj chongat xsaxsika iemuka biyalsuka hhaakie helki yaab uofdaaz tinishi. Na ishi baynibaab qoy tiki uofdəti dadu ishi igikst (loga ishi loginkst a amntka guora ishi giadntka) ishi uof yaabkj tsant huortdaaz tigo. Baachiakie hhaa isk ishi edn kuotn qeydn baachi am uoftndeki kudu iskigo. Gətsi nuudua a ama yapm a chuotnkst baachi sis a amedas a edəki hhaaru əmis kek sə gəndenishi. Ishi chuoku kodənt chiazhit kek edn kiyanuka qoyz qoyz ishi edəki əmis kuotn al kodəgo. A koldak kodndədn izkj tsitsua hel qoshtn juartay nəy kuchukushuntay diemuka boluka hidgntay edn jəyzh am wuogdəgo.

A baachas qeydəki yaabakie chak ishi geli xustn naynibaab ishi amkst ishi kuchu qeydna sis biru kesn ten asa qeydenishi. A yiəst kesndəki birakj gəshima 4-6 amzn tən kesidənenishi. A yies qeydaadakie yaab yildakiek chak ishi sumu tulga gəndaadakie tiki qeydenishi. Nəy yaab tar qeydaaz titi. A yiəs ishi qubs kodəna buoz

kiəlt oftnz a amdas shign a gədnki kiəlak tən qəydənishi.

A hhaas hel ishi ibyaabakie qubsn əmdnzka bəydnzka hhaas hel chak a buoz kiəltat amzna qubstəy ienishi. A buoz kiəlt buoz baabaka buoz baynənika isha oriakiekia tuubaabakie sis qubsndəki itsa a gəlikizna ishi gabtiəkidakie sis qubsnkida manzn kigo. Ishi sis a qubsnkest xil kuup'u a ama aatu kek edn gishitntəy a iəkj kek edn katsintey a edn əmdənenishi. A yies ishi buozdəki kiəlaa ishi gətsi əmsntəy bəysintəy ishi edndəkina a hhaaka daden izkj iibsi i-tiəna a amnt itsa hel kantrg kodn kodəki ishi howdn howdn baalt əmntəy edənishi.

A itsas ishi əmdəkina a edn amt kodn bintsu wuushushuntəy gishitntəy iyaru chonj adn al izkj hat hhaay qabdntəy shay shayshn qabdn dorji a amdəgo. A yies bəydakie oriakiekja iibyaabakiekia tuubaynenkiekn iibyaabakiekia daant ipmki yaabka qoy bəytəy ishi izk wonumtəy ishi edaaz tiki gəndego. A hhaakies hel i-iibyaabakie hel ishi ekin i-tə ilishint iibyaab sis hel jəyzhi əmtəy ishi utisma chiəmshtəy edaaz tigo.

2d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qəngki uechkjas nibaba kuduk kek amki bəngrs biernti.

1. Dadu uyntin babuskj i-insnkst _____ uofdəge.
A. iəmu B. xsaxsi D. karn
2. I-babuda _____ ka _____ kj hat qubsnkiz kuutu tən uofdəgo.
A. Afl aabka kirjka B. eskuka iambu D. yapmka nuuduka kuutu
3. A buoz kuotuasena kuchuku kuutu qəydəki yaabakie suma _____
A. tulga B. elki yaab D. nayni baab
4. kuutu qəydəki yaabakie sis ishi kuchu qəydna sis am gədn _____ amki bir kesndego.
A. 10-40 B. 2-10 D. 4-6
5. Ishi əmdəki itsa _____ chong kodn indəgo.
A. zambilg B. Saanig D. kantrg

Səamnt 1 Kiəlu 2

3. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

“A” krj qarj tədnki hiənuqoy nuoguakien “B” krj qarj tədnki ishikrj wuchuku hat iatskrj amkizn kiams qəynti.

A

1. karn
2. giyari
3. qiyalu
4. tuubayni
5. ori
6. dəden untəy
7. dədə niyakino

B

- A. nogə nogino
- B. tsantki nayli
- D. niakz uofdaaz
- E. xiamu qiade
- Ə. yaab nishiyt uofdaaz
- F. buozbayni uofdaaz
- G. choyshtki nayli

4. Xuusfu

4a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar iti nabbki nibaba gant giəz ist qəydnəki baalka izn qəydəki yaabakiekə uofdaadakiekə ist uoftndəki kiəluka hhaakies chan xaagj iti xsaafnki akr qıabgis qubsnti.

Gətsi	
Biəkňt	
hogňt	

4b. Xsuufu dəmbi

Jumzhunki hiənuqoy nuogu: Nuogu akint hel naa aiska anuogumdaaz iskit jumxhuka konde nuogumte ədnndego. Hhaat diizin nuogu akint ajumxhu nuoguka kuondədaaz chak iskinishi. Hhaakies ŋ-gənt talabuzhin ;radion huuduj gazəxa

Qəydn xustnz 5

Hhaakn qangatki tədnki hənuqoy nuoguakiekj chonqat jumxhunki nuoguakien biər xsaafnti.

buudu	qialu
metr	kuta
tuchiki tuchiki	papay
xhamu	Top'a

Samnt 1 Kiəlu 3

5. Yabts yabtski nabb

5a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakn qanjkı uechikjas eduk bəngrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda ? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Astamaria/ren/uyndiarki nibabas nabbnkin kek hhəydn siis izgant qoy qoy qəy nabbnti. Iti nabbdəkina itin ziñgdaaz hurtnt bəngrs nabb xuusnti.

6. Siskj

6a. Siskj tsantki uechkj

Hhaakn qanjkı tədnki uechikjas edk bəngrsnti.

Uyndi baachi ist akina kaay? Yir amni?

6b. Siskj nibab

Iti astamaria/ren/siskj nibab nabbnkin kek hhəydn siiski uechikjas bəngrsnti.

6d. Siskj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 7

Hhaakn qanjkı uechikjas iti astamaria/ren/ nabbn iti siisda kudak bəngrsnti.

1. Baarn gob nañg təni i-at inkine?

2. Baarn Top'a hadi ayskñ hat i-atinkine?
3. Uyndi gobt iakz xustn uoftndæda yir tæni?
4. Ishikñ kushut shigmki yaabakie yir tænishi uofdæne?
5. Duurubaab a atnkst yir tæki uoftndæne?

7. Edu nuogu ins

Qæydn xustnz 8

Sænxærjakñ chøngat tadnkidakies qoybaab sumuka galn sumaka am nuoguka gæ biær xsaaftinti.

Qiabgis:

Tamariakie dæmbi baachi uofkinishi.

Qoybaab sum: dæmbi baachi

Galn sum: Tamariakie

Am nuoug: uofkinishi

Nufqoy nuogu	Qoybaab sum	Galn sum	Am nuoug
1. Yaab kuutu uofqiakinishi.			
2. Burji qialu uofo			
3. Kuunu tmrt ëibs tæki pæna yaafø			
4. Aku kifigat al nabbdægo.			
5. Astamariakie hel kiflgs wuukinnishi.			
6. yaku kifil dadu hel al zarn kodænishi.			

6. Uyndi gobtki uofsinka hhaatki uofsinkkjñ chøng naada tæki jæyzhi tini? Yir amni?

Saamnt 2 Kiælu 1

8. Nibab

8a. Nibabkjñ tsantki uechkjñ

Hhaakñ qængki uechkñas eduk baægrsint.

1. Hhaarku kiəlt uoftrndəki baachi iti xuskŋ? Ays akrki baachi təni?
2. Hhaarku kiəlt uoftrndəki baachika wol kiəlt uoftrndəki baachi ka yir hat tən ishi begunkini?

Hiənuqoy nuogu hhaakŋ qanq tadnkiekŋ hat nogum ishikŋ wuchukas ebnti.

hhaarku hiəshkŋ	jəshim
hhaarku kiəltki baachi	baachi qalz
baachi	hhaatkida

8b. Nibab

Ishi gəli ishi bəŋgrs siəŋki kudu

Hhaakŋ qanqki nibabas chanqoy yiəqiant chan xaagŋ iti nabbdakŋ choysht chak iti nabbidas bəŋgrs bəŋgrs nabbnti.

Hhaarku kiəltki baachi

Uynd gobt Diizi yaab hhashundakie hhaatkida gant hhaarku hiəshkŋ naa a xustnkiti. Hhaarku hiəshkŋ xustn yiəki biargu daant a tidas gob chəmdakie gədənishi. Gob chəmidakie gədaada gant a amt uynd gobt Diizi yaab hhashundakie hhaarku gant ishi hiəshdaaz istkigo. A yiə gob dəmbi hat hhaarku gant iibyaab hel kuokŋ qoy gab ishi ib dəmbi qəy hiəshdənishi. Iib dəmbi qəydn kiəltat yaab qoy qant amki ziŋgukŋ hat a kaaynt biaru ishik a edəki begmis gədn niyalu ishi baalt oms as dəmbi qəydndəgo. Chak burji yaab qəydn a qəydn gədnt hhaarku gant yaab el kuokŋ qoy gab ishi burjakŋ hhaalu gabtsidənishi. Yə a amdas uyndi gobtkaar hhaarku kiəltki baachika wol kiəltki baachika nana gədn beskn xustnkiti.

Hhaatki kiəltat yaabakie hhaarku xuus kiəlu hadi hhaarku kiəlt ishi uofŋki baachi huurtəy yəqiant uyndi ishi uofdəki baachas xhuur shishikŋstəy eki hhaarku kiəlt uofdənishi. Hhaatki yaabakie hhaarku kiəlt ishi uofdəki baacha jarshka /qəmis/ kuchu baachika naxəlka koshkərka shurabka kukubka jiyalka hhaa kuochidakie uofdəki baachi a amkst niyakudakie chak surnka kuotika bolbolika shurubka ukaka hhaas uofdənishi. Hhaarku kiəlt qoy qoy kuochinka niyakuzka xhamu xhamindənishi. Yiəkŋ chonq gabmtakie iakz kiəlt xhamu na ishi adndəti.

Haa hiirdn andnki baachakiekŋ chonq koshkər gədndəki baacha kuochidakie xharqi ishi huur kodie ishi gəli naynik ishi siib uofdəki baachi tigo. Koshkəras qəydaynenikie kuochin qoy taan ishi tiki qəydəti. Jabt shar qoy qoy niyakuz koshkər qəynas xuskinishi. Diizi yaab hhashundakie iakz ishi xuski hhaarkukie Mariamka

Ximqətka Fasigka tinishi. Hhaakiekj chonj Mariam Maasht chak iakz xustnki hhaarku a amkst fasigka ximqətka Jabtka Mashtka iakz xustnki hhaarku tinishi. Yiə kiəlt hel ishi uof hhaarku tsaskdəki baacha baachi qalzka yəqiant xhuurdn jəzhimki baachika tən uofdənenishi.

Hhaatki kiəltat yir qant yiətrki yaab ishi amt hhaarku kiəlt dakntəy chiəntəy eki baachi taan ishi uoftndəti. Hhaarku Diizi yaab hhashundakie biargukj chonj qokj ishi hhəynjishimtəy kaastəy ishi e tsaskidaaz a amdas gob dəmbi baachakj sapm hhaat kiəltat kiəsdəki baachiakies hhashunt uofdənishi. Kuochidakie ishi gəli naynuk ishi qəydəki koshkəras hhaarku kiəlt Jabt hhashunt uofdənishi. Gob dəmbi koshkəra hhaat kiəluakj hat golka gob yaabka hel hhaarku baachi e uof tsaskdənishi.

8d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydnxustnz 1

Hhaakj qəngki uechkjas nibaba kuduk bəngrsinti.

1. Fasig hhaarku biargu qoykj chonj ays kiəlu a hiəshtndəni?
2. Hhaarku kiəlt kuochidakie ishi gəli naynuka ishi qəy uofdəki baacha yir a gədn oshukundəni?
3. Diizi yaab hhashundakie iakz ishi xuski hhaarkakie nadakie ishi tint hir xsAAFNTI.
4. Hhaarku kiəlt ishi uof haarku tsaskidəki baachia ays amki baachi təni?
5. Kuochinka niyakuzka hhaarku kiəlt ishi uofdəki baachakies hir gənti.
6. Yir qant yiətrki yaab ishi amt hhaarku kiəlt ishi uofdəki baacha ays amkiz təni?
7. Ays amki baachi təki hhaarku kiəlt oftndəni? Qalz/xhuurdn jəshimkiz yəqiant chiənkiz iti gənt yir amni?

Saadnt 2 Kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

‘A’ kj qəng tədnki hiənuqoy nuogakien ‘B’kj qəng tədnkidak ishikj wuchuku hat iatskj amkidak kiams xsAAFNTI.

A

1. oms

B

- A. hhaat

2. hhaarku kiəlu	B. hel kiəlu
3. uynd gobt	D. Yəfknej
4. qoknejqoy	E. uoknej
5. naynibayni	Ə. iagz
6. hhənjishim	F. Wol kiəltki baachi
7. daant	G. wolkiəlu
8. hhaarku kiəltki baachi	H. qoybaab
9. qalz	I. xusknej kaaykin

10. Xsuufu

10a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 3

Uyndiar saamnt qoyknj hat akr qıabgis iti qubskidak saamnt qoyknj hatki xsuufa gant giəz iti gəli iti xuskizn chann xaagnej xsuufu xsaafnti.

10b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 4

Zhumzhu nuogu hhaaknej qaŋg tədnkidakien qıabgisasn sə izgant ishiknej hiənas besk xsaafnti.

Qiabgis:

xharqi ⇒xhərq

sura ⇒ suri

1. bolboli	⇒	5. qamis	⇒
2. Fasig	⇒	6. dəmbi	⇒
3. naxəl	⇒	7. tamari	⇒
4. shurub	⇒	8. xsuufu	⇒

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts yabtski nabb

11a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqg tadmki uechkjas edk baqgrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gedaaz təni?

11b. Nibab

Qəydn xustnz 5

Saamnt xaagjkj hat hhaarku kiəltki baachi gədəki nibabas xaagj xaagj al itikj hiənu kess nabbnti. Iti nabbkst nuogu adi istki baaltat iti tənt yal ashus ashus kek nabb xuusnti.

12. Nogum

Qəydn xustnz 6

Hhaarku kiəltki baachi gədəki nibabakj chonj qalz amki hiənuqoy nuogakien nibabas sədnkaay al eb ishikj wuchuku hat qoybaab uechdaaz qoybaab baqgrsdaaz am nogumnti.

13. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 7

Hiənuqoy nuogu hhaakj qaqgki sənxərəjakj chonj tadmkidakies qoybaab sumuka galn sumuka am nuoguka gə qıabgisas sə izgant biər ishikj qaqg gafki baaltat milkit (✓) hhaas kek a baalt wus xsaafti.

Qiabgis:

Hadi	Hiənuqoy nuogu	Galn sum	Qoybaab sum	Am nuogu
1.	Hhaarku	✓		
2.	Maasht		✓	
3.	gabtso			✓
4.	baachi			
5.	mariyam			
6.	təgo			

7.	kuochin			
8.	koshkər			
9.	yəgo			
10.	yaab			

Saamnt 3 Kiəlu 1

14. Hiənuqoy nuogu zarn

14a. Qabs

Qəydn xustnz 1

Hhaakŋ qaqki hiənuqoy nuoguakien qabs qəynti.

Qiabgisi: bu-yaa-r-b-ji → burjiyaab

1. ba-chi-a	→	5. tu-kuu	→
2. da-kie-gu-ol	→	6. kie-yaa-ba	→
3. də-ki-ofn	→	7. da-kie-da	→
4. xsa-xsi	→	8. da-of-kie-daa	→

15. Nibab

15a. Nibabkŋ tsantki uechikŋ

Hhaakŋ qaqki uechikŋas edk bəŋgrsnti.

Gob dəmbi baachi xhoymskiz nakn kiz təni?

15b. Nibab

Ishi gəli ishi bəŋgrs siəŋki kudu

Hhaakŋ qaqki nibabas chanqoy yiəqiant chan xaagŋ iti nabbdakŋ choysht chak iti nabbidas bəŋgrs bəŋgrs nabbnti.

Gob dəmbi baachi xhoymskiz

Baachi uyndi gobt akint a gəli a gəli xhoymski gob dəmbi baachi oftndaaz iskigo. Yiə kiəlt baachias uofdaadakie yaab yal guoldakie ishi amkst dadu daduakie kunchul tən indənishi. Yəst ishi indənt hel baachi kaay a indndaadas yaab qoy qan naa dadun

uykitəy kafitəy edəti.

Yiə kiəlt iakz utn oftndəki baachi akint kuutuk ka xsaxsika tinishi. Kuutaka xsaxsiaka hhaasn chak baachi ishi amn i edaada ishi gəli kuchu nayni xuski yaab tinishi. Xsaxsi baachi ishi qəyn amnt gətsi tə xsaxsias bərənishi. Ishi biərdak a amzka a qiazkan xuusi baaba gən tə izkəj talka budn kondədin chiazhit tubsinishi.

A tubsndak yaabakie yiə ishi gəli dəklk ishi dəbtəy yiək yaab uofdakj gagult mamsin izk ukul dabdnəgo. Ishi dabkst iiru a dəbntka a qiantka zardn as uoftndəgo. Izn uoftntəy gəlit amki gorj (kofkj) antəy ishi e alnt yir gəndəki iiru qant naa dəbiti.

Chak buoz buosz ishi kint yiə chak jumzhu kotəy izk buosn ishi edəkin kiəltat xhuoymski baachi tigo. Kuutu hel kiəlt chak dadu uyntin i-buosn amkstka i-kəlnkstka i-uoftəy edaaz ist yaab helkiz uofdaaz chak istkigo. A kidat yaab hel uofdəki kuutaka kəldayni uofdəki kuutaka naa qoy titi a gəli a gəlikiz tigo.

Manz chak bialsu gəndəki tsukukj hat shuaqi buftər/daəpi uoftəy iedənishi. A hhaal hel a amqiaki as afl qəydn yiə hhaat yaab hel yilzka iakzka chəmzka baarzka uofdənenishi.

15d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qəŋki uechkjas nibaba kuduk bəŋgrsnti.

1. Xsaxsi ka baachi a qəydn amkst gətsi yir a bassəne?
2. A kiəltat tuchiki tuchiki indədəkie ikie ishi tini?
3. Xsaxsi təni i-buoz bayni uofdəma kuutuyi?
4. Yir amn ishi yaab uyndi baachi uofkaay qiadəni?

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

hHaakj qəŋj tədnki hiənuqoy nuoguakien ishikj wuchuku hat qoy amkizna baaz xsaafti.

1. tuchiki tuchiki	4. kalkaatu
2. guolz	5. afl
3. niyaku	

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar saamint qoykj hat akr qıabgis iti qubstəy saamint xaagj hat xsaaftəy iti ekidasena iti dabtəras tachum kek iti xsafkint səssmnti. Kek xsAAFKAAYKIZ akint bəngr kek xsaaftəy ienti.

17b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakj qəngat tədnki hiənuqoy nuoguakien chonqat jumzhunki nuoguakien biər xsaaftnti.

1. xarəp'əxa	5. kifil
2. astamari	6. ii
3. baachi	7. hushu
4. chuoku	8. hushuta

Səamnt 3 Kiəlu 3

18. Yabts yabtsiki nibab

18a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qəng tədnki uechkjas edk bəngrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nk dədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Nibabas itikj hiənu kess nabbtəy iti nabbdəkina anuogu qalz amkiz a hurtnt bəngrs nabb xuustəy ienti.

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Uyndiakj akr qıabgisakj chonq iti xsaaftki xsuufas sednkaay al iti xsuufiasena kifilgat iti yartibəbakie sis edk gənti.

20. Edu nuogu ins

Qəydn xustnż 8

Sənxərəjäknej chonqat xsafntkidäkiekj chonq qoybaab sumka galn sumka am nuogu amkidakien biər xsaafnti.

Nufqoy nuogu	Qoybaab sum	Galn sum	Am nuogu
Baala meshushum hiatu hiatinishirinishi.			
Astamaria kifilg al zarn xsaafdəgo.			
Gobn guy kuoshudege			
Esku kuutu baachi amdəgo.			
Baabu īib qəydn qəydego.			

Howdn 2 Xustnki hiatubaab

Saadnt 1 Kiəlu 1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Besk

Qəydn xustnz 1

Hhaakn qanq tadin ki hiənuqoy nuoguas qiabgisa kuduk qabs xsaafti.

Qiabgis: qəy-daa-z → qəydaaz

1. hiatu-baa-b →
2. da-chachi-az →
3. gob-kn →
4. ut-kie-da-az →
5. unt-da-kie →
6. nu-tsa →
7. shorshi-b-baa →

2. Nibab

2a. Nibabkn tsantki uechikn

Hhaakn qanq tadin ki uechkjas edk bəngrsnti.

Xustnki haitu baab gəndədakies iti xuskn? ik kie ishi tini?

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəŋki kudu

Hhaakn qanqki nibbas iti nabbdəkina nuogu qalz huotn ashus eb nabbnti.

Haylə G/silasə

Haylə G/silasə (hiatu baab) Haylə G/silasə gob galn chonjat hiatuka xustnki Top'a hatubaabkiekj chonjat qəyda tigo. Haylə G/silasə chabu atsəm 10 kiəlu 1966T.H. a bab Bb G/silasəka a kuoy Bn Ayləch Dəgfənka mamskj hat Arsi gobg atino.

Haylə uyndi dadut aki kiəlt yəpm chachidaaz a tidasn marəja gədego. Akint qant Haylə agətsikest naa a yiə xustnki hiatubaab amno gə eb xuskit. Yaabn xhoymski hiatubaab a amnikida a gəli a kalb qəytə hiattəy ekidakj hat tigo. A amnt qant Haylə ist hiatu agətsikida Asala katema tmrt ipmki meshuhsumakj hat tigo.

Hiatu kudas qıabgistəy a hiatn etəy ekida a nayni Təkilə G/silasə atidasn marəja qıabgisdəgo. Haylə gətsi ahiat shorshiki biargua 1980T.H. hat tigo. Asipartkiada meshushuma dadu untudakieka bardakie sis qubs ūia kuokj hat a hiat shorshikida 1500 metr a hiatikidas xustnkigo.

A yiə kiəlka gətsi Haylə sis tsaaŋ hurtkigo. Izu sis Gorgur atsəm hat hurtiki məxsətakj hatki gazəxanə Aləmne kuoy qəydaaz gə sumu takigo. Haylə hhaaka kiə ahiati shirshikidacie 22 gətn iakz iakz gəndekidakie hiatuakiesn shorshikigo. Haylə hel kiəlu a meshushum hiatdəki metrakie 10,000 ka 5000 ka a amkst chak shigutki hiatu 3000 ka 2000 shigutkizn a hiatn chak nishirshbaab amdəgo. Naa a shorshideti. A hiatuakj chak gabmk a qəydaada ays e yaabka gab dogintka hiəshtka haakien chak hel qəydəgo. Akint a gəlisn xustnki baalakiekj hat hel xusistəy yaab ist gabki baaltka kalt naaru hat tsaki sistndəki nuogakiekj hat tsaskis xusstəy edgo.

A aməla hel kiəlu kaazh tən qoy utdaaz tigo. Naa akafika nuogu chənuzka ebm xuskiti. 1989T.H. Atlant hiatug hhaangs abənqrdakj chuoyt Adizuba gədeki məxsetakj hat a aməla sis gədaaz xsafn andnkigo. Yiəkj hat yaab hel sətəy hhəynzhshmtəy ekinishi.

Yieki ifaqoy Koria chonq bardakie sis qubsnki 10,000 metr meshushum hat gətsi a hurt shorshin Kəniya hiatubaab qoy a shorshinadakj hat izn dum gə ego. “Dumsusm qant qian aab chiənuz a sənt chənshi a tidas ebdeno” gəgo. Akint hhaat hiatuas ashushtəy a gəli hiatu hiatdəki yaabakien qubs qəysistəy edəgo. A yiekj hatkaar yiə hhaat Haylə Awassag a ii iakz xustnkiz kaaftəy gob chonqki yaabka həyt nkizka izg ishi buosn etəy doğə jəyzh doqtəy edəgo.

2d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qanq tədnki uechkjas nibab kuduk bangrsnt.

1. Haylə G/silase gob naŋ a atinkini?
2. Iki təki a hiatu kudasena Haylə sis qiabgiskini?
3. Haylə hhaakakielu ahia shorshikida ay kielu təni?
4. Naŋki tmrt ipm təna ameshshum hiatu gətsikini?
5. Haylə a aməla nakin kiz təni?
6. Haylə anayni ahia kudasena qiabgisekaaykint ahia temə aqiani?

Saadnt 1 Kielu 2

3. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qanq tədnki hiənuqoy nuoguakie ishin wuchuk hat iatskj hiənuqoy nuogu baas xsAAFNTI.

Qiabgis: uoknj → dant

1. uynd	→	4. kuoy	→
2. guyt	→	5. kalbz	→
3. haad kolz	→	6. iagz	→

4. Xsuufu

4a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar xustnki hiatu baab gədəki nibab iti nabbkidakj hat yaab baal iakdas kob izk chanqoy nuogu iti xsaafn qubsnkidakj chonj xsoxis xsaaftnti.

4b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Ebsu: nuogu edi qoyz giəz ("") giəz gəndeda anbaab qian ayaab manz izsis gədaaz tiki gəndego.

Qiabgis: ("") Gabti “Kuununa adabtra tmrt ipmkigo” gəgo.

Hhaakj qənj tadmki uechknejkiekj ist nuogu adi kek wuusn xsaaftnki baalas biər xsaaftnti.

1. Yaaba “Yətu tiki pənas konkito” gə kuoro
2. “Yaaba Yətu tiki pənas kobkito gə kuoro”
3. Yir “amigo a gəndeni”?
4. Baazhu “baachi huur” təkigo gəndego

Saadnt 1 Kiəlu 3

5. Yabts yabtski nibab

5a. Nibabkj tsantki uechikinj

Hhaakj qənjki uechknejas edk bənqrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda ? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiarki nibabas kess itikj hiənu kals e nabbtəy iti nabbdəkina a nuogu edi istki baalt iti tənt ashu ashu nabbtəy nuogu qalz hurtnt ishikj wuchukas ebtəy ienti.

6. Siskj

6a. Siskj tsantki uechikj

Hhaakj qənj tadmki uechknejas edk bənqrsnti.

1. Iti xuski Top'ia hiatubaa/n ist ishikj?
2. Iti xuskint ikik ikik ishikint ishi sumka ist ishi atnki baalka ishi igjka hhaas shigt hiir gənti .

6b. Siskŋ

Iti astamaria/ren/ siskŋ nibab nabbkin kek hhəydn siis uechkŋas bəŋgrsnti.

6d. Siskŋ choyshtki uechkn

Qəydn xustnz 7

Hhaakŋ qəŋg uechkŋas iti astamaria/ren/ nabbn iti siisda kuduk bəŋgrsnti.

1. Dərartu Tulu gob naŋg tən atnkini?
2. Dərartu yir hat təni xustnkini?
3. Dərartu i-kuoydadu chonŋg ayskin tini?
4. Dərartu hiatu məshusm i gastkida ays kifil iki kiəlt təni?
5. Dərartu tmrt ipm hiatn məshusmakŋ hat i xustn yiəda biargu naakŋ hat təni?

7. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakŋ qəŋgatki ueckŋakiekŋ tsantat anbaab qia bgisdaadakien kob xsaafti.

iizhi, izu, ishia, ishi

Qiabgis: Kiyazka a-babka giyamu kaamik yənaashi. **ishia**

1. Haylə na hiatu hiatdəgo.
2. Dərartu kuochin hiatubaynenkiekŋ chonŋgat qoyden tige.
3. Dərartuka Hayləka xustnki hiatu baab tinaashi.
4. Gənzəbekə Qananizuka xurnishika hhaakie hel hiatu hiatidaaz tinishi.

Saamnt 2 Kiəlu 1

Qoybaab atn

8. Nibab

8a. Nibabkn tsantki uechkn

Hhaakŋ qəŋgki uechkŋas edk bəŋgrsnti.

1. Yaab qoy xustnki hiatubaab/n/ ishi gədnkst ays amkiz ishi tiki gədnəni?
2. Hiənuqoy nuogu hhaakŋ qəŋg tədnkidakiekŋ wuchukas ebmti.

məshushum

olompik

gob galn

shorshibaab/n/

8b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siərki kudu

Hhaakj qənki nibbas iti nabbdəkina nuogu qalz huotn ashus eb nabbnti.

Xurnəsh Dibaba

Xurnəsh Dibaba hhaaru atsəm 23,1977T.H hat Arsi Boqoji gəndeki gobg atne. Xurnəsh i-İib yaabakiekj chonj yaku dadakiekj biekjt kubmn tige. Hiatu i-gətsikida 14 biargukj hat tigo. Iizh iakz i-xustnkida Arsi gobg Top'aj chonj a amkst dogj i gətsikida Adisabag 1992 biargu hat tigo.

Xurnəsh i-hurtikida hiatu xuski İibyaabkj chonj tigo. I kuoy dadu Ijigayəw silbər mədelia 10,000 metr 1996T.H hat olompik meshushum shorshikige. I shin Gənzəbe 2000 T.H. hat gob galn quksi hiatukj hat shorshi bayni amkige. I meshikida gob galn ii chonjki hiatn hat tsann am 1500m ka 3000m ka 5000m ka hiatu hat iakz xustnkige. Yiekj chonj chak I shiid Dəjənə gəndaaz iski wuotkaar tsans xustnki haitu baab amigo gədn ebndəgo.

Xurnəsh tsant helki gob galn uutki hiatu 1993T. H. IAAF(international Athletics Association Federation) gob galn quxsin hiatndəki meshushum hat hiatu 5^z am hotsikige. Iizh 1996T.H. hat 5000m Afro-Ejian gəndaadakj hat hiatu shorshi silbər mədala kobkige.

Xurnəsh iakz i-amkida gob galn chonjki haitu meshushumkj hat 1996 ka 1997 ka 1999T. H hat tige. 1996T.H. hat Xurnəsh i-shorshikida 5000m Marta Dominuez gəndeki Isipən haitu baynika Masai gəndəki Kəniya hiatubaynikan choysht gin hiatu tsant keskige. Ishiki hiatubaynenkiekj chonjat i-biargu yilin tiki worqi mədəlia meshushum shorshi kobkin tige.

1996T.H. hat Atəns (Girk gobg) qubsnki olompik meshushumkj hat i-Xurnəsh kaduz keskige. Iizhn tir qoyka xaagnka keskinishi. A yiekiekj chonj qoy keskinen i-gob

dadu Məsərət Dafar i amkst xaagñz keskinen Izubəla Ochichi gəndəki Kəniya tiki 5000m xagn əm hotsikige.

Bəljiq (Chayna gobg) olompikŋ choysht i-Xurnəsh ist i-qəydəki ist buuda iizh i-buudaka i-gob ka sis i-kodiədəki hownsakŋ hat howns takigo. Adisaba unibərsiti chak isk i-xustnki sum tədnkigo.

Xurnəsh i gobn i oshkusədakŋ qoy nay howkiti. 2005T.H. hotəl biah gob ign ka təchim ka sis qəydəki top'ia dadu kuochin tige. Xurnəsh hhaat nəy hiatn məshusmkŋ hatkige. I yaaba Siləshi Sihəni gədndəki iizh gant hiatnbaab tən gab dogkishini.

8d. Nibabakŋ choyshtki uechkŋ

Qəydn xustnz 1

Hhaakŋ qəngki uechkŋas nibaba kuduk bəngrsinti.

1. So tsant iti nabbki nibaba iki ign sis gədaaz təni?
2. Xurnəsh Dibaba gob nañg təni atnkini?
3. Xurnəsh hiatu i gatskida ays biargu ikst təni?
4. I- kuoy dadu hiatubaabakie ikik ikik ishi tini?
5. 1996 T.H.hat Atəns (Girk gobg) qubsnki olompik meshushumkŋ hat Xurəsh hiatus ays i hurtikini?
6. Hiatubaab/n/ ishi hiatu shorshikst ishi gəlika ishi gobka sis yir howns təki istkini?

Saadnt 2 Kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

Hiənuqoy nuogu hhaakŋ qəng tədnidəkien qiabgisas sə izgant qoy əmki hiənuqoy nuogu baas qəynti.

Qiabgis: olompik → gob galn qubsnki məshushum

1. shin	6. worqi
2. shiid	7. Adizuba
3. gob galn	8. hotəl
4. ibyaab	9. mədala
5. xaagñz	

10. Xsuufu

10a. Channqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 3

Uyndiar saamnt qoykŋ hat akr qiabgis iti qubskidak channqoy ka iskŋ sapm amki xsuufu iti gəli ign sis xsaaftnti.

10b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 4

Hhaakŋ qəŋgki qiabgisas sə tədnki uechakŋakiekŋ chonq kek xsaftnkiz kek xsaftnki nufqoy nugakien bəŋgrsnti.

Qiabgis:

“Xurnəsh Dibaba ğ-kuoydada wuotkaar tsans xustnki hiatubaab amigo. gəge. Xurnəsh Dibaba “ ğ-kuoydada wuotkaar tsans xustnki hiatubaab amigo. ” gəge. (kek xsaftnkiz)

1. A. Astamari tamariakien “yirg iti hiəshki yiəkəni?” gə uecho.
B. “Astamari tamariakien yir iti hiəshki yiəkəni?” gə uecho.
2. A. Tmrt ipm uechkŋ ka bəŋgrs ka hat Xurnəsh i xustnkida yir hat təni? “a gədn ueshtn butnishi.”
B. Tmrt ipm uechkŋ ka bəŋgrs ka hat “Xurnəsh i xustnkida yir hat təni?” a gədn ueshtn butnishi.
3. A. Kunu gədndəki tamaria “Xurnəshn uynd ğ-dabtərakŋ hat səokino. ” gəkigo.
B. Kunu gədndəki tamaria “Xurnəshn uynd ğ-dabtərakŋ hat səokino. gəkigo.”
4. A. “D-tmrt ii guzdubaaba tamariakien biargu qaldas jəsh iti wuchukŋ gə uecho. ”
B. D-tmrt ii guzdubaaba tamariakien “biargu qaldas jəsh iti wuchukŋ?” gə uecho.
5. A. D-astamaren “kiəlu kuoti yə tamrdəki tamari iakz utdəno.” I gən ŋ siisdak naŋ kiəlu ŋ tsaskes naŋ utdəti.
A. D-astamaren kiəlu kuoti yə tamrdəki tamari iakz utdəno. “I gən ŋ siisdak naŋ kiəlu ŋ tsaskes naŋ utdəti.”

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts yabtski nabb

11a. Nibabkj tsantki uechkj

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

11b. Nibab

Qəydn xustnz 5

Uyndiar Xurnəsh igj sis gədəki nibabas qoy qoy qəy hiənu kesis nabbnti. Iti nabbkst itin ziñskiz a hurtn xagm xagm nabb kek xuusnti.

12. Nogum

Qəydn xustnz 6

Uyndiar saamnt xaagŋkj hat iti nabbki nibaba yir sis gədaaz tənt xaagŋ xaagŋ al edk qoybaab uechdaaz qoybaab bəŋgrsdaaz am nogumti.

13. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qəŋki qiabgisas sə izgant tədnki nufqoy nuoguakiekj chonj anbaab amki sumakies hurtis xsAAFNTI.

Qiabgis: Xurnəsh Top'iakj chonj xustnki hiatubaanenkiekj chonjat qoynen tige.

(iizh)

1. Ijigayo ka Gənzəbə ka yaf Xurnəsh kuoydad tinishi.
2. Dəjənə hhaat hiatu qəydn hatki Nurnəsh shiid tigo.
3. Yinuka ġ-kuoydada ka hiatu utdəno.
4. Tamariakie saatı ishi tə qıərt ašu alkin kiamno.
5. Xurnəsh baabda xustnki hiatubaab tigo.
6. Xurnəsh Arsi chonj Boqoji gədndəki gobg tən atnkige.
7. Xurnəshka Məsərətka Izabəlaka 1996T.H. hat məshusm qoyk gətsi kaduz kieskinishi.

Saamnt 3 Kiəlu 1

14. Hiənuqoy nuogu zarn

14a. Besk

Qəydn xustnz 1

Hhaakn qanq qabsn tadnkidakies qiabgisa sə izgant beski qəynti.

Qiabgis: Yaabakie ----Yaaba-kie

1. hhaakie
2. nuogakie
3. naarakie
4. howkaaykidakie
5. edaazkie
6. hiatdaadakei
7. howsdaadakie

15. Nibab

15a. Nibabkn tsantki uechikn

Hhaakn qanq tadnki uechkjas edk bəngrsti.

1. Hiatu hiati nishirhidəki yaabakies iti xuskj?
2. Ishi sumu xaagj gənti.

15b.Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəŋki kudu

Hhaakn qanq nibbas iti nabbdəkina nuogu qalz huotn ashus eb nabbnti.

Hiatubaab jəyzh

Hiatu haad kalbskj chonq qoyda a amkst gilmka tirka gobmka intsiki nuogu qəyska hhaakie hel haad kalbs tinishi. Hhaakies hel qəydaada ishikj haad kidna jəyzhka ishi kuoti woshzn howsdəgo. A amnt qant ishi qəydna a gəli a gəlikigo. Hiatu hiatidəki yaab naa intsa nuoguakiekə tir tirdnki nuoguakiesena al qəyti ishi hel kiəlu tsat tsatki hiatu tən hiattəy ahiatu sis amdas ətn qubntəy edənishi.

Hiatu hiatidəki yaab naa hel nishiyt ki yaab titi a gəlin kek qəytəy ebm antəy ekiz tinishi. Ishi kina a naaru kidna a diəba achazha a enti howkaay qia naay a qəydnasena qəytəy xsabtkj hat kalbz amtəy edaaz tinishi. A yiə yaabikie ishi gəlin xuskizkie tinishi. a amkiz a yient chiənuzka jəyzhkan sə xussikaaykiz gant am mashi tsakidaaz tinishi.

Jəyzh amki hiatu baab ishi gədnkst ishikj haad hat kalbtəy meshushum hat mandakie sis tsakki mosumtəy edaaz tinishi. Ishikj haada ishi utz gant woshi qəytəy shign qisentəy yiətrt egekaay qiadaaz tinnishi. Yikj chon ishi hiatidəki kiəltat ent tsant

kaar ishi edki yiøtrs naaru ebi kob wusi kuosdənishi. Qokŋ ishi kobki naaruaka mashi yal amki baalt ishi tə qiant as naaru kot edaaazkie tinishi. chuoyt qan ishi qiaqint ishi quksi tsakki haad kalb iskiz tinishi.

A yie ishi hiatdəda nashi bir tən qoy yaaf gə hiatdət shorshibaab am sistntəy gob oshukushute tən egə gə hiatdənishi. Ishi hiatdədat naa a gob hel chal qoykinshi hiatdəti gobn tsakinz kals amkizka yils amkiz iskin ayesena hel kalb tsaki hotsidənishi.

Aebm hat kalbki hiatubaabakie hel ishi meshushmdəki meshushumkj hat shorshibaab/n/ ishi amki ebm anikz tinshi. Ist ishi wuugəki saat chak kek amkizna ebi kuotitəy a hiatuas hel kiəlu ishi hiatiki saatas yial yilsi hiattəy tən edenishi. Akint qan nuogu manz jəshumdaaz baygt qant ist a kint uyd ishi gətsiki ebmsena kotə hotsidaaz tiki gəndənishi.

Meshushmkj hat ishi kina ishikŋ hadg a oynt qant nashi chont quksi howdəti. A yiekŋ chonj chak hiatn kiəltat ays ishi e shorshint xuskinishi. A amnt qan chak ishi əmtəy bəytəy edki itsa a hiatuakŋ hat ziŋgu kodəkaay qıagez tən əmtəy bəytəy edenishi. A yiə shorshi baab/n ishi amn edəgo. Ishi hiatu shorshikst ishi gobka ishi gəli sis hhəynzhshum baŋgrtəy sum jəyzh oshukushutəy edənishi. Hiatu yaab qoy a gəli a ūib a ama a gəli qəydn a hurtna a yaafdaaz tigo. Haad kalbz a amnt helki yaab qəydaaz tiki gəndego. Kalb qəyz hel kiəlu shorshi baab amdəgo.

15d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakŋ qənjki uechkŋas nibba kuduk ‘yəsh’ yiqiant ‘iazu’ gə baŋgrsnti.

1. Hiatu naa haad kalbs buudu chonj beskindeti.
2. Tirka glimka intsika haakie haad kalbs buudukŋ chonj beskidenishi.
3. Hiatu kuokŋ guufu amkidakie ishi gətsikina a ishin hat oynti biekŋt hurti howdənishi.
4. Yaab hel ishi hiatidəda bir sis qoy tigo.
5. Hiatubaab qokŋ ishi kobki naaruaka yial hiatı titəqja asa naaru kodenishi.
6. Hiatubaab haad kalbs a qəykest itsa qəystəy tirdndaaz tirtəy edəgo.
7. Haad kalbs akint helki yaab qəydaaz tigo.
8. Yaab a ebm shigtki yaab təki hiatu kuokŋ guuf amina a ebm shadnt kizi ? yir amini?

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

‘A’kŋ qarŋ tədnkida ‘B’kŋ qarŋ tədnki hiənuqoy nuoguakiekä ishikŋ wuchuku hat iatskŋ amkizna kob kiams xsaaftnti.

A	B
1. kalbz	A. sarmu/sarbм
2. intsz	B. zuuru am kaaykiz
3. chiənz	D. nishishiukŋz
4. ūibyaab	E. uyndkiz
5. buoshu	Ə. wogŋz
6. tundu	F. jəyzh

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar tsant yaab baal iakzkŋ hat iti qubskikŋ chonqt chanqoy nuogu iti xsafikidas iti dabtəras təchim sətəy iti butukiz ist akint shishikŋs xsaaftəy ienti.

17b. Xsuusfu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakŋ qarŋ nufqoy nuogu tədnkidakiekŋ chonqt ist nuogu edi qoyz giəz ist wuugŋki baalas kek sə wus xsaaftnti.

1. Kuolu ū dabtərasena tmrt ipm ū chaykin kobkito gə Tuubm kuoro.
2. Gobin tamari kuochinenkikŋ chonqt guuf tige.
3. Yətu tiki ū bənqrsasena sə daduakie sis takito gə kafo.
4. Hhaashunt ebidaaz uokŋt tədego gendego.
5. Yaku kifil tamariakie zarkŋ ishi kobki kiəluə adankiz atidas ebi nabbnti gə astamariakie xhaydenishi.

Saamnt 3 Kiəlu 3

18. Yabtsi yabtsiki nabb

18a. Nibabkj tsantiki uechikj

Uyndiar iti nabbki nibbas iti ebda? Nak gədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Iti maxsaafakj hat jəyzh hiatubaab gədəki nibabas buuduk buuduk al nabbtəy iti nabbdəkina axuusəkyatkiz huotnt izkj bəngr nabb izkj wuchukasena xuustəy ienti.

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Uyndiar akr qıabgisakj chonq iti gal ign sis iti xsafkidasena sədnkaay al xhəshika hiri kifilgat iti yartibaabakie sis gənti.

20. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakj qənq tədnki nufqoy nuoguakiekj chonqat sumka anbaabn qıabgisdaazn bier xsaaftnt.

Qiabgıs : Baaraka Gobinka gabi tmrt īibs təgenishi. (daden qənqz)

1. Gaada yaku kifil tamari tigo.
2. Chiyayka Gayduka ishi kint taanishi oyssumdəti.
3. Iyagi ka Aku ka Abshinka iakz utusmdəki yartibaab tinishi.
4. Kuchin kaduka niyakuz qoyka gab hiatu hiatidənishi.
5. Top'a gobkj chonq kuochin hiatubaabin guufəni Dərartu tige.
6. Sayni ka Kaysinaka gab al nabbdənaashi.

Howdn 3 Shəshkka giarmka

Saadnt 1 Kiəlu 1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Qabs

Qəydn xustnz 1

Hhaakn qanq tədnki hiənuqoy nuogakien qiabgisa kuduka qəynti.

Qiabgis: kida -guodig- kie→ guodigkidakie

1. shishi-wə-kie-dada	→
2. chig-guon-kie-kid	→
3. kida- kŋ- kie-kuont	→
4. kie -kida-bandirt	→
5. kida-kie- dishiug	→
6. kie-dimuk-kida	→

2. Nibab

2a. Nibabkn tsantki uechknj

Hhaakn qanq tədnki uechkjas edk bəŋgrsn̄ti

1. Shəshki yir kiəlt təna shəshkndəni?
2. Gobu qoykn̄ hat shəshkndəki shəshka qoy akrikz təna a gəli a gəli kiz?

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bəŋgrs siəŋki kudu

Hhaakn qanqki nibabas iti nabbdəkina xuus kaay itiki hiənuqoy nuogu huotnt chak bəŋgrs nabb iskn̄ wuchukas ebnti.

Shəshiki

Wənbayna wəshishi uoya
Wənbat al saala wəsha
Gəbit al tolu gaabz gayni
Gəbit xhiyari galəŋ qiaz

Shakm bayna kiyaz shaala
 Dimuk tsaynis diwu
 Kiyaz dimakŋ qiaz
 Guonchug tsaŋsi guoda
 Kiaz guotukŋ qiaz
 Ā kuont al baazhu kuoda
 A hiachig al babz qoy oytı hadu haynig
 A dishiuka tsaynis diwua
 A kiyaz dimakŋ qiaz
 A guodig tsaynisi guoda
 A kiaz guotukŋ qiaz
 Kiyafa kiazna kiaŋsŋ
 A chərti burji chara
 A tsisiki garsun baabka
 Shuakuna gaaruka
 A kuodi gəbit wosha gabtssa
 A-baaru naynikŋ qiazəy
 A bandritki bar baarkŋ qiaz.

2d. Nibabkŋ choyshtki uechkŋ

Qəydn xustnz 2

Hhaakŋ qanq tadnki uechkŋas nibaba kuduk isk kiamki wuchuku baaz xsAAFNTI.

1. Wənbayna wəshishiu oya
 Wənbat al sala wəsa
 Gədn hhaakŋ wuchuku xsAAFNTI.
2. A dishiuka tsayns duwu
 A kiaz dimkŋ qiaz
 Gədn hhaakŋ wuchukuasn xsAAFNTI.
3. Ā kuont al baazhu kuoda
 Gədn hhaakŋ wuchukasn xsAAFNTI.
4. A chachig al babz qoy oytı hadu haying.
 Gədn hhaakŋ wuchukasn xsAAFNTI.

Saamnt 1 Kiəlu 2

3. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hhaakŋ qaqŋ tadmki hiənuqoy nuogakŋ hat buuduk al nogmti.

buoz	ebm	edu nuogu
daaku naagn	kuoshu	gob dəmbi buozu

4. XSuufu

4a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar iti nabbki shashik/giarma gant gəkiz iti xsaafnki akr qiabgis qubsnti.

4b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hiənu kals yəlis gəndaada inkŋ hiənasn kals ŋ- kess nabbkstka inkŋ hiənasn yəls ŋ-e nabbkst hiənuqoykŋ hat wuchuku xaagn tadaadakie tiki hiənu kals yəlsi gəndego.

Qiabgis: Kaashi hiənu kals udu kaash
 Kaashi hiənu yəlis kaashi kuoshu naagn.

Saamnt 1 Kiəlu 3

5. Yabts yabtki nibab

5a. Nibabkŋ tsatntki uechkŋ

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiyar iti nabbki nibabasn ishikŋ hiənasn kals e nabbtəy nuogu edi istki baaltat iti tənt kek sə nabbtəy ienti.

6. Siskŋ

6a. Siskŋ tsantki uechkŋ

Hhaakŋ qaqŋ uechkŋas edk bəngrsnti.

Shask/giarm iti shashkitəy giarmtəy iti e xuskŋ?

6b. Siskŋ

Iti astamaria/ren/ siskŋ nibab nabbkin kek hhəyda sis uechkŋas bəŋgrsnti.

6d. Siskŋ choyshtki uechkn

Qəydn xustnz 7

Hhaakŋ qanŋ uechkŋas iti astamaris/ren/ nabb iti siisda kuduk bəŋgrsnti.

1. Shəshkas burji naada sis shəshkinkiz təni?
2. Kuolu oytikŋ chonŋ saaydəki yaab kuori gədaadakŋa ebma yir təni?
3. Buoya boln hharku woshishn oy al gədaadakŋa ebma yir təni?

7. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakŋ qanŋ tədnki uechkŋas qıabgisa kuduka bəŋgrsnti.

Qiabgis: Hhaaku Mizaynsi dadu uchu tənishi. ×

Uchu dadu hhaaku Mizansi tənishi. ✓

1. gəbis yasdaka tənishi a kuoyka akuka a uochu
2. hiat galn aku xustn gobu tigo
3. yəkn səgo kiaz aalkin chachig hhəku oytı kiazakuysi kar.
4. tmrtakŋ gufu a astamaria i amdasn hat kuomtu iakz iizhin utdəgo.

Saamnt 2 Kiəlu 1

8. Nibab

8a. Nibabkn tsantki uechkn

A. Hhaakŋ qanŋki uechkŋas edk bəŋgrsnti.

Gob edu nuogu kiams iti xuskiz ist akŋ? Nak nak təni?

B. Hhaakŋ qanŋki hiənuqoy nuoguakien buuduk al nogmni.

1. baytgki baarz	2. daaku naagn	3. gob dəmbi buoz

8b. Nibab

Ishi gəli ishi bəŋgrs siəŋki kudu

Hhaakŋ qanŋki nibabas iti nabbdəkina xuus kaay itiki hiənuqoy nuogu huotnt chak

baŋgrs nabb iskŋj wuchukas ebnti.

Duolki baar

Irgt a kuoy tuoz
Kiæt̄g kuokŋj ii wuuochgki nuudu tisksn inchg hhaay
Baytki baarz
Balbm uofrt kiabm dadu autkŋj baay
Wəsik bəyz guodna gobitki xsoni
Chaay baar wuodu baar
Gəli kiabm irti mazhi kiabm
ii ziaynik kaafu gəri kuotz
Uufu utsn baab
Uufu artki toydi nenig
Abab udumna kəysikŋj uguka
Uduka nashushu əm gəri malkŋj
Gett wun gin so īpm upts dad
Kumibab naz kunksdiyo
Kunichka barka axusknj kuchg kuoda
Et kudu baar oyti.

8d. Nibabkj̄ choyshkti uechkj̄

Hhaakŋj qæŋj tædnki uechkŋjas nibaba kuduk baŋgrsnt.

1. Shashka iki sis shashikinkiz təni?
2. Duolki baarz yir aamz təna abaytgki baar gədnkini?
3. Yaab hel akizəŋ a gəli a gəli amki shashki iskigo. Yir amna a gəli aglik shashk shashikindəni?
4. Kadu yiqtant kubm amki chiats amzna akiams gant yiqtant eduk baŋgrs nuogmka gant e xsaaſi kifilgat iti yartiakie sis nabbnti.

Saamnt 2 Kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qənq tədnki hiənuqoy nuogu ishikj wuchuku hat qoy amkizn baas xsaafti.

1. shəshk	3. iris
2. daaku naagj	4. kuoknejqoy gab qəydn

10. Xsuufu

10a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 3

Uyndiar saamnti qoykj hat iti qubski akr qıabgısakj chonq chan xaagj amki xsuufu xsaafti. Iti xsafkest kek a chanqoy nuogu xsuufu kudas kuotitəy aab boski xsuufu dəmbias kuotitəy e xsaafti.

10b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 4

Hhaakj qəngat tədnki hiənuqoy nuoguakiekj chonqat naada təki hiənu kals yəls oshukundəntka naada təki edu nuogu insi tənteka hhaasena bier xsaafti.

1. Tsuuku	3. haadu	5. i-yapm
2. a-dadu	4. ī-kuoy	6. haaku

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts yabtski nibab

11a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qənq tədnki uechkjas edk bangrsnti.

Uyndiar saamnt qoy kiəlu qoykj hat iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

11b. Nibab

Qəydn xustnz 5

Uyndiar kiəlu qoy saamnt qoykj hat iti nabbki nibabas hurtiz qoy qoy al itikj hiənu kess nabbt. Iti nabbkest itin gufkiz a ama nuogu qalz a huotnt iti astamariasena uech xuuztəy ist nuogu edi istki baalt iti tənt ašu ašu nabbtı.

12. Nogum

Qəydn xustnz 6

Uyndiar akr qıabgis iti qubskidakj chonqat kiams buuduk al nuogm xsAAFNTI. Iti xsafkest yir amna a nuogu a nuogumkest shashkka kiamska bassdənt gtige e xsAAFNTI.

13. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qanqat tadin ki nufqoy nuoguakiekj chonqat qoybaab sum galn suka xustnki am nuogu amkidakies beri sanxerjakj chonqat xsAAFNTI.

Qiabgis: Yaab yego. Galn sumu → yaab Am nuogu → yego

1. Kuolu (duuy) burji achanikest izg i mardndaaz tiki gendego.
2. Daaku naagj kek aedn kuotn alnt turst kuodədego.
3. Ditskj (tomn) guytki yaab nuogum
4. Giarm yaab a qeyki nuogu jayzhikj hat izk ashashikindaaz

Qoybaab sumu	Galn sumu	am nuogu
1.		
2.		
3.		
4.		

Saadnt 3 Kielu 1

14. Hienuqoy nuogu zarn

14a. Besku

Qəydn xustnz 1

Hhaakj qanqat tadin hienuqoy nuogukien qıabgisa kuduka besku qeynti.

Qiabgis: kuomtna → kuomt-na

1. gobna	3. maazhigəzhna
2. xhuadna	4. Kiabmna
5. baabna	

15. Nibab

15a. Nibabakŋ tsntki uechkn

Hhaakŋ qaqŋki uechkŋas edk baŋgrsnti.

Giarumka itkn shitataka it giarumnti siskŋ?yiramkst təna giarumdəni?

15b. Nibaba

Ishi gəli ishi baŋgrs siəŋki kudu

Hhaakŋ qaqŋki nibabas iti nabbdəkina xuus kaay itiki hiənuqoy nuogu huotnt chak baŋgrs nabb iskn wuchukas ebnti.

GOBI TIYAL CHAARU

Minitit kuomtna miri baabna uochu tuulg

Tulgna masht kəysi gobna a xhuadna tuuluka garuka wun

Iirukŋ qiana ī natg hhaaq

Irti masht kubm nengi

Īibis ii buoyno gədətə endrgis kuodineni

Ii kuoln qaqŋkj baar zuoku

Mazhigəzhna malu tugit hiesh uogti

Signŋ baab a bab amz

Izkŋ sinklget a xhuadn sirikŋ bayt sigsn qiaz

Hhaalkŋ hhaay hhaalkŋ qiaz

Wəlinā wəzn baab gobit a tuydi

Hhəki baab kuoysi awuosn awuochig kuotu qiaz

Indrg kəysina irshing

Mashtki kuoyzna gobna a xhuadna undir wu qian

Īibab irtna e kuort kayniki niang ūibab nuogu

Galkŋ qiajn gəydi guobna kutsin baltki gob gari
kiabmna gaynit baarzki baabakŋ qia galiku

Kuol dadu kuokm kuotzna

kuodi nengi dadu yəbn kuori

Gebt kiazna babu qiyagechi

Gəli muotu babna oytı bats wuungu gezhu

15d. Nibabakj choyshtki uechkj

Qeydn xustnz 2

Hhaakj qajg ki uechkjas nibaba kuduk qeynti.

1. Akrasn sə yir tən iti səsdənt gənti.
2. SHashki/giarum yir yir kiəlt təna əgəndəni?
3. Giarumka shəshkika iki sis shəshkintəy giarumtəy ednz tənt buuduk aln nuogumtəy ishi nuogumkidəsn iti buudu insi baabakie ishi xsaaft kifiligat naba.

Saamnt3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qeydn xustnz 3

Hhaakj qajg tədnki nuogakj hat iatskj amkizn baas xsaafti.

1. əy	3. kiami baab
2. hhənzhishim	4. zuuru

17. XSuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qeydn xustnz 4

Uyndiar chan xaagj amzn iti xsafikidasn bangrs kek sətəy aab boski dəmbi kududasn iti kotkintka iti qiakintka sənti. Yiəs iti xagm səkst hiənuqoy nuogu a tsaskidaadakj ebmasn ebtəy ienti.

17d. XSuufu dəmbi

Qeydn xustnz 5

Hhaakj qajg tədnki hiənuqoy nuoguakies kals iti oshukunkst ishi tədəki wuchukuka yəlis iti oshunkst ishi tədəki wuchukuka hhaasn xsaafti.

1. keso	3. kalu	5. Kaashi
2. baru	4. hhalgu	

Saamnt 3 Kiəlu 3

18. Yabts Yabtski Nabb

18a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakŋ qanŋki uechknas edk baŋgrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak dədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Nibabas hurts itkŋ hiənu kals kess nabbtəy iti nabbdəna nuogu adi istki baalt iti tənt daguf daguf ashu ashu nabbtəy ienti. Yiəkŋ chong chak itin gufkiz istakint iti astamaria/ren/ uechtəy ienti.

19. Edu nuogu

Qəydn xustnz 7

Uyndiar akr qiabgisakŋ chong iti xsAAFki xsuufasn buuduk al nuogumtəy iti nuogumkst adaaku naagŋ sis shashkindaaazka kiamsika iki sis təna shəshkndəntka yr kiəlt təna tka iki sis təna shəshkdənt gə hhaashunt hiir nuogmti.

20. Edu nuogo ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakŋ qanŋ tədnki qiabgisan sə izgant uechknas qəynti.

Qaibgs: Yaab achkn /markŋ

Yaab ashubkst kuontə yəlg mardndaaz.

1. kuoshu qəydn
2. daaku naagŋ
3. tomn/ditskn
4. Əy

Howdn 4 Dadu kaaysi

Saamnt 1 Kielu 1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Qabsu

Qəydn xustnz 1

Hiənuqoy nuogu hhaakn qənj tədnidasn qiabgisa kuduk qəynti.

Qiabgis: da -kie -da → dadakie

1. chia- kida- chig- kie	→
2. kie- baa- kida -ssn	→
3. kie- da- əm- da	→
4. gu -nuo- kie- baba	→
5. kaas- kie- dada	→
6. baba- shuor -kie -shi	→

2. Nibab

Hhaakn qənj tədnki uechkjas edk bəngrsnti.

Uli kaaysi iti kaaz xuskn? Nakn təna edn kastndəni?

2a. Nibab

Hhakn qənj tədnki hiənuqoy nuogakiekj wuchukas ebmti.

kəy biargu
bəyssum
shuorshi baab
uynidi

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəŋki kudu

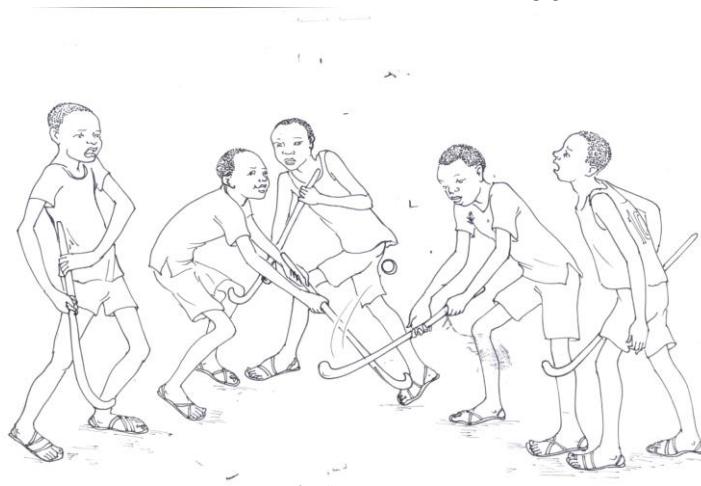
Hhakn qənjki nibabas iti nabbkst xsuufakn ebma yir tənt eb nabbnti.

ULI

Uyndi diizi gobt xustnki kaaysi iakz istkiz tigo. Hhaakj chonj qoyda uli kaaysi a amkst kaaysi hhaasn kaasdaakie dadu niyakuzka yaab guolzka tinishi. Uli key biargut iakz kaastndaaz a amkst ist ishi kaasdaki kiela key biargt tigo. Chak oyt chiachigka guy kuotgka ishi alkst ishi kaasdaaz tigo.

Kaaysas ishi kaasn baasnt ist ishi al kaasnki baala chaka chaagn amki baalka yeqiant xuzi hushkj hatka tigo. Uli kaaysi buudu xaanj ten biegm al kaastndaaz tigo. Buuduk ishi biegmkst ishikj gashma buudu qoydakj chong kubmka yakuka ishi am al kaasn basnt al kaasnishi. Kaaysasn ishi gatskdakj tsant baassnki nuogu istkinishi. Hhaaki chaka inchikj hat karsnki kaaysa ist ishi kaasnki xuzika xuzin ist diebnki mamsn karsnki inchika baassigo. Kaaysa nuoga mamsndakj chuoyht kaaysasn kaassiniki dadu qoy biernigo. Dada bierdndakj choysht shuorshi baaba ist xustntay ist biernki inchikj hat tamu oyt mamsnigo. Oyta mamsndakj choysht kaaysa gatsnigo.

Kaaysasn ishi kaasdakina buudu qoyda kaaysi inchin dieb wusnt oyt andnkidakj chonj qoydasn buoygo . Yi kudu qajka tamu incha hogjki kielqajk kaasnishi. Ishi kaasdena incha hogjt shuorshbaaba buudu naada teki oyt iakz buoykint hadn xustnigo. A xustndakj choysht shuorshibaaba banjr buudu manz qonka a kaasn ednigo. Uli kaaysi hhaat taana iakz xustnkiz titi uyndi diizi gobt kaastndaaz tigo.

2d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qeydn xustnz 2

Hhaakj qajg tadanki uechkj nibaba kuduk bangrsnt.

1. Uli kaaysi dadakie yir ishi qaykst ishi kaasdəki kaaysi təni?
2. Uli kaaysi hhaat təna uyndi təna iakz xustnkini?
3. Uli kaaysi kaaysi shuorshki buudu sis yir təki tadndəni?
4. Uli kaaysin kaasdaaz kuochin tina niyakuzi?
5. Uli kaaysi ist kaastndəki kiəla yir kielt teni?

Saamnt 2 Kiəlu 1

3. Hienu qoy nuogu qalz

Qəydn Xustnz 3

Hiənuqoy nuogu hhaakj qagj tadnidakj wuchku hət buuduk al nuogmni.

1. hhənzhishim baab	3. uokj	5. mumukkiz
2. melkjz	4. buorkiz	6. chadrkiz

4. XSuuufu

4a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar uli kaaysi gədəki nibab iti nabbki nibaba gant gəkiz chan xaagnj amki xsuufu iti xsaafñki akr qıabgis qubsnti.

4b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakj qanq tadnki uechkj chonq qıabgis baab qanq xsafnkidasn bier xsaafnti.

Diizinkj chong (-) i hurtnt anbaabn qıabgisdøyni tige.

Qiabgis: Aku -oyti diəbo

Dada- bab

1. kŋj	4. (-)
2. kŋa	5. A dadu
3. kŋki	

Anbaab qıabgisdəki chatis (-) hel kiəlu diizin nuogu xsuufukj chonq chatis ist akint hel kiəlt anbaabn tən qıabgisdəgo. Naa a tmrt amndakie ishi xsafndəki təna a gob kaaynti a chatis qıadn hhaang choyshtkaar a gətsidaada gant naa amdəti. A amnt qant anbaab qıabgisdədakie diizin chonq kubm ishi kin ishikj chonqat qoydas kobkinno.

1. Kiaaz-kiyanasn səgo	4. Baabu-itsu əmo
2. Kəysi-yaab diəbo	5. Kuomtu-esku kaay
3. Ā-babu	

Saaamt 1 Kiəlu 3

5. Yabts Yabtski Nibab

5a. Nibabkj̥ tsantki uechkj̥

Uyndiar iti nabbki nibabasn iti ebda? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiarkj̥ iti nabbki nibabasn bangrs itikj̥ hiənuas kals e nabbtəy nuogu edi istki baalt iti tənt dagu daguf gə nabbtəy ienti.

6. Siskj̥

6a. Siskj̥ tsantki uechkj̥

Hhaakj̥ qənq tədnki uechkj̥as eduk bəngrsnti.

Turse barse kaaysin iti kaas xuskj̥?

6b. Siskj̥

It astamaria/ren/ siskj̥ nibab nabbkin kek hhəydn sis uechkj̥asn bəngrsnti.

6d. Siskj̥ choyshtki uechkj̥

Qəydn xustnz 7

Hhaakj̥ qənq uechkj̥as iti astamaria/ren/ siskj̥ nibab nabbn iti siisda kuduk bəngrsnti.

1. Turse barse gədn kaastndəki kaaysia yir a hownsəni?
2. Turse bsrse kaaysi kiəlt tsant hotsida yir a gədəni?
3. Kaaysia tsant a hotsint yir a ieni?
4. Turse barse ishi kaaskst ays says yaab ishi tiki kaasdəni?

7. Edu Nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakj̥ qənq tədnki uechkj̥as qıabgisa kuduk bəngrsnti.

Qiabgis: Yaab xaagnj inchi xhilzh xobu kobdenishi.

xaagnj → izk hadndəki hadi

xhilzh → sumu iskdaz

1. Dadu kadu baachi tsubz uofu yənishi.
2. Aku zuoku xsaanz kadu hur kobdego.
3. Baab akuoy dadakiekj chuong xaagnjz tigo.
4. Kuunu a bab gant xsonuz tigo.
5. Kuri muuzu tsubz qənishi.
6. Kiaz uoyten uotu kadu siyage.

Saamnt 2 Kiəlu1

8. Nibab

8a. Nibabkj tsantki uechkj

A. Hhaakj qənjq tadin ki uechkjas eduk bəŋgrsinti

Dadu yasudakie sis qəydn a tadin kst ishi uusuk mamiki qəydn təki tadin ishi qəydəma
ishi uusuk mamkaayki qəydn? Yir amni?

B. Hiənuqoy nuogu hhaakj qənjq tadin kidakies buudu al nogum ishikj wuchukas ebmti.

dadu qəydn kaasi

tsask igj

bow xuskiz

8b. Nibab

Ishi gəli ishi bəŋgrs siəŋki kudu

Hhaakj qənjki nibabas iti nabbkst yaab baal iakda naada tənt eb nabbnti.

Dadu qəydn

Diizi yaab hhashundakiekj chonj dadu yasudakie qəydn ist ishi gatsəki biargu xsoxsədakj tsant ishi gəlika ishi qəy kaas iska iigidəki qəydn xsokigo. Ishi qəydndəki qəydn hhaa ishi gəli ishi sətəy siistəy egəda gant a gəli a gəliki qəydn qəy kaas iigidənishi. A hhaa ishi qəy kaas iska iigidəki qəydnadu kuochinka dadu niyakuzka sis a gəli a gəli begumkiz tigo.

Dadu kuochinenkie yasut ishi ki kiəlt ishi qəy kaasdəki kaasiakies buota xiiditəy inchi inchitəy udu orgis hhaay iditəy ii diirtəy toku daabitəy tarsh hhayn iəkj gant xiasknjəykaar manz qəytəy yətən e kaas iigidənishi. Dadu niyakudakie chak ii kaafitəy guy kuoshutəy oytı chachitəy baza kaafitəy achuku worgitəy yətən e dadu kuochinenkie gabı kaasdənishi. Yιə ishikidakj chonj kuochinen liakuda qəydn hawsna liakuda chak kuochinen qəydn hawsna edənishi.

Yiəkj choysht dadu qəydn ishi gətsidəki biargu yakuka shar a amkst tigo. Diizi gobg mo so tsantkida gant dadu kuochin i ama dadu niyakuz ishi qəydəki qəydn a a gəli a gəlikiz tigo. Ishi qəyəki qəydn ishi ust gant begumkiz tigo. Dadakie sis təndəki qəydn a ama ishi gəli ishi utnk ishi qəydəki qəydn ishi ustkida gant gəki qəydn tən qəydənishi.

Tsant yasut ishiki kiəltat qəydndəki qəydnakies el kaasi gant qəytəy kaastəy ishi e tsaskida gant ishi biarga qəydn ishi qəyəz gant ishi amt bahu xuust ishi uusuk mamiki qəydn tən qəydənishi. Ishi wosin qəytəy wuoshtəy egədakj tsant kaar ishi kobaki laagnja a ama ishi qəyəki qəydn ishi gəli ishi qəystəy hinsitəy ishi egəska yətrkaay ishi qia qəyəki qəydnka tən qəydənishi. Yiəkj sapm ishi gəli utnk amkaay a qiant uusu qəydn dadu na ishi qəysisndəti. Ishi gəli utnk qant a amt uusu qəydn ishi qəyəz hharskindəgo.

Yiəkŋ̤ choysht dadu yasuz ishi tiki kiəltat dadu kuochinenkie iakz kiəlt ūibz al kaastəy nuogu wosintəy edənishi. Dadu niyakudakie chak iakz kiəlt uokŋ̤ kaar in kaastəy ishi wowinəz qəytəy tən edənishi. Ishi qəydəki qəydna begumkida gant dadu kuochinenkie ishi ama dadu niyakudakie ishi qəydəki qəydna yasut ishiki kiəltki qəydna gant gəgəz tən qəydənishi. Yiə ishikidat guy kuoshukŋ̤ka oytı chiachika aalu inchika hhaay idkŋ̤ka kaar manzka hhaas kuochinka niyakuzka kuokŋ̤ qoy gabı qəydənishi.

Hhaat kiəltat qant Dizi yaab hhashundakiekŋ̤ chonq dadu uusu qəydn na ishi qəysisndəti. Uusuk qəysisdəki yaab a sədnt chiənuz gant yir am ishi dadun yə qəysisdəni yir am ishi dadu yə kobsisdəni gədn oyndəgo. A amt qant hhaat kiəluakŋ̤ hat qoy qoy baalt dadu uusu qəydn qəsisndəgo. Hhaa iakz kiəlt dadu kuoyenkie gabəs a ama amki baalt ishi təga amt dadakie xiamgki dadu baa' idənishi. Yiəkŋ̤ sapm dadakie ishi gəli utikino barikino gə ishi uusukŋ̤ sapmt amki qəydn qəydənishi. Yiəkie qoy qiant dadu uusu qəydn na ishi qəysisndəti.

8d. Nibabŋ̤ choyshtki uechŋ̤

Hhaakŋ̤ qənq tədnki uechkŋ̤jacies nibaba kudu yəshu amkidəs yəshu yiə qiant iazu amkidəs iazu gə bangrsinti.

1. Diizi yaaab hhashundakiekŋ̤ chonq dadakie yasut ishiki kiəlt qəydn ishi gatsəki biargakŋ̤ tsant na ishi qəydn qəy kaasdəti.
2. Gob dəmbi kuduk dadu kuochinenkie iakz kiəlt ūibz ki qəydn tən qəydənishi.
3. Diizi yaab hhashundakiekŋ̤ chonq dadakie ishi igi ishi gəli chuoma kiəluka na uusu qəydn qəysisndəti.
4. Dadu kuochinka niyakuzka dadut ishiki kiəlt ishi qəy kaasdəki kaasi na begumkiz titi.
5. Dadu niyakuz qəydəki qəydn hel dadu kuochin nay qəyəti chak dadu kuochin qəydəki qəydn hel dadu niyakuz na qəyəti.
6. Dadakie yasut ishikidat uusu qəydn ishi qəyəz utndəgo. Yəshu yiəqiant iazu iti gənt yir amni?

Saamnt 2 Kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Hiənuqoy nuogu hhaakŋ̤ qənq tədnkidakies buuduk buuduk al nuogm 'A'kŋ̤ qənq tədnki

hiənuqoy nuoguakies ‘B’kŋ qaqŋ tədnkidakiek kek kiamsi qəynti.

A

1. guy
2. iəkŋ
3. bow
4. ūi
5. baz
6. dadu
7. hhaay
8. toku
9. aalu
10. uusu
11. buotu

B

- A. kaafkŋ
- B. xsiaskŋ
- D. kuoshukŋ
- E. xiidkŋ
- Ə. kaasi
- F. wufkŋ
- G. qəydn
- H. idkŋ
- I. dabkŋ
- J. Xuskŋ

10. Xsuufu

10a. Chanqoy nuogu xsuufu

Uyndiar tsant iti qubski akr qiabgisak gob dəmbi kaasikŋ hat chan xaaqŋ xsuufu choysht tsant xsaafkŋ kuokŋ xsaaftnti.

10b. Xsuufu dəmbi

Hhaakŋ qaqŋ tədnki qiabgisas sə izgant tədnki uechkŋjakiekŋ tsantat ikikŋ kiz ishi tint xsaaftnti.

Qiabgis: ŋ-esku (inkŋ)

ñ-esku (yinkŋ)

a-esku (izkŋ)

ā-esku (yətkŋ)

1. Ñ-zinq _____

3. ī-dad _____

2. ñ-zinq _____

4. A-dad _____

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts yabtski nabb

11a. Nibabkŋ tsantki uechkŋ

Hhaakj qaqj tadmki uechkjas eduk baŋgrsinti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

11b. Nibab

Uyndiar so tsant dadu qəydn gədəki nibabas buuduk buuduk al iti gəlit nabb itikj chonqat nada təki kek nabbdənt sə izgant kek nabbnti. Iti nabbkst aab-boski iakzka nuogu adika istki baalt iti tənt ashuz ashuz zingum kaay kek nabb xuusnti.

12. Nogum

Uyndiar saamnt qoykj hat iti nabbki nibabakj aabas qəysi iskj ha ebm tachim nogumti. Iti nogumkst hienuqoy nuogu qalz ishi chochi hienuqoy nuogakie ishi ama tsukuqoy nuogakiekj ebmas edu nuogu kuokj machis nogumti.

13. Edu nuogu ins

Hhaakj qaqj sumu iskidaazka hadikki hadika xhəsh hadika hhaakie qiabgisa kuduk qəynti.

Qiabgis: Tamari dadu kadu tmrt īibs ishi tiəkn qoyda a pəna tsubz tiri kəyso.

hadikki hadi: **kadu**

xhəsh hadi: **qoyda**

sumu iskidaaz: **tsubz**

1. Dadu xaagnj hushut ishi al hiat kaasdəkn dadu gamida hiatı xaagnjz kieso.
2. Ñ-astamaria tamari dadu kubm sial gəydnz ishi sial tiəkn helki dadakiekj chonq ishi kubmzka oshuku hurtiso.
3. Yaku kifil tamariakie howdn howdn kiəltat ishi tmrt ipmt giər amki inchi xhiilz kotəy ashu ashu elki kifil tamariakiekj chonq qoyz kiəsnishi.
4. Kifilgatki dadu duenda 35 tamariakiekj chonq iakz qəydəki xaagnjz a hurtəz na qiatı.
5. 2009 biarguakj kalbi qəy elki kifilakj chonq qoyz kiəsdakj tadm gədn yir akrki baachi kondiəkigo.

Saamnt 3 Kiəlu 1

14. Hienuqoy nuogu zarn

14a. Besk

Qəydn xustnz 1

Hhaakn qabsn tadnkidakien besk xsaafti

Qiabgis: əmdaadakie → əm-daa-da-kie

1. dadakie →
2. kuoyənikie →
3. xustnkidakie →
4. hhaashundakie →
5. nuudakie →

15. Nibab

15a. Nibabkn tsantki uechkn

Hhaakn qəngki uechkjas edk bəngrsnti

Dadu izk edn bəybntəy sədntəy edndəki kudu iti xuskn?

15b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəngki kudu

Hhaakn qəngki nibabas iti nabbkst xsuufakn chonq yir təki əmkint eb nabbnti.

Dadu sədnka kotknka

Dadu ishi atnki kiəluka gətsi ishi gəlisn ishi xuusa kiəluka bəbn iakz baasisdaaz tigo. Yaab dadu qant qian tsuunəgki nuudakie ishi dadun ishi gəli ishi xuusa kiəluk yaab yaab dadu gant sətəy kuotitəy edənishi. Iakz kiəlt dadu sədnka kotkn hat xuutnkidakiekən chonq kuoy babukn sapm tsakin tige. Kuoyakie yir qant ishi zigumt ishi dadu sis chayakaay ishi qiadaada yəshu tigo. Yiə ə gəkst baba a edaaz yir qant na istkiti na yiə titi. Babaka kuoyka ishi gab sətəy bəybətəy edaadakn hat kuoykn aada iakz tigo. Qoy qoy bab kuoykn sapm tsaki sədaaz ishi istakidas xuustnkigo. Dadu kaar tsans yaabka gobka sis iakz basski tami tinishi.

Dadu qoy a atn iigi iskn bahu xuusa kiəluka tibyaabkn qəng tən kigo. Yiə kiəlt sətəy bəbtəy e kuoti iskədaadkie tibyaab ishi əmkst ishi atda gant dadun kek ishi kuot isknki kuokn bassz tigo. Dadu iski qəydn iakz tigo. Haa ishi əmki itsuka ishi uofkn baachika ishikn haadg a chiənt ishi akəmsnki naagjak izg ishi hhaaynki tika hhaakies el a basisəda xustnkigo. Naa ishi hhaakie qoy titi, ishikn haad xhuurnt shishikit ishi əməki itsu kiəluki qubs tatəy ishi xsabtn təkimstəy yiə edn as iigidaazkie tiki dadu

gədndənishi.

Yiə a amkst Diizi yaab hhashundakie iakz kiəlt na ishi dadun hhaa kuokŋ machi iskidəti. Iakz kiəlt kuoyenkie tsantki dadakŋ choysht dadu manz ishi atnt uynd tsantkida chaydənishi. Dadakie elki nuogu ishi gəli ishi xuusk qəyəz gant ebn iakz kiəlt tirum amdənishi. Ishikŋ haadka ishi baachika xhuurnkaay chak kiəlu kuot ishi əməki itsu taasəkaay iakz kiəlt choysht atnki dada qoy tən ebidənishi.

Dadu qoy a gəlis xuuso a gədnt kuochin i ama niyakuz ishi gəli kalb kiəs ibyaabn hownsj kiətka dadu tinishi. Yiə a amdas ibyaab bəybənka kotkŋka na ishik beguməti. Yilzka iakzkakŋ hat sədn kuokŋa bəybənka kotkŋka qant a begumt a begumkida qant tən bəybəntəy kotntəy ednishi. Yiəs el a xsoxsisn tən dadu bəybəntəy kotntəy edno gədndəgo.

Haa kek amkaayki dadu isk kudu tədas xuustnkigo. So tsant gədnkida gant dadakie afn sədn bəybəntəy kotntəy ednkaay ishi qiant ishikŋ hat yiəki zinga ibyaan el zingsəzo. Yiəs ibyaab ishi atkida gant kek bəybətəy kuottəy ishi e iskŋki uusu basstəy uechistəy egəzo. Yiə sis dadun el yilzka iərzka gədnkaay qıadn ishi sis a baassŋki kuduk tən sədntəy koutntəy edn iskindənishi. Dadakie chak jəzhi amki kuduk bəybəntəy sədntəy ishi edn isknki kudu istakidas ishi xuus uechiki kudu hhatki kiəltat gafkigo.

15d. Nibabŋ choyshtki uechŋ

Qəydn xustnz 2

Haaqŋ qənki tədnki uechŋjas nibaba kuduk kek amkidas yəshu yiqiant kek amkaaykidas iazu gə bangrsnti.

1. Yaab dadu qoy tiki a daduna sətəy kuotitəy edəgo.

2. Kuoy babu sis tsak dadun sətəy kuotitəy məchitəy bəybətəy edəge.
3. Dadu atn ishi atn qiant ishi qoy tən iigidənenishi.
4. Yaab daduka nuuduka ishi kidakŋ chonqat el ishi dadn stige kuotitəy iedaaz tinishi.
Kuotitəy məchitəy iegəkaay ishi qiant yir a huotəni?

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hhaakŋ qarŋ tədnki hiənuqoy nuoguakien ishin wuchuku hat qoy amkidakies baaz xsaaftnt.

1. Tsuung	4. kalbz
2. bəybn	5. guolz
3. ziŋgm	

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiarŋ iti qubski akr qiabgisakŋ chonq chan xaagŋ amki xsuufu xsaaftnti. Iti xsafkest ays təna edn agob dəmbi kaaysi kastndənteka ist bassnki yaab gəshmka hhaakiesena gə xsaaftnti.

17b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakŋ qarŋat tədnki hiənuqoy nuoguakien kek amki anbaab qiabgisdaazk xsaftnkiz iti gədedas biərnti.

Qiabgis: -ñ-bab zoku kuoshdəgo. kek xsaftnkiz

-ñ bab zoku kuoshdəgo. Kek xsaftn kaaykiz

1. -A kuoy gabs təge.	4. -ñ kuoy itsa katsidege.
2. A-kuoy gabs təge.	5. Ā babu gabs təgo.
3. ñ-kuoy itsa katsidəge.	6. -A babu gabs təgo.

Saamnt 3 Kiəlu 3

18. Yabts yatski nibab

18a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qajki uechkjas edk baŋgrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiar iti nabbki nibabas hurtiz itkj hiənu kals kess nabbtəy ist nuogu edi istki baalt iti tənt daguf daguf aazh aazhu nabbtəy ienti. Chak iti nabbkest itin gufkiz a huotnt iti astamaria/ren/ dakint uechi xuustəy ienti.

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Uyndiar akr qıabgiskj chonj iti xsafki xsuufiasena sədnkaay al choysht tsənt gənti. Iti gəkest ist akastndəki baalka bassnki yaabaka akiəluakiekən hir gənti.

20. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

A. Nufqoy nuoguakien chonqat sumu iskidaaz amkidakien qajqat chatisnt.

1. Aku zuni xsaanz hur kobdəgo.
2. Buoliyab xsuonuz shigiz tigo.
3. Ĵ- kuoy xsaanen shadn tige.

B. Hhakj qajgtki uechkjakien chonqat hadikki hadika xhəshikki hadika haakien bier ishikj qajqat chiatsntəy isknj tsantat hadki hadi yiqiant xhəshi hadi gə xsaaftəy ienti.

1. Yaab xagjz təgo.
2. Kaashu a kuoydaduakiekj chonqat kubmz tigo.
3. Baasa pəna xaagj məchikigo.
4. Yaku kifil tramariakie qəydn kuokj guuf tinishi.

Huwodn 5 Turst

Saamnt 1 Kielu 1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Qabs

Hhaakŋ qang t̄adnki hiənuqoy nuoga kien qabigizu kuduka qəynti.

Qiabgis: Kie-chong-kida → chongkidakie

1. kie-wuo-kida -chig	→
2. kida-məchi -kie	→
3. kie-sigu-dada	→
4. kida-gətsi-kie	→
5. kida-xustn-kie	→
6. kie-asuk-dada-in	→

2. Nibab

2a. Nibabkŋ tsantki uechkn

Hhaakŋ qang t̄adnki uechkŋas eduk ishi bangrsn ionj.

Parku nak təni?

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bangrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst xsuufakŋ chonj gədnki gobka nuuduka hhaakie ays akrkiz ishi tint itikŋ gəlig eb nabbnti.

Omo Parku

Omo parku D/Y/Y/k Bech Maji zuon Maji wərədakŋ dəbub gobkn chuožh hat top,ia hurtdaaz a amkst uyndi tsant mamsnki parkakikŋ chonj qoyda tigo. Omo parku iropian hadi 1966 biargu dəbub killkŋ chonjki tuusu parkakien chonj qoyda a amkst izkŋ hhashuna chak 4068 kari kilo metr məchikiz tigo.

Adids Abəba Top'ia katam iatsnenkŋ hat ŋ qəy omo parku ŋ tekint izkŋ shadna 878km a amkst Mizan Aman kətəmt 242km tigo. Maji wərda ŋqəy omo tinkint 70km shadnkŋ haat hurtdaz tigo.

Omo parku gob bambu amki gobakiekj chong Africa gob zuokj haat iakz hunsu tadeki gob dambi nuoguka wuochigki nuudukan izkj chong iakz mächikiz tigo. Omo parku izkj chong wuechigki nuudu iakz mächikiz a amkst 69 dadu siagdazka 300 izkj isha amki këbikj akrka 24 ishikj chuonu haatka ashuk indaz 13 wurgits akr qabs mächikiz tigo. Hhaakj akj wudinbi Top'ia gobkj chong omo parkg qoy hurtdaz a amkst izn siyoj gë utki yaab tsasu yë sëtay gobn isknki tamin kiestay edenishi.

2d. Nibabkj choyshtki uechkj

Hhaakj qang tadnki uechkjas nibab kuduka kek amki bangrsan biér xsAAFNTI.

1. Omo parku kilil nadakj chong hurtdaz teni?
A. tigray B. gambila D. Dëbub
2. Omo parkukj chong qoy hurtdaki nuudu amkida naadtni?
A. Duoru B. wudinbi D. Nuuchu
3. Mizan aman katamt j qay omo parku teykint aysi km shadn teni?
A. 242km B. 500km D. 300km
4. Omo parku izkj chong 400 shar amki këbi mächikz tigo?
A. Yëshu B. Iazu
5. Omoparku dadu ximsdaki nuudakie ays ishi kin?
A. 59 B. 99 D. 69

Saamnt 1 Kiélù 2

3. Hienuqoy nuogu qalz

Hhaakj qang tadnki hienuqoy nuogakj hat nuogmti.

A. xiäm xiämsdaaz	D. Kaydnkj hat kiz
B. hiälük shodumdaaz	E. uutki yaab

4. XSuuFu

4a. chanqoy xsuufu

Qaydn xustnz 4

A turst gob iti xuskizna iti xsaafnki akr qjabgis qubsnti. Iti qubskest akr hat iti sëkiz a ama yëshu amkizna iti xsaafnki kudu gant e qubsnti.

4b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Gədnbaab buudu gəndaadakie diizin xsuufukj chörg gesisbaab wuu kaay qian ishi gəli xaagj xitssm aldaadakie tiki gednbaab buudu gəndəgo.

Hh ts hh xs xh zh dh hhaakie tiki gəndenishi

Gəsisbaab xixssm qajk xsaaftnki hiənuqoy nuogu iti gəli eb xsaaftnti.

1. -----

3. -----

2. -----

4. -----

Saadmt 1 Kiəlu 3

5. Yabts Yabtski Nibab

5a. Nibabkj tsantki uechkj

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiar iti nabbki nibabsn hurtiz itikj hiənu kals kess nabbtəy iti nabbdəkina anuogu qalz huotnt iti astamaria dakint uechi izkj wuchukuasena xuustəy ienti.

6. Siskj

6a. Siskj tsantki uechkj.

Hhaay gob chojkiz hhaashunt a gədn alnt yir a hownseni?

6b. Siskj

Iti astamaria /ren/ siskj nibab nabbkin kek həydn siis uechkjas bəngrsnti.

6d. Nibabkj choyshitki uechkj

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qajg tədnki uechkjas iti astamria/ren/ nabbn iti siisda kuduk bəngrsnti.

1. Dəmbi hhaay gob naqj təna a kini?
2. Mizant katəmt qəydn ek ist tədndakj gamba ays kilo metr təni?
3. Mangst iki istki kiəlt təna a hhaaya qəydkini? Biargu aykj hatə?

4. Yir a am gədn a hhaaya gədnkini?
5. Izkj shadna ays iskuer kare metr təni?

7. Edu nuogu ins

Qeydn xustnz 8

Hhaakj qaqj tadmki uechkjas qabgiaa kuduk qəynti.

- Qiabgis:*
- a. Yinuka itaka . inu
 - b. Dadaka a kuoyka . **ishia**

1. Yinuka izuka gaba indənayni.
2. Ishia ka yətuka itki gabu diey.
3. Yinuka yətuka itki bastndənayni.
4. Ñ babuka yaab qoyka hhaaku yienishi.
5. Iizhka izuka gabu yənashi.
6. Ynuka yətuka tiki gabu tieno.
7. Akuka ababuka gabu gabis tenashi.

Saamnt 2 Kiəlu 1

8. Nibab

8a. Nibabkj tsantki uechkj

- A. Hhaakj qaqjki uechkjas edk bəngrnti.
1. Shitat turist ist buozdəki baal iti xuuskiz ist ishikj?
 2. Ist ishikint ishikj sumas hiir gənti.
- B. Hiənuqoy nuogu hhaakj qaqj tadmkidakiekj hat nogum ishi wuchukuas ebmti.
buoz, saagu gabkiz, gobm hhaay, howdn buoz, məlkəz

8b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siənki kudu

Nibabas iti nabbkst xsuufakj chonj gədnki gobka nuuduka hhaakie ays akrkiz ishi tint itikj gəlig eb nabbnti.

Aku Hhaay Gobdaaz

Aku hhaay gobm yaab iakz izt tə howdn buoz ist buozdəki gob ist xustndəki nuogakiekj chonj qoyda a amkst aku hhaay gobm Maji wərda Maji 01 qəbəlikj chonj ki

a gəli saagu gabkiz tigo.

Bench Maji zuon Mizan wacha Maji kuokj qaqjk ŋ tə she benchinka mienit wərədan tsaku tum qəbəli ŋ tedakj choyshtkaar qutu hat kobtədəki kudasn ŋ uoyna qian shar masht kubtədəki kudak ŋtedakj choysht Maji 01 qəbəli ŋ tekida kamiliqajk 212km tigo. Maji katamt ŋ wudakj choysht kudu iakdas ŋ wuyna qian kar qutu hat mishinsi kobtədki kuda qaqjk 20 dəqiqa ŋ tedakj choysht aku hhaay gobm yafino.

Aku hhaay izkj gətsi baala kaar shalt kobtədəki kudu abtat a amkst tə kaar kart izt tədndəki kut ŋ tekst tən izkj gobm baala istkiga. Aku hhaay gobm izkj shadna 70m shadikj hhaat niyalu qoy tə niyalu qoyzkj qazhu hindəki hhaayakj hiəna duwu gant gobəsn hiəl ashuokdadkj akj izkj zangtki wuochaki hhaayakj hat ishi yafdəki qiezhunjakj hat yaabn iakzu utnski kuduka melkj yaabn iakz hiənzhishikiz tigo.

Aku hhaay gobm hhaakj akj uyndi mishiti fərənjackie istki kiəlt masht yir qant ist iskaayki kiəlt hhaay qaqjk qəydəki itsu xiddəki guolu ist ashun yaabakie sis iakz huonsu tədəki qjakiz a amkst hhaat chaka izk zangtat hhaay guonu gant gəkiz ist kin yaab iakz ist tə huodn buoz buozdənishi.

8d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xusnz 1

Hhaakj qarjki sənxərəjækj chong tədnki uechkjakies nibaba kuduk gafki baalas xsoxisnti.

Hadi	Aku hhaay gobm
1.	Ist aki wəreəda
2.	Izkj shadn
3.	Mizənt gətsin ist tədnki km
4.	Atadəki howns
5.	Ist aki qabələ
6.	Maasht katəmt qəydn ist tədnidakj km gabm

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

‘A’kŋ qəŋg tədnkie hiənuqoy nuogakien ‘B’kŋ qəŋg tədnki hiənuqoy nuogakiekə iatskŋ amkiz kiams qəynti.

A

1. iakz
2. shadn
3. zəŋt
4. howdn kiəltki buoz
5. saagu gabkiz
6. gobm hhaay
7. gats baal
8. kudu abt

B

- A. yaab qəykiz
- B. wol kiəltki buoz
- D. chont
- E. shigz
- Ə. chonŋ
- F. yilz
- G. chalki hhaay
- H. howdn baal

10. Xsuufu

10a. Chanqoy nuogu xsuufu

Saamnt qoykŋ hat chanqoy nuogu xsuufu iti xsaafki kudu qıabgisn gədn tədnki kartak sə iti gəli iti siis xuski turist baal yaab yiə səgən egəki kuduk chan xaagŋ xsuufu xsaafnti.

10b. Xsuufu dəmbi

Gədnbaab buudu hhaakŋ qəŋg tədnkidakies qıabgisa gant qiakidas kob isk hiənuqoy hiənuqoy nuogu xsaaf qəynti.

hh ts xh xs zh dh c' s' x' z' p'

Qiabgis: hh→hhaay, dh→dhuocha, x'→us'um

1. ts _____	4. zh _____	7. z' _____
2. xh _____	5. c' _____	8. p' _____
3. xs _____	6. x' _____	

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts yabtski nabb

11a. Nibabkŋ tsantki uechknj

Hhaagn qaqñg tadmki uechkjas eduk bængrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Naki gædaaz tæni?

11b. Nibab

Uyndiaraku hhaay gobm sis gædæki xsuufas qoy qoy al itikj hiænu kæss kek nabbnti. Iti nabbkst nuogu edi istki baalt iti tænt azhu azhu zingumkaay nabbtæy itin zingisdæki hiænuqoy nuogu a huotnt iti astamaria/ren / uechi kek nabb xuusnti.

12. Nogum

Chanqoy nuogu xsuufu iti xsaafkidak hownsm iti xsaafki xuufas nabbki yaab turist baalas ishi yiæ sægæn iæŋki kudu tæn iti xsaafkint eb nogumti. Iti nogumkst iti xsaafkida edu nuogu kuduk kek iti kuotu xsaafkint eb iskj hat nogumtæy qalz amki hiænuqoy nuogu isk iti hownsm xsaafkiz ist ishikint qæysi isk qabs nogum qoyda qoydakj aadas siisn qoyda qoydakj aadas siisn e nogumti.

13. Edu nuogu ins

Hhaakj qaqñg tadmki nufquy nuogakiekj chong qiabgisas sæ izgant iakz xustnki sumu baaltka anbaabn qiabgisdaazka hhaas hhaas hurtis qiabgisa gant qæyti.

Qiabgis:

Yaababakie aku gobm hhaayas sæga gæ yiænishi. (Nufqoy nuogu xsuufu)

Sumu baal: ishi

Anbaab qiabgis: yiænishi.

1. Yaabaka yaabenka wok aku hhaayg al xhuurmdænishi.
2. Ñ-bab hhaaka yægæno gækigo.
3. Daden hhaygat gobe.
4. Biar saska yægæno.
5. Ant yal al yægænno.

Saamnt 3 Kiælu 1

14. Hiænuqoy nuogu zarn

14a. Besk

Qæydn xustnz 1

Hhaakj qaqñg tadmki hiænuqoy nuogakies qiabgisa kuduk besk qæynti.

Qiabgis : gabtsgki → gabts - gki

1. wuochugki	4. hotəlgki
2. chöngki	5. huljgki
3. qjargki	

15. Nibab

15a. Nibabkj tsantki uechkj

Itikj dogjtatkaar ist turst tə sedəki baal ist akj?

Hiənuqoy nuogu hhaakj qanjkı nuogakien buuduk al izkj wuchukuasena nuogmnt.

qiyan	gob chongki indu
turst	inndj gob sədaaz

Yir amna qiyar izkj chöng nuuduka kəbika xso xso izkj chöngkida akuoshutntəy atsintəy a ednnt hhaarkisndəni?

15b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst xsuufakj chöng gədnki gobka nuuduka hhaakie ays akrkiz ishi tint itikj gəlig eb nabbnti.

Wuru qiyaru

Wuru qiyaru Maji wərədakj chöngki yaab izn ashuk qia a gəlis bezkiz tigo. Bənch Maji zon Mizan tə kar wuacha Maji kuokj η tə shə benchi wərədaka menti wərəda xaagj hhaakien η tsaku tə Tuumg qəbəle η tədakj choysht kar Tuumg katamsi kobtədəki kuokj hhaasn η uynaqian kar kaŋgu hat kobtədəki kuda qanjkə shar maasht kobtədəki kuokj hhak kamil qanjk η tə Maji 01 qəbəle wuyno.

Yiəka kaar chayt kobtədəki kuda qanjk η tə chayt qəbəlin η tsakdaka geb hhaarku tə yəkj choysht kiəbu gabun η tsakdakj choysht aku hhaay gobm ist gətsdəki hhaay hhaasn η tsakdakj choysht dudut husut teno. Dudut husut η tedaka wuru qiyarukj gətsi baalsn yafino.

Wuru qiyaru izkj gətsi baala geb hhaarku qəbəli Maji wərda kuosku guzdu ii ashushuki barzafakj hhaast qəy tə shalt qəbəlin məchi tə tsist hhaas hel qabsu məchikiz a amkst qjara ist gatski baalt ashukj tə qjara izt ashuki baaltat tenkint 1:30

dəqiqə amgo.

Wuru qiyaru izknej chonqat wuechigki nuudu iakz mechikz a amkst qıargatki kəbika butukuka bəyka geruka tsuukuka gituka hhaagant gəki nudakien ə edəki ashu tənt ant qoy qiat sekaay tan qiti yəsis wuru qiyaru yaabn iakz həenzhshkiz tigo.

Wuru qiyaru xumu amki gobuknej hat a aln sədnkst qiaraknej hhaashuna ka mielkj hhaa yəlt gobknj hat wuochi bezikz tən akrkigo. Izknej mielkj hhaaknej hat həenzhshm ki kudu tədəki uut kar yə ə gobasn sej gə yədəki fərnjakie izt hin foto qəystəy izt huwo yaytəy I astədənishi. Qiyaru hhaat Maji wərda gobu dənbi guzudu İI ka turizmka kuknej qiankj qiyaru yaabis atadəki huonsa iakz atida sis yaabakie ishi edəki xuobtəy atstəy iyəna kays kekasədn kuotnn edgo.

15d. Nibabkj choyshtki uechknej

Qəydn xustnz 2

Hhaaknej qanq tədnki uechknejas nibaba kuduk bənqrsnti.

1. Wuru qiyara gob nənq akintka yir a hownsdəntka nakin a edn kotn alkintka shigt hiir xsafnti.
2. A qiyara kotntəy bəybntəy iekaay a qiaqint nuudakie izknej chonq ishi alkina a turst yə segəma aqjani? Yir amni?
3. Qiyaru atsintəy xobdntəy a ednz jəyzh tigo. A. İazu B. yəshu

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hhaaknej qanqat tədnki nufuqoy nuoguakieknej chonqat ishiknej qanqat chatsnkidakieknej wuchuku hat qoy amkiz baas xsafnti.

1. Gob chonq turst iakz kiəlt a yient gob iigigo.
2. Wurug qiar a kiagki qabelə qankiz shaltka tsiskka tinaashi.
3. Wurug qiar xumu amki baalt aaln sədnkest izknej hhaashuna iakz jəshmkiz tigo.
4. A qiyara ashunkaay qia a gəli bezi huotkiz tigo.

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar akr qıabgis saamnt qoykŋ hat iti qubstəy saamnt xaagŋkŋ hat xsaaftəy iti eki xsuufiasena hurtiz iti yartibaabakieka iti dabterasena tachm səssmnti. Iti səssmkest kek achanqoy xsuufu kuduk xsaftnkintəka nugu adi kek awusinkintəka aab boski iakz chak abaalt təna awusin xsaftnkint kek stige butikiz akint shishikŋs tate ienti.

17b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakŋ qanqat xsaftnki hiənuqoy nuoguakiekŋ chonqat gesis baab buuduk xsaftnkidakiesena biernti.

1. təgo	4. ino	7. xhilizh
2. hhaaru	5. xsaanz	8. sogo
3. əmo	6. tsubz	9. səgo

Saamnt 3 Kiəlu 3

18. Yabts yabtski nibab

18a. Nibab

Hhaakŋ qanqki uechkŋjas edk bangrsnt.

Uyndiar kiəlu qoy saamnt qoykŋ hat iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

Qəydn xustnz 6

18b. Nibab

Uyndiarki nibabas hurtiz qoy qoy al itikŋ hiənu kals kess nabbnti. Iti nabbkest itn zingsdaaz ahuotn iti astamaria/ren daknt uechi izkŋ wuchukuasena xuustəy nuogu adi istki baalt iti tənt daguf daguf gə nabbtəy ienti.

19. Edu nuogu: Nuogm

Qəydn xustnz 7

Iti xsafki xsuufiasena sədnkaay al shigt hir gtige iti gəkest yeshu amkiz aama yaab xuskiz a ama. Iti gəkest yir kiəlt agəndenteka atadəki hownsasena gə hirnt.

20. Edu nuog ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakj qarj tədnki uechkjkiekj chonqat sum anbaab amdakien gə ishikj tsantat xsaafti.

1. Kuoyaab guy kuoshudəge.
2. Yaaba inchi xuobi kobdəgo.
3. Gotuka Akuka gab tmrt ībs tənaashi.
4. Udn ipmt al qəydn qəydəge.
5. Uornka Duoňka Yizuka gab al boňgu hhaakidənishi.

Howdn 6 Mamsnka meshushunka yir amna qoyda

qoyda utindənt

Saamnt 1 Kiəlu 1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

Qəydn xustnz 1

1a. Besk

Hhaakj qanq tədnki hiənuqoy nuoguakiesena qiabgisa kuduk qabs qəynti.

Qiabgis :

xhiyadn-akj	→	xhiyadnakj
1. akj-Burj	→	
2. Botku-akj	→	
3. akj -hhəyku	→	
4. akj-yatn	→	

2. Nibab

2a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qanqli uechkjas eduk bənqrsnti.

Iti utidəki tsəy iti tsəy xuskj yir yir kiəlt tənti tsəydəni?

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bənqrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst chanqoy a ama chan xaagj iti nabbdakj choysht nibabas ashus xsuufakj ebma yir a amint eb nabbnti.

Burjika Botkuka

Uyndi gobt shorkj shorshidəki burji iski el kiəlu hhāāy yiizu zəngt xhiyadn garkin əmdego. Yiəka hhaaku juakj qoy kiəlt burja a baalas a əm ge təkst botku xhiyadnakj haadas xsirgika diskkigo. Burja sədn kaay qia kesn a biyadn tə tumug wuuto. Botku burja wuuti shubedas kek se qia burjikj iibs təgo.

A yiədaka yaab kaaykin tīg wuugi qandəg alo. A alkin itsu dadu kuode taani əmtəy yaab kaaynt həysi kestəy edəgo. Yiəka burji dadu kuochin qoy iski guot guot i-tənt i-bab tigo i-gə məchint tsitsu shunshəl shunshəl a gən yir təki gəda gə ebdege. I-ebmas: “I-kuoy sis so tīgatkida naa a ȏ-bab titi,” gedege.

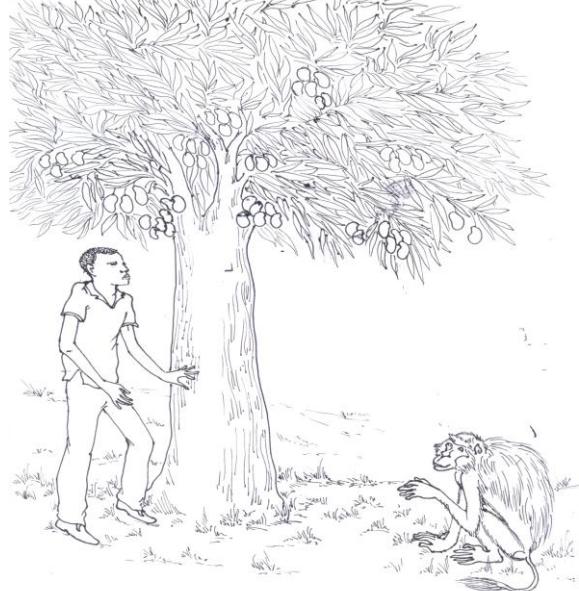
A yies siisdakie hhaaku juakŋ qoy kiəlt burjakŋ nuoyt kuokŋ qoy gab al: “A burja həyŋ kiesna a dəmbi qəydna gəndego,” gəgenishi. Yiəka a hurtnt izn ishi dəbushudas xuus duolu chonŋ xsiakŋ git iartsı qudi tsant a borkisn hurto. Həyŋ garzka bangaka məchikidakie hel a duolakŋ hat ishi dəbtəy xhuatəy ishi e qian izu hurt hiat jiyaro. A hiat jiyardakŋ choysht tə inchi kalg kiez al yə gego:

“Baabu baabu gədn bachukŋka əmtəy dii kugŋ,

Iigz tīg gədn iidika bəytəy dii kugŋ,

Inukŋ-guyt chiyamu uyndi chiablna dii kugŋ,

Inukŋ-guyt bordu uyndi botsina dii kugŋ,” gə hiatu qia təgo gəndego.

Həykuka Yatnka

Həykuka yatnka iakz utsmdəki yaritbaab tinaashi. Yiə ishikidat oytı gab bart an chəchidnaashi. Yatn oyteni kuochin hhəyku oytə zokun kinishi. Yie ishiki oytakien taru taru tən chiachidənaashi. Hhaaku juakŋ qoy kiəlt hhəyku tara hatkin yatn oytəni siyage. Hhəyku yiək yira a ieni a zokakŋ kiazit katuk xuobu qia yatn sis “a yarte a yarite ȏ oytə uotu siago” gəgo.

Yatn a yəkst oytakŋ kiaziasn katuk a xobkin səgo. “A hhaa ays a eti? yirki gobg təna zoku uotu siyagdən?” gəgo. “Hhəyku Siagidəgo gieno hhaat yir a eni?” gəgo. Yiək “yiəŋ ȏ-yaabka nuuduka dakŋt təna ishi ȏ-nuogas wuchuka” gəgo yatn. Yiək ishi gəsusm tiənaashi. Yiək ishi tən helki nuudu huotu hhəyku sis gəgo. Oshukunki nuodakiekŋ chonŋ bəy hiəshki giyamu kiəlt yəge.

Hhəyku yiək: “i bəy yir a ehiəshki as yəknii?” gə uecho. Yiək: “Bəy gobkəj hhāāy tsidn al siib hiəshki yiəkino,” gəge. Hhəyku qəy: “uyndi gob nəng təna gobkəj hhāāy tsidna a səkini?,” gəge bəyn gibo.

Bəy chak: “uyni gob nag təna zoku uotu siagdəni?” gə gus saaku zañks i tsakn iizhn gibkino gə tə saaku chonj wuut shubn bəy qutn qian yatn a oytasn buoyn ego, gədndəgo

Yir kiəltka naat aamkint	Kiəlu	Gob
Burja shubədaka botkua yə a baalt alo	Uynd gobt	Hhāāy yiizikəj ziñkt

Yaab baal
Burja ka botku ka dəden ka i-kuoy ka yaabakieka

Ist amkiz
Botkua burja baalt alno gə xhiyadnakəj haaadasena xsirqika diskə burja sədnkaay a qia kessn abiyadn wuut hhāāy tumu chonj wuuto

Ziñga
Burja xhiyadn a əm gə tə kesdəki wuut shubo.
Botku tə burja baalt alo.
I-burji dəden so tigat kida naa a- ī bab titi gəge i-kuoy sis
Yika yaab hel siis yə nuoytat al a burja nuoyt hurtna a dəmbi qəydn gəgenenishi.

Wuchuku
Izu ziñgas a xuusdas choysht izk a hiat jiýarnki kudu e izk hiat jiýaro.

2d. Nibabkj̄ choyshtki uechkj̄

Qəydn xustnz 2

Hhaakj̄ qaqki uechkj̄as nibba kuduk bəngrsnti.

1. Hhəyku yir amna a bəyn gibkini?
2. Burja yir amna a xhiyadn kalgat wuutkini?
3. Yaabakie burjakj̄ nuoyt ishi yiedat yir ishi giəni?
4. Hhəyku ə-oyti tiki siagikigo a-giəkida yəshu tən iazu təni ? Yir amni?

Saamnt 1 Kiəlu 2

3. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

A. Hhaakj̄ qaqj̄ tadnki hiənuqoy nuoguakies sənti.

Nuogu aab: Tsəy, taamu kaysi, hialum, edk gəndek kiams, gədn , gabm, ebm,

Tmrt amkiz: am, xsuufukj̄ choysht tsantki xhəshi, kiəluka baalk , yaab baal , yaab xaagj̄ al nuogumdaaz

Sumu baalka anbaab qiabgisdaaz

Sum baal

1. Izu	2. Iizhi

Anbaab qiabgisdaaz

1.-ə	3. -Kj̄
2.-I	

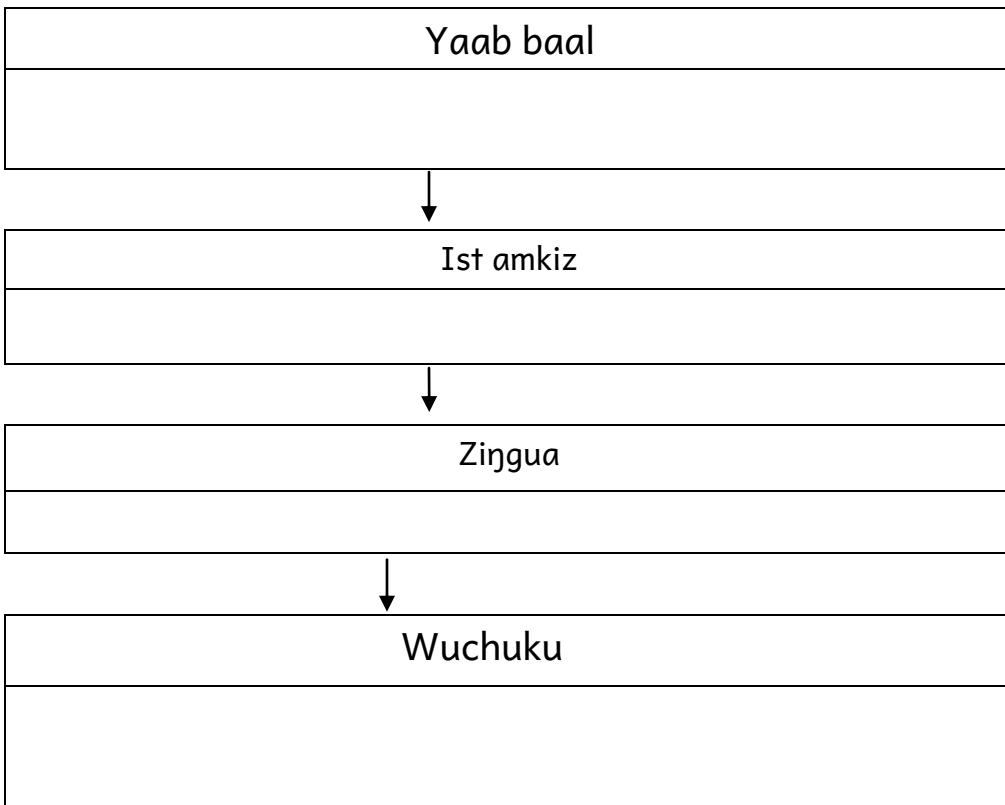
4. Xsuufu

4a. Chanqoy amki xsuufu

Qəydn xustnz 4

Akr qiabgis iti dəbtərakj̄ hat qubsnti.

Yir kiəltka naat aamkint	Kiəlu	Gob

4a. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Gəsisbaab xitssm: Diizin nuogukj chonj xsafndəki hel kiəlt gessbaabkie gab yədaaz tiki gəndego. Ishi kidat qoy qoydakie gətsi yə izk hiənuqoy nuogu xsafndaazn qoy qoydakie bekətatkə choysht tən yədenishi.

A yiəkie ; ia,iya, ua, ue ,uo, ie,iə hhaakie tinishi.

Qiabgis : Yaabakie iakz duen

Kuoy kiəmu kiyənu juakj

Hhaakj qənj tədnki hiənuqoy nuguakiesena kob izka nufu qoy nuogu xsafnti.

1. uo	4. ie	7. iya
2. ua	5. iə	
3. ue	6. ia	

Saadnt 1 Kiəlu 3

5. Yabts yabtsiki nibab

5a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqki uechkjas edk baŋgrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiarki nibabas itikj hiənu kals kesi nabbtəy iti nabbdəki ist nuogu adi iski baalt iti tənt ašu nabbtəy ienti. Chak a edəki nuogu qalz hurtnt iti astaamria/ren/uechi xuustəy ienti.

6. Siskj

6a. Siskj tsantki uechkj

Iti astamria /ren/ hiənuqoy nuoguasena nabbnkin kekhhəydn siis ishi wuchukas taanti.

1. maaru
2. yaf
3. kerkj

6b. Siskj nabb

Iti astamaria/ren/ siskj nibabas nabbkin kek hhəydn siisnti.

6d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qaqki uechkjas iti astaamria/ren/nabbn iti siski kudak baŋgrsnti.

1. Iki təki bəyka botkukan barskini?
2. Bəy yir amni i-botku dəbdn shubn giəni?
3. Hel kiəlt qəydn iakz qəydaaz ik tini?
4. Yir amna a hhəyku hhāāyg wuuti shubni?
5. Anuuduakie hel ishi kidat qutn ishi qıama hel ishi shubkini?

7. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Qiabgisa kuduk Sum baal qiabgisdaazka anbaabn qiabgisdaazka xustnkizka hiənuqoy nuogu beskn kob ishi gəlit nufuqoy nufuqoy nuogu xsAAFNTI.

Qiabgis:

1. Iizh ka izka katəms tənaashi. Sum baal qiaqgisdaaz.
2. I-nayni guygs tiəkigo. Anbaabn qiaqgisdaaz.
3. Yaabakie yənishi. Xustnkiz
4. Dada eskakien buoy kodəgo. Xustnkiz

Saamnt 2 Kiəlu 1

8. Nibab

8a. Nibabkj̥ tsantki uechkj̥

A. Hhaakj̥ qaqŋki uechkj̥as edk bæŋgrsinti.

1. Tsəy iti tsəy xuskj̥ ?
2. Tsəy juakj̥ təna tsəydəna guoti? Yir amni?

B. Hiənuqoy nuogu hhaakj̥ qaqŋ tədnkidakien buuduk al ishikj̥ wuchukas nogumti.

- utn
- tsəy
- qiaqm̥t
- iyaru

8b. Nibab

Ishi gəli ishi bæŋgrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst chanqoy a ama chan xaagnj̥ iti nabbdakj̥ choysht nibabas ashus xsuufakj̥ ebma yir a amint eb nabbnti.

Dadu xaagnj̥ka ishi babka

Uyndi gobt yaab qoy a dadu kuochin xaagnj̥ istkinishi. Dadenkie ishi kuoy kaaykin qienti. shit tən dogikinishi. Qiəmtien dədenkies taani utidəti. Ishin hel kiəlt ziŋgisdaadas baba ifaqoy kiəlt: "Aabk ɳ sən ishi al akrdas yinukj̥ aab siə kaayki baalt ɳ kotə gin ishi qiaga," gə a gəli ishi xuus kaayki kuokj̥k kiəlu ebdəgo. Yiək ebdəki hhaaku ifaqoy kiəlt qubn dədenkies: "Bazgs ɳ- tə iisŋ ies kob yəga," gəgo.

Yieka ins kob tə iisŋ a iəsn ishi əm qian: "Gob udgt tin hhast ɳ hhayki biaru təga," gəgo. Yiək a aalu wuufitəy a tarsh a chiaŋ xhəshitəy a iən gab sognishi. Yiək nəy a al ihsı sog chay qian a baaltat guoz'a soskis ist ishi qian ȫibz qiadəgo. Yiək dədenkie ishi sog hiəshkina a saksint hhəyku qoŋgn ishi keshi qəy: "N baba ɳ baba" ishi gə oshukukst ishi bab kaay amo. Yiək yirg ɳ wuuni ge jənjim saagu ishi qolikn baz gay haadu iakz ishikj̥ shitatkida xaagnj̥ begumn izkj̥ chonj̥ ishi wuun a qishim ishi hhayn saatso.

Yiək sask ishi alkn ishi alkn ishin haadu əmo. Yiək niineni kalt i kiəs al səkn shitat yaab əmdəki nuudu a-TİKA a-oytikaki i səkn a-oysi buoy kob chiachigs təgo. Yiək i kuoydaden: “A achi aln ŋ tə yirka yirka ȏ yaafnt wuŋg kodien ŋ əma,” gə təge. Yiək i -tə ugu yaf kobdiən bəy hieshnaashi. Yiək tə kodie kodien ishi bəydəkin hhaaku ifaqoy kiəlt i shineni: “Yinu hhaaku ist tə kodieno,” gəge. Niinen oykn təge.

Yiək i təna ȫ jəshimn i al kaasdəkin yaaba yəgo. A yiəkst ȫigat i al kaasdəkn hurt iizhn məchi iaru chonj iarts qudi baakut kis qia a oytigs təgo. Niineni i-kotkn i- kaayni i -baas təkst iyaru chonj i iartsn baakut kisnkin təge. I tə oshukukn kiəmu chonj i alkn hurtis a baalt niyalu baki ishi qia ugas kob qiadənaashi. Yiək yaaba yiə a kiskidakj qanq aalu a wuuf al katsidəkin niyalu xuhi izn dəbusho. Yiək sask a qəy a oysi buoy kobtən ishi tə ugu kodie bəydaadas hhaaku gob juakj gən ishi kotkn kiəkaay qıago. Niineni i-buuri hiəshki buuri hiəshki təkst niyalu baakut ishi kiskda xuhi dəbushkigo. Yiək i- yiə i- kuoy dəden ins kobtn gab izg dog qianishi gəndəgo.

8d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 1

Hhaakj qanqki uechkjas nibaba kudu banjrsinti.

1. Iti nabbki nibabakj chonj yaab dadu ays ishikini?
2. Dədenkie ik dant tənishi dogkini?
3. Qiəmtən dadenkis i- utdəma i- oydəni?
4. Dədenkie bab yir amna dadenkies aabkj sən ishi al akrdas siəkaay ŋ ki baalt ishi tə a akra gəkini?
5. Qiəmtən dadenkies ziŋgsdaada sis ishi bab yir a ebni?

Saamnt 2 Kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydnxustnz 2

Nuogu aab hhaakj qənq tədnkidakies qiabgisas sə iz gant ishi hownsm tsəy smamstəy nachustəy ienti.

Qiabgis:

- nogum
- jəshm

Daden i -təna ī a jəshm alkaasdəge.

Tamari xaagj ishi utdəki tsəy sis nogum tənishi.

1. tsəy	4. kaaysi
2. utndaaz	5. nogum
3. hialum	

10. Xsuufu

10a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 3

Uyndiar akr qiabgis iti qubskida iti gəli iti xuuski tsəy qoy xsaafnti. Iti xsaafkj tsəy a xsuufakj chonq nuogu edi qoyz giəz hownsm yaab xaagj al nogumdaaz gant gəki xsuufu xsaafnti.

10b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 4

Hhaakj qənq gəsisbaab xixtsissmka qəydnki qiabgisas sə iz gant uyndiar iti nabbki tsəyakj chonq gəsisbaab xixsimka xsaftnki hiənuqoy nuogakien hiir xsaaf ishikj chonq gəsisbaab xitsissmaskies senti.

Qiabgis:

nuogu ____uo

kiəmu ____ iə

niyakuz ____ ia

1. _____

3. _____

5. _____

2. _____

4. _____

6. _____

7. _____

8. _____

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts yabtski nabb

11a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqŋki uechknjas eduk baŋgrsinti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda ?Naki gədəaz təni?

11b. Nibab

Uyndiar so tsant dadu xaagŋka ishi babka gədəki nibabas iti astamaria/ren/ nabbkin kek hhəydn siis izgant yabts nabbnati. Iti nabbdəki nuogu edi istki baalt iti tənt ist itikj hiənu ashus ashus ziŋgumkaay kek nabb xuusnti. Chak itin gufkiz a amnt iti astamariasena uechi xuusnti.

12. Nogum

Qəydn xustnz 6

Saamnt hhaakj hat iti nabbki nibabas xusis qoyda uechidaaz qoyda baŋrsdaaz e nuogumti. Uechin a baŋrsnaiti e nogumkst jəshim, kaysi, hialum,ebm, choysht tsant, ta susm hiənuqoy nuogu hhaakien kob isk nogumti.

13. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qaqŋ sumu baalka xustnkizka anbaabn qiabgisdaazka guchika hhaas qiabgisas sə iz gant sumu baal kob nufqoy nuogu qəynti.

Qiabgis:

Yaaba yego. Anbaab qiabgisdəki guchi: -a

sumubaal: izu

Dada qaqkaz soginaashi. Anbaaba qaibgisdəki guchi: -qaqkaz

Sumu baal: ishia

Yaaben təge. Anbaabqiabgisdəkiguchi: -en

Sumu baal: iizh

1. iizh	5. yinu
2. izu	6. yətu
3. ishi	7. inu
4. iti	8. ishia

Saamnt 3 Kiəlu 1

14. Hiənuqoy nuogu zarn

14a. Qabs

Qəydn xustnz 1

Hhaakj qənq tədnki hiənuqoy nuoguakies besk qəynti.

1. juakj	4. iizhkj
2. yətkj	5. kuoykj
3. əmdakj	

15. Nibab

15a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qənki uechkjas edk bəŋgrsnti.

Tsəy iti tsəy xuskj? Iti tsəykest hel iti utidaaz təna iti utidaazka iti oydaazkie yir əmni
utitəy oytəy iedəni?

15b. Nibab

Ishi gəli ishi bəŋgrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst chanqoy a ama chan xaagj iti nabbdakj choysht nibabas ashus
xsuufakj ebma yir a amint eb nabbnti.

Yartibaab xaagj

Yatnka nuchuka yarti baab tinaashi. Ayie ishi kidakj chonqat nayshi oyssmdəti. Yika
qoyda kuoy katsdasna gabu əmte idənaashi.

Hhaaka juakj qoy gab ishia kuogn dəbushun gə nogumnaashi. Isha nogumda gant
yəka nuchu a kuogn diəbush xsaxxi kobn. Yatn guonu kaben e kobtə borksnaashi .
Isha burksdaka nuchu a-gəli kuyna i-amdasena bir xip bir xip i-gən i-kians kuoy i-

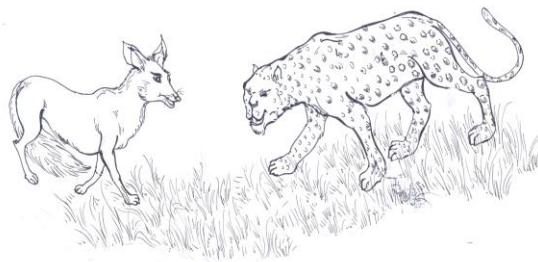
duku dade a gə shəshki təge.

Yika yatn kuoy kol kol kol i-gən a yartəy a kuynna naa kek əmsikiti gə gexho. Yatn i-əmdəkitət i-gəli tən amqiaki qogidəga gego. Ishi buorkstə yə bəngrdədika yatn a gəli a kuokka tə əm hieshiki yən na īj kuokjka əm heshik yən gəsismnishi. Ishi hieshiki kiamkst yatn a kuoy katsa a əm hieshikidasena iakz xsastntəy ien. Nuuchu a kuoy kaaykiz a amdasisn inchi aabu əm hieshiki yən iedənaashi.

Yika hhaaka juakj qoy nuuchu qay a yartə yir təna a-əm hieshiki yə xsədna a itsu itsu əmz gə shuadəni ? gə uecho . Yatn yika ita inch aabu tən īj əmdəkin a gədəga gəgo.

Yə a amnt yəta īj tədəki kudak tən baas əm hieshki yiən īna a kudaka tə əm hieshki yən gəsusmnaahi. Ee ! a gən ishi begum daka yika nuuchu tə yatn kuoykj ii kalg a aln yatn kuoy i-dadua sis i-kaatsiki quonsu hhaay baakut kise hhaay chiaynu nuuchu kalag nuuchu kalag gə qogo. Aha hhaay a a amdeni gə choshi chaka i- kisiqian isəs gə qogo ay a gəli tən amdəgo i-gə katsi qonsnasn wutse. Yika nuuch kalg akidasn hino . Ahindaka itsasna i-taan hel əmo naŋ xsastnkiti gəgo . Yəka yətkj xiamu qoydasn quxsu taan əma a gəni quxsu tan əm bagr chaka yətkj kuchu qoydasn quxsu taŋ əma a gən i-quxsu tan əmo. Yəsn hel a əmdakj chaka iizhn muluka əmte isəŋ gəli saaru qat iizhkj azhuas ani kote a yiarte īj gəlig xhuuxhu baasində gego .

A yiekest a kuoykj a zhuasen sə yifo. A yiartəy yir təki kotidəni gego . Yatn yika əbabj qiaki darsa tiki ko tidəgo. Yika nuuchu gəxhu qian yatn yiəfi tən e begmnash.

15a. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qənqtki uechikjas nibaba kuduk bəngrsnti.

1. Xsuufakj ebmas shigt hiir xsaaft.
2. Chan 2 chats yakuŋ hat **bir xip bir xip** gədedakj wuchukua nak təni?

3. Chan 8 chiats 28 hat i-kians kuoy a gəkidakj wuchukua nak təni?
4. Ik təki yəshu a-kuoyna dəbushukini
6. Nuuchuka yatnka nuuchu yatna kuoyn əmkaay akint ishi begmena isha qiani? Yir amni?
7. Nibab hhaaka uyndiar tsantki nibabakn chonj naada təniti utdəni? Yir amni?

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hhaakj qənj tədnki hiənuqoy nuoguakien ishikj wuchuku iatskñ amkizn baaz xsafnti.

1. Xsaaxso	3. kalu
2. galnkiz	4. hino

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar akr qiabgis chonj iti xsafki xsuufiasena iti yartibaabkieka iti dəbtərasena tachum kek iti xsafkintəka iti qiakint zərsmnti. Iti zarkest achanqoy xsuufu kuduk kek axsaftnkzka nuogu adi kek awuusn xsaftnkint stige ienti.

17b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakj qənj tədnki hiənuqoy nuoguakien chonjat kek gesisbaab xistssm xsaftnkidakies biər xsafnti.

1. keso
2. hurto
3. kuonishi
4. uechkj
5. iakz
6. kiyanu
7. iəkj
8. yaabakie

9. shuanu

Saamnt 3 kielu 3

18. Yabts yabts nibab

18a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqki uechkjas eduk baŋgrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiarkjki nibabas hurtiz qoy qoy qəy itikj hiənu kals kes nabbtəy iti nabbdəkina azijsəz hurtnt iti astamaria/ren/ dankint uechi xuustəy ienti. Chak iti nabbkest nuogu edi istki baalt iti tənt aazh aazhu as nabbtəy ienti.

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Uyndiar iti xsafki xsuufiasena sədňkaay al kifilgat iti yartibbakie sis shigt edk hir gənti. A yiəs iti gekst ist a nuogumdəki kiəluka ays yaab təki la nugumdəntka hhaakien hel hir gənti.

20. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakj qaqj tədnidəkiesena sum baal anbaabn qiabgisdaaz xustnkiz hiənu besk gə xsaafnti.

1. ba-a-bu
2. yaaba yəgo.
3. izu tik əmkigo
4. a-babu kaaye.
5. yaab yəgo
6. da-du

Huwodn 7 Ech Ay Bi /EDS/ tsakka hharkska

Saamnt 1 Kielu 1

1. Hienuqoy nuogu zarn

1a. Qabs

Qeydn xustnz 1

Hhaakj qaqñg tadmki hienuqoy nuouakien besk qeynti.

Qiabgis: tsasksakie → tsasks-akie

1. kuduakie	→
2. nuoguakie	→
3. naagjacie	→
4. xsabtubaabakie	→

2. Nibab

2a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqñki uechkjas edk bañgrsnti.

Ech ay bi edsu naku təni?

2b. Nibaba

Ishi geli ishi bañgrs siəñki kudu

Nibabas iti nabbkst itin ziñgsdaaz ist akint iti suusj kiəlk bañgrs nabbnti.

ECH AY BI/EDS/Top'a chonj ECH.AY.BI AIDS tsakidaazka izk a hhaarksndəki kudu

ECH AY BI yarbmka yaab qoykj kaar yaab qoykj a tsakz chialigo. Ayie izka atsakidəki kudu iakz kigo. Idn andki yarbm zardnkaay qia kodn yaab xsabtbaab qoykj a tadmkst ka kek kuotnkayki akm naagjacie iakz kiəlt xustnkaayki kuduk a kimdəzka azhu budundaazka kuoyenkie ishi atkst xustnkaayki haatu kuodn izka guubi quxsindaazka kaar tsans amnz chak ii chonjki qətsiki naagjacieka sutnz amki naagjacie afl marf ka marf qulfka maqəska hialu budundaazka haatuka ishi jəzhim gədn karssndəki karsiaka miləzhka hhaa gantki nuoguakiesena kuokj qoy gabnz chak

chərjku qəydn qıabgis nokj quxsindaazka azhu budndaazka hhaakie hel a ECH AY BI yarbm kuduka yaab qoykj kaar yaab qoykj a tsakiz chaligo.

ECH . AY. BI /AIDS izk tsakidəki kuduakie Haysht wol tar bossm kuoykj kaar chonjki dadunj yarbm kuduk tsakigo. Haysht wol tar bossm: a gədnkst bay a kobdaakj tsantəka a kobdakj choysht wol a gəlin kuotkaay qiadn hays tar indn bossmdaaz tiki gəndego. Ayie a yaab xaagnj kobssmdakie hakim ipmt ishi tə zardn ishi galn xustnkaay ishi qia al nay wol kondəmkaay kuobssmdəki kobssm tiki gəndego.

Kuoykj kaar chonjki dadukj: a gədnkst i-kuoyen dadu i-xsastnki kiəltatka atkj kiəltət ka xiam ishi xiamski kiəltat i-kuoy i-edəki ECH.A. BI/EDS iizhkj chonj istakina dadu iizhikj xiamas wuoxsi nay izka xiamtəy i-haat kuodn izka a daduakj hialu buduntəy a ednt a ECHI AY BI/ AIDS kuoykj kaar dadukj a tsakz chialigo.

Yarbmka: yarbmka yaab qoykj kaar yaab qoykj tsakidəgo a gədnkst chak yarbm zardn kaay aln yaab xsabtbaab qoykj a yarbma a tadnkst qəzus amki nuoguakies kuokj qoy gabn izka kodntəy buduntəy iednzka sutnz amki nuoguakie chak izs gabn izka kodntəy budnntəy a ednt a tsaki kuda hhaashunt tigo.

ECHI AY BI /AIDS izk tsakkaay qıaki kuduakie aab aaba kuokj qoy gab qəytəy kuokj qoy gab əmtəy kuokj qoy gabn bəydnzka gishit yinsusumka kushut sarsumka hiənuk/bayg bayg aln nuogumndaazka baŋgr tika zəl dəbdndəki hhaay gədnkizgka /dogňbaalt/yaab ist haad xhurmdəki baalka man mandakies kuokj qoy a gabnz chialigo.Tsotso/xhunxha/ tsəhika xhuuxhuka hhaakie ishi woxsi kuotənt nashi xsabtas tsakiti. ECHI.AY ./EDS yaab haadk a bəgm amnt a tənt iakz alkaay a qayız a amkst yaab qoykj kaar yaab qoykj atsakəz chal amkiz izka atsakki kudu a huotəz bassigo.

2d. Nibabakj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qanjkı uechkjas nibaba kuduk baŋgrsnti.

1. Ech Ay bi isk tsaku kaay qiadəki kudasn xsaafnti.
2. Chanqoy chatis hat haatu gədaadakj wuchuku qoy amkiz nak təni?
3. Chanqoy chatis 8 hat miləzh gədaadakj wuchuku hat qoy amkida naku aamini?
4. Ech ay bi naku naku qanjk təna yaab qoyskj kaar yaab qoyskj tsakdəni?

Saamnt 1 Kiəlu 2

3. Hienuqoy nuogu qalz

Qeydn xustnz 3

Hhaakn qang tadmki uechknakiekj izk kiamk bangrs se kiams qeynti.

A

1. Haysht wuol tar buoyssm
2. Kuoy kar chongki dadun
3. Yarbmk
4. Wuochi
5. atkj

B

- A. xiamuka guubi quxnkj hatka
- B. zarkayki yarbm tadm
- E. bayni kadu kubm kodaz
- Theta. kumu
- F. Oshunbayni

4. Xsuufu

4a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qeydn xustnz 4

Chanqoy nuogu xsuufu xaagj amki ekizka amkizn iti xsaafnki akr qabrs qubsnti

4b. XSuufu dəmbi

Qeydn xustnz 5

Xhəshi hadi gəndaada nuogu qoy xhəshiki aqədnkst a ama xhəshika hadinkestki hiadi tikt gəndəgo.

A yiekie ishi hadinkst a ama ishi gədnkst qoyz xagjz kaduz hhaa gant gəki ishi hadinkest ishikn hogjt z guchin dadatiki gəndəgo.

Saamnt 1 Kiəlu 3

5. Yabts yabtski nibaba

5a. Nibabakn tsantki uechkn

Hhaakn qangki uechknas edk bangrsnti

Uyndiar saamnt qoy kiəlu qoy hat iti nabbki nibaba iti ebda? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qeydn xustnz 6

Uyndiar saamnt qoy kiəlu qoykñ hat iti nabbki nibabas hurts itkj hiənu kals e nabhti iti nabbkst nuogu edi istki balt ashu ashu nabbtəy ienti.. Chaka izkñwuchuku itin gufkiz

istakint iti astamaria/ren dakŋ uechi xuusnti.

6. Siskŋ

6a. Siskŋ tsantki uechknj

Hhaakŋ qanŋki uechkŋas edk bagrsnti.

Ech ay bi yaab qoyknj kaar yaab qoyknj a tsakdaada naku qanŋk təni.

6b. Siskŋ

Iti astamaria/ren/ siskŋ nibab nabbkin kek hhəydn siiski uechkŋas baŋgrsnti.

6d. Siskŋ choyshtki uechknj

Qəydn xustnz 7

Hhaakŋ qanŋ tadnki uechkŋasn nibaba kuduk kek amki bangrsas biər xsaaſnti.

1. Ech ay bi /Eds a huotkida fərəjakie hadi _____ biargu hat tigo.
A. 1680 B. 1786 D. 1981
2. Ech ay bi /Edsu kuoyknj kar dadukŋ a tsakdaada_____ qanŋk təni?
A. Itsu iəmskst B. xiamk D. Hhaay I xhurkst
3. Hhaakiekŋ chonŋ qoyda ech ay bi izk keldəki kudu tigo.
A. bayni xaagŋ kadu kodn kaay qiax B. Bayni/babsknj ishi tiəŋ kiəlk məshinz
D. kondəmk kobssmnz E. el bangrs tigo
4. Uechknj hhaakŋ qanŋ tadnkidas buudu buudk al qəynti. Iti qəykst iti buudu ins baab biərkinta a iti qəykidasn kob hurti kifilgat iti yartibaab mandakie sis ishi nabbn ienti.
A. Ech ay bi /Edsu a məchinki yaabn berdəgo.
B. Ech ay bi /edsu xsabtu baabu ishikŋ hat sədndəki milikita naku tənt hiir gənti.

7. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakŋ qanŋki uechkŋas qiabgisa kuduk baŋgrsnti.

Qiabgis: Giyamu gobitki tamariakie shuotntki tamari dadakie qanŋk məshushum kaaysi kaasnishi.

Kiəlu baal

Giyamu Gobi tmrt īpm

1. Kushtki tmariakie sis chimkiəlt wərda hurtki zarn kodntadndəgo
2. kiaz giamkiəlu gəkst aoyti buoy kob ībsi təgo.

3. Batskij uyndiarkj zarn jayzh akuodeda izn autnsn tmrt ipm ka heiki baltat nabbdago.

4. Biéri bay biaru jabt tə hiatu məshushum meshushumino gədəge.

Saamnt 2 Kiəlu 1

8. Nibab

8a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qajgki uechkjas eduk bañrsnti.

ECH AY BI/EDS yaabka gobka sis yir ziŋgu a kodədəki ziŋgu iti xuskj? Yir yir ziŋgu a kodəgəni?

Hiənuqoy nuogu hhaakj qajgkidakiekj hat nogum ishikj wuchukuas ebmti.

- ECH AY BI
- EDS
- guyt
- gabm
- tsak
- ziŋgu

8b. Nibab

Nibabas iti nabbkst itin ziŋgsdaaz ist akint iti suusj kiəlk bañgrs nabbnti.

ECH Ay BI/EDS kodədəki ziŋgu

Top'ia saara qajgki Afrika gobakiekj chonj ech ay bi gəshm kuokj iakz shorshiski gob qoyn tige. Xəna minstər giəda gant a amt ech ay bi xsabtakj elki tsak yaab hhashundakie sis 4.4% tigo. Iskj tsak gəshima ishi biargu 15 gasti 49 biargu chongidakiek iakz katəmt dogikidakiek iakz iskj tsaka guytkidakiek nə məchis səkst iskj tsaka iak iakz tigo.

A amt qant hhaat kiəluakj hat yiə guykidakie xsabtas iakz xuuskaay ishi qiagədas katəmtkidakj iskj tsaka iakz gəshm indəgo. Iskj gəshim hhaa 1.5 milən kos danki yaabakie Top'iakj chonj ech ay bika ziŋgumtəy isk dogitəy edənishi. Elki yaab hhashundakiekj gabm amki kuochinenkie ech ay bik dogitəy chak gabm amədakie dədu ishi biargu 15 ka gus amədakie tinishi.

2003 I. H. hat qoy a gamtnkəst 114,690 amki Top'ia yaab hhashundakie EDSkj hat yiəki ziŋguk shubkinishi. Yiə a gəshkida nishibdadu ishi kuoyka ishi babakakj chonj qoybaab a am yaf EDSkj shubiki gabm milənkj sapm amki yaab shubkinishi. 2003 biarguakj hat a ebnkst EDSkaar tsans Top'ia yaabakie ishi atnki biarguakj hat

qutn ishi aləki biargua 4. 6 hinigo. Yiə chak nəy a gatsnt dadu yasuz shubu guchitəy yaab hhashundakiekj hadi hin Top'ia ign chak hin iəgo.

So tsantki biargutat tmrt mistər səkida gant a amt 5% astamariakiekj biəkjət EDS shubu ishi gəshi yil indəgo. EDS ziŋgukj hat astamariakie tmrt ipm qiadn a gamətnkst simistərkj chonj saamnt qoyda qoy kaduz aməki astamaria a gəlikj hatki xsabta a ama ibyaab xsabta hat tmrt ipm yəkaay qiadənishi. Tmrt quxs chak gəshm iakz kiəlt ishi ibyaab shubki shubdadakie kifil qoy chonj iakz bəngr bəngr tamrdəki gəshm babaka kuoyka kidakie sis iakz tsakikigo. Hhaa el tmrt sis hurtidəki laagn a gəshmdaada astamariakie tachismkj hat tigo. Ishi ibyaab EDSka shubkidakie ishi gəlis ishi chial dogəz ziŋgmənishi.

EDS xsabta chak yaabkj hadg xsabta hharkisdaadas yətrs TB xsabtubaab gəshmn ətəy ishi qutəy kuokjas yilsitəy shubu iakz kodətəy xsabtubaab gashitəy tadndəki ziiba TBn hharkiskaay a qıagən ətəy edəgo. A kodədəki ziŋgua nagadəka laagn qəydaadakiekə guy kuoshdaadakiekə yaab hhashundakie sis howns tadaadakiekə hhaakie ishikj hadi ishi yilən edəgo. Yiə ign yilsitəy xuusibaab amki yaabakies kaaysitəy qəydn qəydəki yaabakiekjə shubu gashitəy iəgo.

8a. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 1

1. Hhaakj qənj tədnki uechkjəs nibaba kuduk a ama so tsant saamnt qoykj hat iti nabbki nibaba kuduk sənxərəjas xsoxisntəy iskj qəngkidas bənqrstəy ienti.

Hadi	Eds kodədeki ziŋgua	Izkj wuchuku
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

2. Nibabakj chonj tsantki chan chatis xaagŋkj hat 'iskj' gədaada yir sis təni?
3. Nibabakj chonj chan kadu chatis xaagŋj tamu xaagŋkj hat 'ishi' gədaada yir sis təni?
4. ECH AY BI /EDSn yaab hhashundakie iskj hharkis kudas kek eb ishi gəlisn

kuotakaay ishi qiatkaar tsans a kodədəki ziŋguas iti nabbki xsuufia kuduka shigunt baŋgrsnti.

Saamnt 2 Kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

Hiənuqoy nuogu hhaakj qənq tədnidəkikj tsantat ishi wuchuku hat iatskj amkidakies qıabgisas sə izgant baas qəynti.

Qiabgis: sapm _____ qənq

shubu _____ qutn

1. tsak	5. gus
2. hharkis	6. xsabtbaab
3. gəshimkiz	7. shubdadu
4. guyt	8. gabm

10. Xsuufu

10a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 3

Saamnt qoykj hat akr qıabgis iti qubskida kuduk amkizka ekizka hat chanqoy nuogu xsuufu EDSkj hat a ama iti gəli iti xuski nuogu qoykj xsaafti.

10b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 4

Hhaakj qənqki qıabgisas sə tədnki nufqoy nuogakiekj chonq xhəshikki hadiakies hurtis xsaafti.

Qiabgis:

Astamariakie EDS ziŋgukj hat qoy kaduz amki tmrt gabm qoy chonq tmrt ipmt qiadənishi.

xhəshkki hadi: qoy kaduz

1. Astamaria/ren/ “dadu qoyda na təni?” gə uecho.
2. Giyamu uechkjka baŋgrska hat ŋ yartibaaba məshusm kubmz kiəskigo.
3. EDS iakz shorshidəki xsabtakiekj chonq qoyda tigo.

4. Kifilgatki tamariakiekj chong tamuz kieskida bierdn ustis nuogu tadno.

5. Ñ-astamaria/ren / “dadu qoyda nañg a qiani?” gə uecho.

Saamnt 2 Kielu 3

11. Yabts yabtski nabb

11a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qanq tadnki uechkjas eduk banjersnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gedaaz təni?

11b. Nibab

Qeydn xustnz 5

Uyndiar iti nabbki nibab ECH AY BI/EDS kodədəki ziñgu gedaadas xaagj xaagj al qoyda nabbn qoyda siisn e naada təki kek nabbdənt siis izgant kek nabb xuusnti. Iti nabbkst nuogu adi istki baal iti tənt ashu ashu kek kuoti nabbnti. Chak kek iti nabbn ien iti ziñgisdaaz istakint iti astamaria/ren/ uechi kek nabbnti.

12. Nogum

Qeydn xustnz 6

Buuduk buuduk al ECH AY BI/EDS kodedəki ziñguka iskj wuchukuka qəysi nogumti. Iti nogumkəst iti tamrki tmrtak kiamiki hienuqoy nuogu a ama tsukuqoy nuogu machis nogumtəy chak hienuqoy nuogu qalz amkidakiek hownsm nogumtəy ienti.

13. Edu nuogu ins

Qeydn xustnz 7

A. Hhaakj qanq baalka kieluqa qiabgisdəki hienuqoy nuogu wuchukun tadnkidakies qiabgisa gant xsAAF qeynti.

hast, hhaat, ek, ant, qokj, wok, so, hhaaka, biyara, kañga, quata, giyama, sapm, daant, biargu hhaa, okj, hhañg, tsant

Qiabgis: Baal qiabgisdaz

Kielu qiabgisdaz

hast

hhaat

Baal qiabgisdaz

Kielu qiabgisdaz

1. _____

3. _____

1. _____

2. _____

4. _____

2. _____

3. _____ 4. _____

B. Hhaakŋ qaqŋ iakz xustnki guuchi ishi ama hienuqoy nuogu kielu qiabgiska xustnki anbaab/n qiabgiska qaydnkidakies qiabgisa sə izgant qeynti.

Qiabgis:

Yaaben hhaat so gus yäge.

guuchi: -en (atn qiabgisdaaz)

kielu: hhaat baal: so

1. Yaabakie okŋ tieki tsant baŋgrənishi.
2. Yaabenkie hhaaka kamilkŋ sapm kodn ishi xhiyadəkin səgkino.
3. Yaaba hhaat wosin tieki daant yego.
4. Tamariakie biargu hhaakŋ chonŋ kaŋgu kuokŋ tən machi indənishi.
5. Dadenkie uokŋ ishi tənt tsant baŋgr yənishi.
6. Yaabenkie wok guyt tieki ant yənishi.

Samnt 3 Kielu 1

14. Hienuqoy nuogu zarn

14a. Besku

Qaydn xustnz 1

Hhaakŋ qaqŋ tadnki hienuqoy nuogakien qiabgisa kuduk besku qeynti.

Qiabgis : qiakidakie → qia-kida-kie

1. Hhaashuntkidakie	→	4. Ebkidaadakie	→
2. Hhaarkskidadakie	→	5. Untnkidaadakie	→
3. Hinskidadakie	→	6. Siazkidadakie	→

15. Nibab

15a Nibabakŋ tsantki uechknj

Hhaakŋ qaqŋ tadnki uechkŋas edk baŋgrsnti

Itikŋ dogrtat kar each ay bi izn məchki yaab iti sə xusknj? Istitkint nakinik huonsu iti tadəni?

15b. Nibab

Ishi geli ishi baŋgrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst itin ziñgsdaaz ist akint iti xuusq̄ kièlk bañgrs nabbnti.

ECH AY BI/EDS/ sis ebm xusis

Ø gobu top, ia uynidi gëtsi xustnkayt anisi iki kiëlt nuogu iakz izhkñ istakidas gobg iakzk xustn kini i tidasn nuogu xhori qiabgisdægo.

Iakz xustnkida ankki debmka kafsumka siazusmka agobu galn a huotna a gobu yaab hhaashundakie irska ignka tachim ka sis gë qeykst

Gobn baazhu biarinki ech ay bi edsun ebi kek kuottæy hhaarkstæy iekaay ñ qiant akuodinki zingu hhaa tana yilz titi.

Ech ay bi edsu yaabn wushudæki xsabtakiekj chong qoyda amkst xsabtu mandakie ñ hakmtæy zibasn kek kuotu qjædtæy ñ iænt quutino. Ech ay bi edsu izkj zibu kaayki xsabtu a tidas ñ gelin kek ñ kotz iakz bassz tigo.

Ech ay bi izn mæchki yaab inkj shitat kar ishi hurtnt yaabk qobsn gabu kuokj qoy gobu qæytæy kuoshitæy gabtstæy yaافتæy polotika kuokjka a amnt ishi birtæy ishi berntæy iænki mæbtu ishikj istki tigo. Siyazntæy oydntæy edn kaayt ishi qia yaab mandakie qanj gabu bæytæy emtæy gabu tamrtæy gab gabu hurmtæy ñez bassigo. Edsuxsaabtu izn mæchki yaabakiesn yaabn hæl xsabtsdæki xsabta gant ñ-sez bassigo yaab hel xsabtdæki xsabtu ñ gækst ushñka chæbxuka xhanuka huoj xsaabtuka hhaagant gæki xsaabtaki gant edssu xsabtun ishi gant ñ sis bassigo

Hhaakin hiel yæ ñ-gækst a yafkjæ naa ayaabakie sis hel ishi qubnkiti yæsn kek ñ-ebz bassigo. A yiæs ñ iænt nakin tæn ñ e ashuntka ñ-zuuru samikidakie ishi quutnki kudasn I xusis tsaskdæki wosi atidasn ñ xuusz bassigo. Bayræsa ñ-gobaakj chong hel kaaykigo gædaazna mængst kuokj ka a amt akimakie giækaay qian a giluma ashun ishi biargu 18 shar kidakieka 18 biargu gusiki dadu untinikabaruzka kidakie edsu kaaykigo ishi gæ ebdadasna qoy qoy nuogu xhorn qiabgisdægo . A yiækj chongka dadu untnenkie ka iakz kiëlt dadu ishi xsastn qia kotæ hinsmdaadakj hat iakz kiëlt xsabta ishin mæchnki kudas hhashunz tigo. Yiæsna hel ñ-gob a xsabtasna hhaarkistæy keltæy ñ ega.

15d. Nibabkj̥ choysht ki uechkj̥

Qəydn ustnz 2

Hhaakj̥ qaqj̥ tadmki uechkj̥as nibaba kuduk bangrsnti.

1. Ð gobu top,ia iakz ist i xustnkida naku qaqj̥ teni?
2. Hhat ñgobu top,iakj̥ chonj̥ yaabakie ishi qəytəy təchimtəy enti iakuz zingdada naku tigo ishi gə ebdni?
3. Ech ay bi ishin məchki yaabakien ñ siazutəy uoytəy iz a bassina basskaay a qiani? Yir amni?
4. Ech ay bi edsu saabtu babakien yaab hhaashundakiekj̥ chonj̥ ishi gabu kuoshutəy yaftəy inki məbtu ishikj̥ istakina kay?istkigo ishi gənt yramni? Kaykigo ishi gənt yramni?
5. Eachi ay bi edsu xsaabtu babakien siazu dadakie xuskj̥ tena xuskj̥ kaay?

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hhaakj̥ qaqj̥ tadmki hiənuqoy nuogakiekj̥ hat iatskj̥ amkidasn xsafnti.

1. Siazu	4. Untu
2. Yiafkj̥	5. Ebm
3. Oydn	

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiyar iti xsaafkidasn bangrs kek sətəy aab boski dəmbi kudas iti kotkintka iti qıakint sənti. A yiəs iti xagm səkst chaqoy nuoga tsaskdaadakj̥ ebmasn ebinti.

17a. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakj̥ qaqj̥ tadmnikidakiekj̥ chonj̥ hadi xhəsh qaqj̥ xsaafnkida naada tənt eb xsaafnti.

Tamz	uchuz	qoyz	kadu tamu	sagnz
Xaagnj̥	tuusu	ziədz	kubm tamz	qoy

18. Yabts yatski nibab

18a. Nibabkj̄ tsantki uechkj̄

Hhaakj̄ qaqj̄ tadin ki uechkjas edk baŋgrsnt.

Uyndiar iti nabbki nibabasn iti ebda ? Nak gədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiar iti nabbki nibabasn itikj̄ hiənu kals kess nabbtəy nuogu edi istki baatat iti tənt ashu ashu nabbtəy ienti. Yiəkj̄ choysht chaka itin gufkiz a hurtnt iti astsmaia/ren/uechitəy ienti.

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Uyndiar akr qiabgis chonj̄ iti xsaafti xsuufasn buuduk al nuogmtəy iti nuogumkidasn xsaaftu iti buudu ins baaba kifilgat a nabbn ienti..

20. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Hhaakj̄ qaqj̄ tadin ki uechkjas qiabgisasn sə izu gant qəynti.

Qiabgis:

Aku giyamu inchi gəsht alu nibab nabbkigo.

Giyamu: kiəlu qiabgisdaaz tigo

Inchi gəsht: baalun qiabgisdaz

1. Dontəs hhaaku kamil qaqj̄ Jabis təgo
2. Kunu səxsin qaqj̄ Komtu kuoykj̄ īpm gianu bəyŋ dəgo.
3. Kəysi baachi qalz uofu mo gabis təge.
4. Baabu undiar a yatibabaakie qaqj̄ gabu buolukj̄ guyg zoku kuoshunishi.
5. Kuoyz astəm qoyk choysht Adis Abəba kaar yəgo.

Howdn 8 Gob dəmbi qəydn

Saamnt 1 Kiəlu 1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Besk

Qəydn xustnz 1

Hiənuqoy nuogu hhaakn qəng tədnkidakie qiabgisa gant nuogu aabka guuchika besk qəynti.

Qiabgis: məchindəki → məchin-dəki

hadindəki → hadin-dəki

1. əmndəki	→	4. worgndəki	→
2. katsndəki	→	5. erumndəki	→
3. qubsndəki	→	6. tsaskndəki	→

2. Nibab

2a. Nibabknj tsantki uechknj

Hhaakn qəngki uechkjas eduk bəngərsnti.

Itikn gabbat iakz xuuski biargu yiəkst heshtndəki hhaarku iakz ist ishikn? Ist ishikint ishi sumas shigut hiir gənti.

Hiənuqoy nuogu hhaakn qəng tədnkidakies nogum ishikn wuchukas ebmti.

1. hhaarku	4. gob dəmbi buoz
2. Fasig	5. gob chiəmiz
3. buoz	6. erum

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst xsuufakn gob dəmbi hhaarku hhaakie nəkn ishi edn hiəshtndənt itikn gəlig eb nabbnti.

Gob chongki hhaarku

Diizi yaab hhashundakie Top'ia yaab mandakie gant ishi heshdəki hhaarku a gəli a gəlikiz iskinishi. Hhaakiekj chonj Diizi yaab hhashundakie iakz ishi xustn hiəshdəki haarkuakie Fasigka Ximkətka Gəbrəlka Mariamka tinishi. Yiəkj chonj qoyda Fasig hhaarku tigo.

Fasig hhaarku Diizi yaab hhashundakiekj chonj iakz xustnki hhaarku tigo. Hhaarku hhaa biargu qoykj chonj qokj yiədaaz a amdas hhəynjishimk ishi kuotidəki hhaarku iakz tigo. Xsuom machindakj choyshtkaar kiəlu hadi xuskiz ishi ama xuuskaaykiz dəduka gob chiəmizka el "hhaarkua ays guod a hiəshkəni? hhaarkua ays goud a hiəshkəni?" ishi gə hhəynjishimka uechidəki hhaarku tigo.

HHaarku hhaa a dant kuochidakie ishi am niyakudakie ishi galbikida gant hhaarku kiəlt baasisəki nuogu el qubsdənishi. Yiəkiekj chonj ishi gəli kalb hhayki kuochinenkie elki nuogas ishi gəli ishi qubskst ishi yaabkkinenkie iakz kiəlu igəski qəydən tən qəydənishi. Yiə niyakudakie achuku worgintəy kibu hurdntəy ednki laagj qubsn kuochinenkie chak hhaarku kiəlt bəydntəy əməntəy ednki nuogu qubsn tən edənishi. Yiəkiekj chonj ishi bayni kaaykiz qant ishi amt ishin ziŋgiskizn yaab ishi qoln qubsndəgo.

Yiək ist hiəshtndəki kiəluə yiənt ii qər el muugu muugin kibu chuokjn achuku worgan edndəgo. Yiə kiəlt "kuusi qant el muugikst" gədn erumdəgo. Hhaa muugintəy katsntəy ednkidas əmtəy bəytəy ishi edaada gaydika gaydika tigo. Hhaa saamnt qoykj sapm ama kiəltki tən oshukusm bəytəy əmtəy e buoz gant tsaskidənishi. A yiə gaydibaabakie oshukun yə gabdakj tsant giyanu chaynshin muugu kiəmu instis xsuoxsin baaku bayg andn as gaydibaab oshukundənishi.

Yiə kiəlt kafusmtəy zhurshushumtəy eki yaab ist ishikint a qiaga ishi gə kuokj am tsaskidəki hhaarku iakz tigo. Yir qant ishikj kushut shigmkizkie ist ishikint hhaarku kiəlt achuku worgitəy muugu muugitəy iekaay naan ishi hhaarkas tsaskidəti. Yiə kiəlt uut yəki yaab ishi am ishi kushut ziŋgumki yaab ist ishikint qant ishik el gabn kaasika giəxhuka aln tsaskidənishi. Yiə kiəlt istakida gant oykjka chiəŋkjka xuustnkaay qiadn kaaysi giəxhu əməntəy bəydntəy edndəki hhaarku iakz tigo.

2d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakn qanq tədnki uechkənas nibaba kuduk bangrsnti.

1. Hhaakn qanq muugu gədaadak kiamki hiənuqoy nuoga naada təni?
 - a. dorjishino
 - b. chənshino
 - c. muugino
2. Xsuufakn chonq “kuusi gant el muugikst” gədaadak kiamkida naada təni?
 - a. elki baalt muugu ist
 - b. kizkaay
 - c. gob hhaadu
3. Diizi yaab hhashundakiekŋ chonq iakz xuutn kaayki hhaarka naada təni?
 - a. Fasig
 - b. Ximqət
 - c. Masqəl
4. Hhaarku qoybaab biargu qoykn chonq ays kiəlu a hiəshtndəni?
 - a. xaagŋ kiəlu
 - b. kədu kiəlu
 - c. qoy kiəlu
5. Hhaakn qanq tədnki hiənuqoy nuogakiekŋ chonq achuku gədaadak təgəki hiənuqoy nuoga nadə təni?
 - a. chokŋ
 - b. Worg
 - c. Hel bangrrs
6. Yaab hhaashundakiekŋ chonq iakz kiəlt hhaarku kiəlt achuku worg hat xuustnkidakie ekikie ishi ətni?
 - a. kuochinenkie
 - b. Niyakudakie
 - c. dadu yasudakie

Saamnt 1 Kiəlu 2

3. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hiənuqoy nuogu hhaakn qanq tədnkidakiekŋ iastknj amki hiənuqoy nuogu baas qəynti.

Hadi	Hiənuqoy nuogu	Iatsknj amki wuchuku
1.	Ist	kaay (qiabgis)
2.	Oykŋ	
3.	chəŋknŋ	
4.	Qokŋ	
5.	Chiəmiz	
6.	xustnkiz	
7.	Uut	

4. Xsuufu

4a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Chan xaagj gətsi kadu chan aməki xsuufu iti xsaafñki akr qıabgis qubsnti. Akr qıabgisas tadnki qıabgisas sə izgant qubsnti.

Qiabgis:

Tsant ammkiz	
Izkñ choysht amkiz	
Izkñ choysht amkiz	
Izkñ choysht amkiz	
Izkñ choysht amkiz	
Hogñt amkiz	

4b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakj qarjg gəsisbaab (a, i, u) kaar gəsisbaab shadn (aa, ii, uu) hhaak qəydnki qıabgisas sə izgant iti gəli iti xuuski hiənuqoy nuogu kob isk gəsisbaab shadnz xsaaf qəynti.

Qiabgis:

baro → baaro	tir → tiir
katso → kaatso	tsuku → tsuuuku
itu → iitu	utn → uutn
1. ----- (a ----- aa)	4. ----- (i ----- ii)
2. ----- (a ----- aa)	5. ----- (u ----- uu)
3. ----- (i ----- ii)	6. ----- (u ----- uu)

Saamnt 1 Kiəlu 3

5. Yabts yabtski nabb

5a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqgki uechkjas eduk baqgrsinti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gedaaz teni?

5b. Nibab

Qaydn xustnz 6

Uyndiar gob choqki hhaarku gedaeki nibab iti nabbidas hurtis xaagj xaagj al qoyda nabbdaaz qoyda siisdaaz am kek nabbnti. Iti nabbkst nuogu edi istki baalas eb ist yal itikj hienu ashus iti astamaria/ren/ nabbda gant kek nabb xuusnti.

6. Siskj

6a. Siskj tsantki uechkj

Hhaakj qaqgki euchkjas eduk baqgsinti.

Dadu kuochinkj hat ziengu kodedeki gob dembi yabn iti xuskiz ist ishikj? Naadakie ishi tint ishikj sumas hiir ganti.

6b. Nibab

Iti astamaria/ren/ siskj nibabas nabbkin kek hhaydn siis nibabakj choq keski uechkjakies baqgrsinti.

6d. Siskj choyshtki uechkj

Qaydn xustnz 7

Hhaakj qaqg tadnki uechkjakies buuduk buuduk al nogum nibabas iti astamaria/ren/ nabbn iti siisda kuduk baqgrsinti.

1. Ya'a gedaadaa nak tent iskj wuchukas shigt hiir ganti.
2. Iakz kielt abginas abgindaadakie iki iki ishi tint ganti.
3. Abginas kaybaaba sis gedaadakie iki iki ishi tint ganti.
4. Ya'aka tadnki kuochinenkie iki ishi geden oshukondeni?
5. Iakz kielt ya'a a xutnkida ays amki yaabakiekj ipmt teni?

7. Edu nuogu ins

Qaydn xustnz 8

Hhaakj qaqg baal danguka chochika qaydnki qiaabgisas se izgant qaynti.

Baal dangu: Baal dangu gəndndaadakie edu nuogu chong qoyz ishi amkst tsukuqoy nuogu sumukj̄ hatki guuchin kek amki wuchuku gədnbaaba sis tadaaz tinishi.

Qiabgis: ek, hhaa, hhang hhaa

Ama! ek inchi hhaas a taanto! Naasi? Ek hhaa.

yaab hhaa/yaab hhang hhaa

ii hhaa

ii hhaakie

yaab ek yeni /ek yaab yeni

'hhaa, hhang hhaa' gədəki baal dangu daant amki nuogu qiabgidaaz a amkst 'ek' gədəki baal dangua chak uokj̄ amki nuogu qiabgidaaz tigo.

Chochi: Chochi gəndndaadakie diizin chong qoy amki hienuqoy nuogun beskitəy chak xsuufu chong qoy amkiz a ama begumki ebm manz a guuchin baasnt isk hownsm xsaftrndəki edu nuogakiekj̄ chong qoyda tigo. Qiabgis: ka, chak, a amt, yiəqiant,...kaar manz

Hhaariku yiənt kobuka oytika eskuka zuni iakz chotndəgo.

Tiəki a yiəj a amt yionj.

A xaagumkj̄ chak hhaaku!

Hhaariku oytias laagn̄ taana hurdna yiəqiant ŋ̄ hurkin taan̄.

So tsantki qiabgisa gant buuduk buuduk al baal danguka chochika xsuufu chong yir tən ishi hownsənt logumtəy itin ziŋgisdaaz istakint iti astamaria/ren/ uechitəy ienti.

Saamnt 2 Kiəlu 1

Chiənuz amki gob dəmbi

8. Nibab

8a. Nibabakj̄ tsntki uechkj̄

Hhaakj̄ qaŋj̄ tadin ki uechŋ̄as edk bəŋgrsnti.

Gobu dəmbi chiənuz gəndadakie iti xuskj̄? Naadakie ishi tini?

Hienuqoy nuogu hhaakj̄ qaŋj̄ tadin kidakien buuduk al nogum ishikj̄ wuchukas ebmti.

1. īib saxsi	4. Hhaashundakie
2. Wuochig	5. Murn
3. Kuoy baal	6. Kitsa

8b. Nibaba

Ishi geli ishi bangrs siørki kudu

Nibabas iti nabbkst xsuufakn gob dəmbi hhaarku hhaakie nakn ishi edn hiəshtndənt itikn gəlig eb nabbnti.

Chiənuz amki gob dəmbi

Top'a gobakn chongat a geli a gəlik yaab iib saxsi a kint 85 sapm amkiz iski kuokn qoy gab dogitəy gabtsitəy əmssmtəy edənishi. Chak hhaags dəbubkn chonjs n yəkest 45 sapmt amki yaab a geli a gəlik iib saxsaika ki gob kaastəy dogitəy edenishi.

Yaab akint a dogiki baalt a ama a iib saksika izs jəyzh amkizka izs chənuz amki yaabn iskigo. Iakz kiəlt a dogntatkaar aama gobkn hatkaar jəyzh akr qəydndeki gob dəmbi iakz chəjkiskie iski xustn kaay qiadn alkinishi.

Diizi gobt iakz a yaab hhaashundakie xuuskaay qia jəyzh tigo ishi gə qəydəkin yaabkn hat wudufka shubuka kuodədeki nuoguakie mat kinishi. Kuoy baachi dadu n kuoy baal yəkst kay ishin dəbushuge a gədn kubm guod hel wuchug aldənishi. A yiə kiəlt ishiz n kaftnkz kaay hashtn tən aldənishi.

Dadu kuochin i-kuoy baal yənt gibn tə wuchug aldəge. Yiəs ishi aldəki kiəltat iakz zingu huotidəgo. Dadu kuoy tiki ayie zinguka hurtitəkint daduas kitsa wuoxsitəy kuoyən wuoxsitəy a ien wok a wuchug shar ishi hurtikst xsabt kob ipmt yədenishi.

A yiə xustəy chialtəy iekiz a amnt kotə amkimstəy nay a gilmən amkidas a gilmən quutidənishi. Yiəqiana a xuus kaayki yaab a amt ishikn kushut taamin shigmki yaab ishi amnt ishi an al xsabtdəki a yaab xaagndakie shubn iz chak a geli zingukn chonj wuutn iedəgo.

Chak qoy qoy qoy kiəlt iiru murjk adəbkst ishi n kaaykiz a amdəs dəb dadakie qisə wushudəgo. A yiə kiəlt yaab qoy n gobakn chonjat chontidəno tigo.

8d. Nibabakn choyshtki uechkn

Qəydn xustnz 1

Hhaakn qanġki uechkjas nibaba kuduka bangrsnti.

1. Xsuufu hhaa chənz amki nuogu sis təna a gədena jəzhi amki nuogu sistəna

axsaaftnkini? yir amni?

2. Dadu kuochninenikie yir am nishi ishi kuoy baal yièkst wuochigs tädəni?

Saamnt 2 Kièlu 2

9. Hiènuqoy nuogu qalz

Qeydn xustnz 2

Hhaakn qaqj tadin ki hiènuqoy nuogakien ishikn wuchku hat qoy amkidas baas xsaaftnti.

1. Kuoybaal	4. Izkn kusht shigmkiz
2. Kitsa	5. Murn
3. Wuechq	

10. XSuufu

10a. Chanqoy xsuufu

Qeydn xustnz 3

Uyndiar chan xaagn gätsi kadu amzna xsaaftay yir amna a edndənt a ebmas kek e eb nogumti.

10b. Xsuufu dəmbi

Qeydn xustnz 4

Hhaakn qaqj tadin ki hiènuqoy nuogakien chongat ishikn gesisbaab shadns xsaaft wuchku tankidakien kess kob kaar shadnz xsaaftnti .

1. kafo	3. badu
2. katso	4. kolu

Saamnt 2 Kièlu 3

11. Yabts Yabtski nibb

11a. Nibabakn tsantki uechkjn

Hhaakn qaqgki uechkjn as edk bañgrsnti

Uyndiar kièlu qoykj hat iti nabbki nibabasn iti ebda? Nak gədaaz təni?

11b. Nibab

Qeydn xustnz 5

Uyndiar kièlu qoykj hat iti nabbki nibabasn hurts qoy qoy al itkj hiènu kess nabbtay iti

nabbkst itin gufkiz ist a kint astamaria/ren/ dakj uechi xustəy nuogu edi istki baalt iti tənt ashu ashu nabbtəy ienti.

12. Nogum

Qəydn xustnz 6

Xsuufu qoy sis qəysi a xsaftnki xsuufa jəzhi təntka chiənz təntka qəysi nuogmanti. Iti nuogmkst yir amna chiənz amkintka yir amna jəzhi amkinka gə izk hiir gənti.

13. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qənjki qiabgisas sə izgant uechkjas baalu dañguka chochi qoy nuogukj qəngat chatisnti.

Sonka yaabka akuoyka gabu yəkinishi

baal dañgu chochi

sonka ka,ka

1. Burxhum hhaakiekj chŋat uguka hhaayka bəydndgo.
2. Ek inchi hhaasn tə xuobu kodiyon.
3. Woŋk yaabakie duzhika boŋguka zərguka kuoshkiz kie tinisia.
4. Dadu hhaa īpm qəydn qəytəy nabbtəy edəki tmrt īpm tədəgo
5. Tamariakie tmrt ipm ishi təkst dəbtərkə penaka irsaska kobas tədənenishi.

Saamnt 3 Kiəlu 1

Gob dəmbi qəydn howns

14. Hiənuqoy nuogu zarn

14a. Qabsu

Qəydn xustnz 1

Hhaakj qənj nuogu aabka guuchika beskin tadnkidakies wuchuku taasəki kuduk qiabgisa gant qabsi hiənuqoy nuogu qəynti.

Qiabgis: qəydn-a-kie ----- qəydnakie

hhashun-da-kie ----- hhashundakie

1. -kie hhaa -----
2. -a yaab-kie -----
3. -təy baŋgrs-----
4. shishikŋs-n-təy -----
5. -s-kŋ qoy -----
6. batskŋ-t -----

15. Nibab

15a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakŋ qarŋ tadin ki uechkŋjas edk baŋgrsnti.

Gob dəmbi qəydn yaab hhashundakie sis yir a howns dəni?

Hiənuqoy nuogu hhaakŋ qarŋ tadin kidakies nogum ishikŋ wuchukas ebmti. howns chiənz

batskŋ

burji

duy

gabm15b. Nibab

Ishi geli ishi baŋgrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst xsuufakŋ gob dəmbi hhaarku hhaakie nakn ishi edn hiəshtndənt itikŋ gəlig eb nabbnti.

Gob dəmbi qəydn howns

Gob dəmbi qəydnakie yaab hhashundakie sis a geli a gəlik howns tədənishi. Gob dəmbi qəydn a gədnkst xaagŋ baalt tən beskindənishi. Hhaakie gob dəmbi qəydn chiənuzka gob dəmbi qəydn jəzhika tinishi. Yiəkŋ chorg gob dəmbi qəydn jaydakie yaab hhashundakie sis howns iakz tədənishi. Ishi tədəki hownsa yaab hhashundakie sis chiəŋki nuogu a ama iakz ziŋski yaab a hurtnt higi yir qant baasis kaay qian gob dəmbik chiəŋki nuogakŋ hat nogumtəy shishikŋsntəy ishi ien a jəzhimn dogidəgo. A yiə chak daduka yaabka sis nuogu chiənuzka jəzhika ishi xuusn edəki elkida sis tsanz am qoyskŋ kaar qoyskŋ tsak yəgəz tigo.

Nuogu xhorn qant a gədnkst xhuadumtəy dəbmtəy ekiz qant a amt “yaabkj
edu tiki shishikjisdəgo” gədn isk nogumdəgo. Hhaa isk nogun nuogu jəzhimdəki
kuokja ipmt gətsi burjikj bətskjt tədəgo. Gobka yaabka sis iakz chiənkiz zingiski
yaab a amt gob dəmbi qəydnk burjan
bətskjt tən nogumdəgo. Hhaa burja a
ama mianju baaba chiənki nuogu a
huotnt ishi yaabka ishi daduka qabsi
xhaytəy uykitəy e chiənki nuogas
shishikjisdənishi. Ibyaabkj chonq qant
chiənki nuogu a hurtnt chiəmiz oshukun
gabm gabsn ishi zinguas wuchukudəgo.

A Gob dəmbik chiəntəy zingistəy
eki nuogas ishi wuchukukst gambikizka
shigkizka gə xaagj baalt beskindənishi.
Yiəkj chonq shigkida yiəqiant
chiənshibaab amkida a chiənsha gant kiəsu kiəsisndəgo. A kiəsisndaada chiənshikida
a ama mandakie biara ishi edəki yiəgant gəki chiənshi chonq wuuqəs ishi shuorən
gədn edndəaz tigo. Qiabgis gant ŋ səkst duy ishi xuobtəy aaluk aksitəy yiəqiant ishi
chay guy kuosh tsaka ishi ient kiəsidənishi. A yiə gob dəmbi qəydnk hharkisnki baal a
ama oyndəki nuogun ishi xuusa ishi qıag ishi chiənshint qant xhaydn a amn ishi
ishin siəz shuora gənd ishi chiənshak mamiki kiəsu tədndəgo.

Yiəgant gəki gob dəmbi qəydnakie istat dogiki yaabka daduka sis tmrt iakz
tadənishi. Hhaakie yaab nuogu chiənuzka jəzhika ishi biər xuusən ətəy amki nuogu
qant ishi qəya amt gətsi zingu a kodəntka a qiantka ebm ishi taasən edəgo. Hhaa
gant gəki gob dəmbi qəydnə yaab yaab nuoguka laagjka ishi yafnt bəngrstəy
hharkisnki nuoguka laagjka ishi kuotitəy baybtəy ishi e kaar tsanski dadu sis tsaskən
edəki gob dəmbi qəydn jəzhikja yafkj tigo.

15d. Nibabakj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakn qəng tədnki uechknjas nibaba kuduk bəngrsinti.

1. Gob dəmbi qəydnakie ays baalt ishi beskidəni?
2. Gob dəmbi qəydn jəydakie yaab hhashundakie sis ishi tədəki hownsa yir təni?
3. Gobka yaabka sis chiəntəy ziŋistəy ekiz a amt naŋ təna nogumn shishikidəni?
4. Nuogu xhorn qant a gədnkst xhuadumtəy dəbmtəy ekiz qant a amt
“_____” gədn isk nogumdəgo.
5. Gob dəmbi qəydn kaaykint chiəntəy ziŋistəy eki nuogu ays a edn wuchukunigo iti gə ebdəni?
6. Xsuufakn chonjt chan kubm chatis xaagn tamu uchukn hat ‘hhaakie’ gədaada yir baalt təna wuukini?
7. Xsuufakn chonj chanqoy chatis kubmkn hat ‘ishi’ gədaada yir baalt təna wuukini?

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hiənuqoy nuogu hhaakn qaang tədnkidakies buuduk buuduk al nogum iatskn amki hiənuqoy nuogakies baas ishikn tsant gafki baaltat xsaafti.

1. chiənz _____	4. gamb _____	7. shorkn _____
2. tsanz _____	5. qabs _____	8. oykn _____
3. dadu _____	6. chaykn _____	

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar ishi xsafki xsuufas bəngrs sətəy qiakiz istakint bəngrs xsaafti hotsisnti. Yiəkn choysh nuogu adika aab-boski iakz baasisəki baalka hhaas kek iti kuoti choysh tsant səsusmtəy chak qalz amki hiənuqoy nuogakiek iti hownsm xsafkint sətəy yafkn tatəy e hotsisnti.

17b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakn qəng tədnki qiabgisas sə iti gəli iti hiənuqoy nuogu kob isk gəsisbaab shadn (aa, ii, uu) qoydak xaagŋ xaagŋ xsaafti.

Qiabgis:

1. dadu ---- daadu

2. balu ----- baalu

1. dinu ----- diinu

1. _____

2. _____

1. _____

2. itso ----- iitsuo

1. kutu ----- kuutu

2. xhubo --- xhuubo

2. _____

1. _____

2. _____

Saamnt 3 Kiəlu 3

18. Yabts yabtski nabb

18a. Nibabkn tsantki uechkŋ

Hhaakn qəngki uechkŋas edk bəŋgrsinti.

Undiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiar gob dəmbi qəydn howns gədəki niban iti nabbidas kiəsis xaagŋ xaagŋ al tachim kek nabb xuusnti. Iti nabbkst kek eb itikŋ hiənu ashus ashus a baalk nabbnti. Zingidaa akint iti astamaria/ren/ uechi kek zingum kaay nabb ustinti.

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Gob dəmbi qəydn howns gədəki nibabas sədnkaay xaagŋ xaagŋ al qoyda gob dəmbi qəydn hhaa chiənshkidakie kiəsindəki kiəsu jəzhi tigo gən qoyda kiəsu na jəzhi titi gən e eduk bəyssmti.

20. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Saamnt qoyka xaakŋka hat edu nuogu insi iti tamrkida kuduk baal dəŋguka chochika

hownsm nufqoy nuogu uchu uchu qəy iti astamaria/ren/ sis səsisnti.

Qiabgis:

Dadaka a babka hhang yəkinishi.

chochi: **ka**

baal daŋgu: **hhang**

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Howdn 9 Guzdu hat kuochidakie kidn

Saamnt 1 Kiəlu

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Besk

Qəydn xustnz 1

Hhaakŋ qanq tədnki hiənuqoy nuogakies qiabgisa kuduk besk qəynti.

Qiabgis:

kuochidakien → kuochi-da-kie-

niyakudakiekŋ → niaku-da-kie-kŋ

1. kuochidakiekŋ →
2. hhashudakien →
3. baaltkidakien →
4. yaabakiekŋ →
5. guzdukidakien →
6. kaarkidakie →

2. Nibab

2a. Nibabakŋ tsantki uechkŋ

A. Hhaakŋ qanqki uechkŋas edk bəngrsn̄ti.

Kuochin Guzdu guzdkin sətəy siistəy iti e xuskn̄?

B. Hiənuqoy nuogu hhaakŋ qanq tədnkidakien nabbnti.

mərəja

kuochishikŋ

guzdu

niyakuzkŋ

babzkŋ

məngst

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst kuochidakiekŋ hatki ebm manz iti sətəy xuustəy iti ekizk kiams nabbnti.

Kuochidakie tmrt hatki kidn

Top'iaknej chongki yaabakiekj hadi iakdasn məchikida kuochidakie iakz ishi atmdas mərəja qıabgisdəgo . Kuochidakie niyakudakiekj hat tsakkiz qant a amt taan ishi qəydn baaltka tmrt īpmətka a sədnkst ishikj gəshima yasz tigo.

A hhaa yir ama amkini a gədnkst uyndi ŋ akuka ŋ kunukakj tsant kuochidakie tmrt ishi tamr xuusn taana ednkiti yiə sis tən kuochidakie hadia tmrt īpm a am qəydn baalt yilz amkiga. Hhaat qəydn baalt kaar ŋ səkst kuochidakie hadi yasuz tigo. Ishi kuoyka ishi babuka īpm ishi alu qəydn qəytə bəbzkj tetəy ien tən bastndən ishi tan i tmrt tamrn edəti yiə sis kuochdakie hadia yilkigo. Hhaat qəydn baalt kaarkidakie ishi gəli ishi usuk tamrkiz tit ishi iskiga.

Niyakudakie tamrkida gant kuochidakiekja ishi tamrkint hhaat niyakudakie qəydn baaltka guzdu baaltakat nofki hadi məchikida gat kuochidakie ishi məchistən qıakigo. Uyndi tmrt kek tadnkaay a qiadəki kiəltat qant Itege Xaytu Buxul gendəki kuochin Top'ian guzdkige. Yiə kielt tmrt ist kaayki kiəlu qant a am kuochidakie hadi hhaa iakz qant amkaayt a qiant yalki kuochidakie ishi qəyki qəydna tana yilz titi.

Hhaat kuochidakie tmrt iti tamrtəy qədn baaltka kuochidakie niyakudakie qənj ukul gabu qəytəy guzudu guzdtəy ishi iən məngst kuodeki kuokj ŋ səkst hhaat ka an qayıgo. Yiə sis kuochidakie tmrt īpm ka qəydn baaltka dadu kuochidakie sis amki nuogu a qubsn iakz bassigo. Tmrt īpmətka dadu kuochidakie sis ishi gəli izg ishi tə bangr bangrnki iika ishi kuoy baalu yəkst ishi edəki shuortəy tmrt īpmət qiatəy ies izk ishi xhurmki hhaayka saaminka ii ka basisigo.

Dadu kuochidakie ishi kuoyka ishi babuka a tamr nəng a teŋ gədəni gə dadu kuochidakien ishi edəki tmrt tamrisi edənishi. Yiə sis yaab hhashudakien ishi dadu kuochidakien ishi tamrsn ishi qəydn jezh məchtəy uyndi kuochidakie guzdki guzdasn guzdtəy yə iti eki kudu ŋ tamr sis iakz baassigo.Tmrt īpm a am qəydn manzkj hat qəydəki niyakudakie kuochin guzudu baaltkidakien ishi ustsz baassigo. Kuochidakie chaka məngst kodeki kuda qənj ishi sis tadndəki qəydnakj hat niyakudakie qənj ukul ishi gabu ustu hhaa niyakuzkj tigo hhaa kuochishikj tigo ge qəydn yilska ishi qəys tiki bassigo. Hhaat Top'iaknej chongki qəydn baalt ŋ səkst tmrt kuokj hat a am niyakudakie hadi kuochidakiekj sis tsakkiz a amt qant qəydna kuokj ukul tinishi. Ustu qəyki kuochin guzu qən gobnka insge yiə sis kuochdakie ń-ustsz iakz baassigo.

2d. Nibabkj̄ choyshtki uechkj̄

Qəydn xustnz 2

Hhaakj̄ qəngki uechkjas nibaba kuduk gafki baalas xsoxsisnti.

1. Top'iakj̄ chongki yaabakiekj̄ hadi iakdasn məchikidakie _____ finishi.
2. _____ tsant kuochidakie tmrt ishi tamr xuusn tana ednkiti.
3. Kuochidakiekj̄ hadi tmrt ipmtka qəydn baaltka ishikj̄ gəshima yiln ekida _____ tigo.
4. Hhaat qəydn baalt kaarkidakie _____ tamrkiz titi ishi iskiga.
5. Uyndi tmrt kek tədn kaay a qiadəki kiəltat qant _____ gədndəki kuochin Top'ian guzdkige.
6. Uyndi yiə kiəlt tmrt qant kaaykiz a amt yalki kuochidakie ishi qəyki qəydna tana yilz titi. (yəshu yiəqiant iazu)
7. Xsuufakj̄ chonj chan xaagj̄ chatis yakukj̄ hat 'ishi' gədaada nak baalt təna wuukini?
8. Xsuufakj̄ chonj chan xaagj̄ chatis tamu xaagj̄kj̄ hat 'yiə kiəlt' gədaada nak baalt təna wuukini?
9. Kuochidakieka niyakudakiekj̄ hadi tmrtakj̄ hat ukul ishi tamrkint Top'ia yir amige iti gə ebdəni? Yir amni?

Saadnt 1 Kiəlu 2

3. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xusntz 3

Hhaakj̄ qəng tədnki hiənuqoy nuogakien qoy qoy qəy kifilg iti yartibaabakie nabbtəy ishikj̄ wuchukas shigt gətəy ienti.

Qiabgis: guzdu : Yaab hhashundakie isk həshn hhaysndəki kudu

hadı: gəshim ukul: qoy amkiz

1. niyakuzkj̄	6. ustkin
2. kuochishikj̄	7. xustnkin
3. aku	8. ishi gəli ebm
4. kunu	9. kalbn
5. babskj̄	10. qəydn besk

4. XSuuufu

4a. Chanqoy nuogu xsuuufu

Qəydn xustnz 4

Ziŋguka wuchukuka hat chan xaagŋ yiəqiant chan kadu amki xsuuufu iti xsaaflŋki kudu qiabgisa akr qiabgis qubsnti.

Qiabgis:

Ziŋgu	Wuchuku
Kuochidakiekŋ hadi tmrt ipmt yilkida	Babuka kuoyka tmrt hownsas xusisn dadu kuochidakien tmrt ipmt ishi wosn ednz
Dadu kuochidakie tmrt ipmtki quxsu	Kuochidakie sis qoy kek amki bangr ūka xhurum ūka qubsnz
Qəydn baaltka tmrt ipmtka ki qəydn besk	Qəydn kuochishikŋ niyakuzkŋ gədn beskin kaay ukul sədnz
Qəydn hat kesdəki naagn yil	Kuochidakteka niyakudakteka qoy amki qəydn hat ukul kesnz
Kuochidakte guzdu baaltki yil ka shorkŋak	Guzdu baaltatkaar kuochidakte ishi gəshin ustisnz

4b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakŋ qang tədnki hiənuqoy nuogakien chonj naadakie ishi tiki aab boski iakzk xsafntnt hhaakŋ qangki ebmaka qiabgisaka sə izgant buuduk buuduk al nogumtəy xsaaftəy yir amna aab-boski iakzk xsaaftnkint hiiр gətəy e gəynti.

- ✓ Iakz kiəlt aab-boski iakzk xsafntndakie yaab sumuka gob sumuka xsuuufu gatsnkst a ama nuogu adi choyshtkakaar manz a xsaftnkst aab-boski iakzk tən gatsn xsafndəgo.

Qiabgis: Itəge Xaytu Buxul (yaab sumu)

Top'ia (gob sumu)

1. masht	4. komtu	7. kartyaab
2. jabt	5. afrika	8. boŋgu
3. udu	6. aalu	

Saamnt 1 Kiəlu 3

5. Yabts yabtski nabb

5a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqki uechkjas edk baŋgrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiar so tsant iti nabbki nibabas hurtis xaagj xaagj al siisdaazka nabbdaazka e təchim nabb naada təki kek nabbdənt zarnti. Yiəkj choysht itikj chonqat nabbkj hat ziŋgumdaaz ist ishikint kek nabbdaadakie ishi ziŋgas sə kek nabbsnti.

6. Siskj

6a. Siskj tsantki uechkj

Hhaakj qaqki uechkjas edk baŋgrsnti.

Itikj gobtat jəyzhika chiənuzka gəndəki gob dəmbi ist akj? Nak nak təni?

6b. Siskj

Iti astamaria/ren/ siskj nibabas nabbkin kek hhəydn siiski uechkjas baŋgrsnti.

6d. Siskj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qaqki uechkjas iti astamaria/ren/ nabbn iti siski kudak baŋgrsnti.

1. Faxuma gob naŋg təni i-atnkini?
A. Dəbub kilig B. Oromo kilig C. Afar kilig
2. Faxuam gob naŋg təni i-tə tmrt gətsikini?
A. Adizubag B. Mizant C. Bahardarg
3. Faxuma i-kuoykjka i-babkjakj ayski dadu tini?
A. 1 ka 6 B. 4 ka 6 C. 1 ka 1
4. Faxuma i-tamar xuusədaka ishikj gobgat yir tən iakz ebi qəy qıaskini?

7. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Diizin iakz kiəlt am nuoguk tədəki chochi ‘təy’ gədaada qoy tigo.

Am nuogu gəshimki nufqoy nuogu gədndaada nufqoy nuogakn chonq xaagñka iskn sapmka amki am nuogu a huotikst tən gədndəgo.

Hhaakn qanq tədnki nufqoy nuogakiekj chonq am nuogu gəshimki nufqoy nuogakien qiabgisas sə izgant ishikn tsantat amnuogu gəshimki nufqoy nuogu gə xsaafti.

Qiabgis:

Yaaba tə bozsn əmtəy bəytəy e hiəshki yəgo. Am nuogu gəshimki nufqoy nuogu.

Hhaakn chonq əmtəy gədaadaka bəytəy gədaadaka ŋ besk səkst bəyoka əmoka am nuogu ishi amkst ishikn hat guchinki ‘təy’ gədaada iakz xusntki chochi tigo.

1. Dada hhaat ubtstəy kaastəy edəgo.
2. Dada hhaat ubtsdəgo.
3. Jəzhi iti intəy qəytəy e qiaki yiəknj?
4. Daden el kiəlt i yartibaynenkie gab tiətəy yətəy tən edəge.
5. Daden el kiəlt i yartbaynenkiek tən gab tədəge.

Saamnt 2 kiəlu 1

8. Nibab

8a. Nibabknj tsantki uechknj

Hhaakn qanki uechkjas edk banjrsnti.

Uyndi kuochidakiekj gabtsa ukul tənshi gabtsidəna ishi qoy? Yir əmni?

Hiənuqoy nuoguakiekj wuchuku hat nuogumti.

✓ Tsaanj	✓ Taamin
✓ Sapm sapmki qəydn	

8b. Nibab

Ishi gəli ishi banjrs siəñki kudu

Nibabas iti nabbkst kuochidakiekj hatki ebm manz iti sətəy xuustəy iti ekizk kiams nabbnti.

Kuochidakie hiənuka kuochidakie berkŋka

Top'a kuochidakie uyndi yaab hhaashundakie sis ishi qəydəki qəydn wuot wuot qant tsakkaay qiaz akrki chonqki shuorkŋka gəydika səsskigo. Gəydi naana a kuochidakiekŋ hat taamin/biri/ qoy tiki kaykiti ishikŋ hat sədndəki nuogu iak iakzkinishi. A yiəs yir qant ishi ient shuorshikaay ishi qianki kiəlu tigo. A Top'a chonq axustnkida kuchidakie gob dəmbika hhaashunki yaab kuokŋka ishi atnŋkŋ hatka ikonomika hhaakiekŋ hat ishi sis kudu tadnkaay aqiadndədasena ishi dogŋ naa a niyakudakie gant amdəti.

A Kuochidakie izk ishi qəy yaafnki naagŋ qan ishi tə atsəm sis amzn ishi wofisəz a amnt isk ishi məchishinki tami kaayakidasena a yie kiəltat nayshi izk ishi qəy yaafi tachimdakŋ taamin/birasena wofsdəti.

Chak manz dahini ishikŋ hat huotidədie ishi kiəluasena hel ist hieshtəy ishikŋ uusu hel istat hotsidənishi. Sapm sapmki qəydn hel kiəlu ishikŋ tadn a qəydngat hurtkaay ishi qiaki qəydn qəydənishi. Chak a yaab hhaashundakiekŋ chonqat ishi qoy tiki qəyŋ gədn tadkiz ist a kidasn nayshi həknj qant kiəstəy tmrt tamrtəy ishi ebki qəydnka ishi yaafzkŋ tsaaŋka gob qoyst ishi qəy gob qoyst ishi tiəska polətka hat ansika hhaa gant gəki nupoguakiekŋ hat hel naan shi hurtdəti. Ishikŋ gəli ishi iskz taana gəndəti a yiekŋ hat ishi gəlin yilis tən edənenishi.

“ Hhaat chak hutikida kuochinenkiekŋ hat huotidəki ziŋaka gaydas hel ashushun gədn a kuochidakie niyakudakiekŋ ukul ishi kidasena hhaat tamrsndəgo. Hhaat akiəltat sədndəki yial iskindəki nuogu ylidakie choysht shuoyt ukul amgo gədn ebndəgo. A amnt qan hhaat istkida atachimzna kek edn qəydntəy a atn kuduakŋ hat tmrt qubsn kaar tsanski atnkie sis a tsakisnz iakz bassəzo. Jəyzhika kuokŋ qoy gabnzka utusmaka dognz helki yaab a hqəkŋ hat a qəydnz amigo. Yirgki yaab jəyzhika gəxhuak kaaysika adoginz amigo. Ahhaa gəxhuka kaaysiakiekŋ hat ŋ yəgəz a kuochidakiesen izgat wusintəy nishirdntəy yə ishi ednəda anuoguakŋ aab iak iakda tigo.”

8d. Nibabkŋ choyshtki uechkŋ

Qəydn xustnz 1

Hhaakŋ qanq tadnki uechkŋjas nibaba kuduk baŋgrsnt

1. Xsuufakj ebma chiənuz kaar jəyzh a təkizn gədaaz tənt hiir gənti
2. .Xsuufakj ebmas kuochidakie uyndi yir tən ishi ednkint hiir gə xsaaafnti.
3. Chan 4 chats 11 hat sapm sapm qəydn gədaadakj qoy amki wuchuku nak təni?
4. Chan 4 chats 15 hat tsaanj gədaadakj iatskj amki wuchuku nak təni?
5. Kuchidakie hhaat ishiki kiəlua təki jəyzhi tina uyndi kidası ? Yir amni?

Saamnt 2 kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qənj tədnki hiənuqoy nuoguakiekj iatsikj amki wuchuku baaz xsaaafnti.

1. kieru	3. choysht	5. yapm
2. təmibaab	4. kuochin	6. itsu

10. Xsuufu

10a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 3

Chan xaagj yiqliant 3 amki ziŋguka a wuchukuasena məchikizna iti xsaafn qubski akr qiabgisakj chonjat kek ebi xsaaafnti.

10b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 4

Hhaakj qəngat tədnki hiənuqoy nuoguakiekj chonjat aab boski iakzka yilizka xsafndakiesena bier xsaaafnti.

1. siirt	4. kobu	7. haadu
2. gobt	5. baabu	8. saayt
3. esku	6. tuugi	

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts yabtski nibab

11a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qənki uechkjas edk banjrsnt.

Uydiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

11b. Nibab

Qəydn xustnz 5

Uyndiarki nibabas qoy qoy qəy itikj hiənu kals kess nabbnti. Iti nabbdəki nuogu adi istki baalt iti tənt daguf daguf aazhu aazhu nabbtəy chak itn gufkiz a huotnt iti astamaria/ren/daknt uech xuustəy ienti.

12. Nogum

Qəydn xustnaz 6

Nuogu qoyna qəysi izkəj hat iti gəli ebmk ziŋgu wuchukas sis gə nogumti. Iti gəkst yir amna gəndenteka yir ziŋgu təna a kuodədentka hhaas hel wuus nuogumti.

13. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 7

Hhakj qənq tədnki chochi hiənuqoy nuoguakiesena kob izg kek a wuunki baalasena sə izgat wusi xsaafti.

✓ yiqiant	✓ akintqant	✓ yika
✓ ka	✓ a amnt qant	

1. Worqəka Wuchinka gabi tmrt ībs tədənishi _____ tamari mandakieka kə chak gabtədənenishi.
2. Chaazhika _____ kuoln _____ Xsuy _____ yaku kifil tamari tinishi.
3. Duuruka Sumkaayka gab hiesdənaashi _____ taanishi oyssmdəti.
4. Abshi a təkina _____ qiana a qiaga !
5. Woxsəs xuzi golg a wusn kotən _____ biadhi gishiun a wuutn qiago.

Saamnt 3 Kiəlu 1

Xustnki kuochidakie

14. Hiənuqoy zarn

Qəydn xustnz 1

Hhaakj qənq tədnki hiənuqoy nuoguakiesena qiabgisa kuduk qabs xsaafti.

Qiabgis: hots-da-kj _____ hotsdakj

qəydn-a-kŋ ____ qəydnakŋ

1. -a-kŋ nibab
2. dogŋ-da-kŋ
3. tamr-da-kŋ
4. -da howns-kŋ
5. babz-da-kŋ
6. gob-a-kŋ
7. -da-kŋ isk
8. -en-kŋ yaab

15. Nibab

15a. Nibabkŋ tsantki uechkŋ

Hhaakŋ qaqŋki uechkŋas edk baŋgrsnti.

Ziŋgumki daduka yaabka i geli utnk kotəy iskdəki kuochin iti xuskin ist ishikŋ?

15b. Nibab

Ishi geli ishi baŋgrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst kuochidakiekŋ hatki ebm manz iti sətəy xuustəy iti ekizk kiams nabbnti.

Abəbəch Gobəna

Dadu ishi kuoyka ishi babka shubki ishin iskz kaayki 1200 dadakie kuoy bn Abəbəch Gobəna qəydəki qəydnasn siski yaab hel iakz utnstəy hhənzhishitəy ekiz tigo. Abəbəch gobəna dahuka dadu ishin iskz kaayki dadakie kuoy i amkst 1934 biargu oromo kilil shəwa gədəki gobkŋ chong tən atnkige. Abəbəch an yast yir qiat xusukaayki kiəlt tən i-babu shubkigo. Abəbəch i-babn xusukaay i qian i-aku iizh iakz bəybi iskkini tige. Abəbəch i-aku dakŋ i-iigdada qani i-kuoy dakŋ tənishia gabu dogkst anəsi sagn biaru dadu tige .

I-kuoyk ishia gabu biargu xaaagŋ dogdakŋ choysht 11biargu qaqŋ iizhi utukaay i qan babzkŋ chutn . Abəbəch babzkŋ i tiəkst xsuufuka nibabakŋ akŋ taani tmrt iakz tamr xuskiti. A amt qant Abəbəch ishi kuoyka ishi babu kaayki dadakien qabsu anu iskdayni tige.

Abəbəch Gobəna hhaat i-geli e ebm qaqŋki-qəydəki qəydnakŋ hat gobkŋ

chongka uutki ishi geli ishi utu qaqk zingmki yaabkie honsdaki drjtakie i-qaydaki qaydnakj hat utnka wonmka iakz yaafki xustnki kuochini tige. Abebach haat dadakie ist iigtay tamrtay edaki dirzhitakj guzdubayni tige. Abebach izhkj dadu utnasn qiabgisdaki nuogakiekj chong Abebach tanu yaabn yilsu sedayni titi.

Yiə sis Abebach dadakie emdaki itsasn ishik gabo emtay dadkie sogdaki baaltat ishik gabo sogutay dadakie izg iigdaki iigat ishi qaqk gabu dogtay. Dadakie ishi kuoy aatu bab gant se baybitay i-dadakie ishikj mashukr magtə yaab iarzn shuorkizka biaru choysht tmrt ishi tamr hotsdakj choysht yaabkjki dadu ishi am ishi gelyka ishi gobnka huonski dadu ishi amn xhaytay yekj ak chaka ishi tamr nuogu jezhi yaafn ebtay edayni tige.

15d. Nibabakj choyshtki uechkj

Qaydn xustnz 2

Hhaakj qaqj tadnki uechkjakien nibaba kuduk bangrsnti.

1. Xsuufakj chong Abebach Gobna ebmas hel shigt hiir xsaafti.
2. Chan xaagj chats xaagj hat chutn gadedakj qoy amki wuchukua nak teni?
3. Chan kubm kadukj hat aatu baab gant ten sadege gadedakjqoy amki wuchuku nak teni?
4. Abebach Gobena shubdadu ist iskindaki baaltat yiekaay i-kint tmrt i-tamrna i-qiani? Yir amni?

Saamnt 3 Kielu 2

16. Hienuqoy nuogu qalz

Qydn xustnz 3

Hhaakj qaqki hienuqoy nuoguakiekj wuchuku qoy amkiz baas xsaafti.

1. hurt	3. saykj
2. qaydn	4. kuoy

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar iti nabbki xsuufua gant gəkiz chan xaagn yiqiant kadu amkizna ekzka amkizn akr qıabgis qubs izkñ chonq xsaaftnti.

Ekiz	Amkiz

17b. Xsuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakñ qañki biənuqoy nuoguakiekñ chonqat aab boski iakzka xsafndakiesena bier xsaaftnti.

Ebs: Diizin edu nuogu İngizin edu nuoga gant nuogu qoy a xsaftn amkst qant aama yaab sumka qoybaab sumu axsftnkest aab boski iakz qañki gətsidəda gant diizin chak isəz gətsin xsafndəgo.

1. kuoshu	6. boñgu
2. maasht	7. koyz
3. bərt	8. oytı
4. babu	9. balu
5. nibu	10. inchi

18. Yabts yabtski nabb

Hhaakñ qañki uechkñas edk bañgrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabas iti ebda? Nak gədaaz təni?

18a. Nibab

Qəydn xustnz 6

Nibabas itikñ hiənu kess nabbtəy iti nabbdəki ist nuogu adi istki baalt iti tənt ashu ashu nabbtəy ienti. Chak nuogu qalz a huotnt bañgrs bangrs nabb xuustəy nay a guufnti iti astamaria/ren/ dənt uech xuustəy ienti .

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Uyndiar akr qıabgiskıj chöŋ iti xsaafkı xsuufas ekzka amkikan wuchukas hel qabs qoy qoy qəy kifilgat iti yartibabakie sis iti ebmas gənti.

20. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Chochi nuogu gəndaadakie hhaakie tiki gəndenishi. Ishin kob wok qanqat gafki

baalgat xsoxisnti. a amt qant, yiqqiant,a yiesis , yika

Yikıj aakıj, akint qant ,ka

1. So gəlit tədnki chochi qoy nuoguakies kob ist a wuuŋki baaltat wus qəynti.
2. Yaaben duchi_____ zargu_____baru_____tə gabut huur kobdəge.
3. Otyiakie gab zan qoy hhaaydəkitəy _____ taanishi utsmndəti.
4. Aku ka kiyaz ka babu qoy dadu tinishi _____taanishi gab iigikiti.
5. Atəkina iiru dəbnti qianj _____chaazhi a amnt yioŋ.
6. Guyti a hiati inki inki yien a ytigersn _____ inchi qanqat how sogo.

Howdn 10 Taamu kaaysi

Saamnt 1 Kiəlu 1

1. Hiənuqoy nuogu zarn

1a. Qabs

Qəydn xustnz 1

Hhaakj qənq tədnki hiənuqoy nuogukien qıabgisa kuduk besku qəyniti.

Qiabgis: Nabbdadakie: nabb → daa-da-kie

1. Hhəydndadakie →
2. Hurutkidakie →
3. Tədadakiekj →
4. Xuuskaykidakiekj →
5. Gexhudaadakiekj →
6. Kuoydaadakiekj →
7. Nuagubaabakiekj →

2. Nibab

2a. Nibabakj tsantki uechkj

Hhaakj qənq tədnki uechkjas edk bəngrsnti.

1. Nakin amki dadu təki tmrt kuokj guufu amgəni?
2. İtikj doğxtat guufu amki yaab istakiŋ? naku naku qənq təna guuf amkini?

2b. Nibab

Ishi gəli ishi bəngrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst chanqoy a ama chan xaagj iti nabbdakj choysht xsuufakj ebma yir a amint eb nabbnti.

Wulbika Baabuka

Tamari Wulbi: Arəy baabu jeyzhi aalkj?

Tamari Baabu: Ibabu uoyn ala . Jəyzhi ī-alə ī-qıaga yətn yir wusni?

Wulbi: Arəy aysi? saagu uechkj yətn a oysskj aysi kiəlu a amni?

Ninjgi: Kudu abt aldəki dədakiekə yətnka ishi ziŋgsda?

Baabu: Ishi inkj yir ishi baasini? Ishi gant gəki ishikj tsakkiz ist kinishi.

Ninjgi: yəshu ikikie ishi tiki chak inkj tmrt īpm ishikj sapm tsaku hurtkini?

Wulbi: A baabu a echı īpm tədadasn a xusŋ?

Baabu: Izu inu giədaasn sisdaaz tigo taana iakz haksiti. Xuskino gə xusukaaykiz ist kinishi.

Wulbi ka niŋgi ka: Baabu gədəki nuoga itakŋ gəlig a wuun gəzhniñishi.

Baabu: Yəshu tən gədəno itan yir təki gezhshkini ī-babu yashi nuogu qarŋk tən Ee! koydaaz tigo.

Niŋgi: Yaab a gəli izn a dungskst yaabn gezhush kaay a qiqyi a gə ebda?

Baabu: Erəy iki? Iki gəndkiz təki Baabu a gəli izn dungsdəgo gə nogmdəni?

Wulbi: Yətu a gəli sis.

Baabu: Yir kiəlti? Iki sis tən xhoydəno gə gəkini?

Wulbi: inu sis.

Baabu: Yaabakie tmrta iakz a gaashi itinkŋ gəlaasn a xsabtsdəna akina aysi ī gəgəy?

Niŋgi: Tmrt kek ī-tamrtəy ī-marku jəyzhi yaftəy ien tamrdaada xhoydn a amkŋ?

Baabu : Tsano yaab qoy sis qiant gekaayt ī-kidasn kudu abtat a qoy nogumdəgo ishi goŋ?

Wulbi: Wəsi a wəsnkdat shuytki nuoga gədnkaay a qiaz baassigo.

Baabu: Yinu ī-gə qiana yinkŋ chonjkidasn a bentis xusknj?

Wulbi: A qəydəki qəydna gədnkŋ tsakki qayıgo a gə ebda?

Baabu: Shubu hhaa qaaz ishaka ek xusu shubkino gədaadakŋ qoyz tinishi.

Niŋgi: Ikkŋ hat tən ishi hhaa gant gədəni?

Yəqarŋ ist ishikŋ ībs ishikŋ ībs ishi tədəki kudakŋ hat shi dandasn Wulbi sə hhaaku kida hhaast a ashu daykin biaru ī-kiamt noguma gən el ishi kikŋhat ishikŋ ībs ishikŋ ībs tənishi.

2d. Nibabkŋ choyshtki uechknj

Qəydn xustnz 2

Hhaakŋ qarŋki uechkŋas nibaba kudak bəŋgrsnti.

1. Nibabakŋ chonjk ays dadu ishi tiki istkini?
2. Baabu yaab nakun təna chənz tigo gə oydəni?
3. Baabu nakin amki dadu təni?
4. Wulbika Niŋgika yir amn isha Baabukŋ hat gexhuni?
5. Tmrtnj hat guufu amki dadu biaru choyshit guufu a amina a qiani? Yir amni?

Saamnt 1Kiəlu 2

3. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hhaakj qaqŋki hiənuqoy nuogakj hat ishikj wuchuku hat kiəmkidasn qiabgisa kuduk baas xsaafti.

Qiabgis:

Ashu qabsi: aate

Wondlo: wəshinishi/giədo

1. bolu baayni	4. mialu niazkiz
2. kowuk katski iəkj	5. aabk ashumo
3. Nuogukj chonj noshuk adebisi	

4. Xsuufu

4a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiar iti nabbki nibab taamu kaaysa gant giəzn iti xsaafnki akr qiabgis qubsnti. Iti qubskstkaar hhəns edk bəyssmdəki yaab gant iti nogumzkj kudu qaqŋ a ama.

4b. XSuufu dəmbi

Hiənuqoy nuogu besku kudu hiənuqoy nuogu absknkst tə nəy aln beskndəti a gəli izka beskndəki kudu istkiz tigo.

Qəydn xustnz 5

Qiabgis: Amo: A:gəsisbaab M: gədnbaab O:gəsisbaab a amkst

Amo absknkst a -mo

Dadu: da-du

Kaasdadakie:kaas-da-da-kie

Hhaakj qaqŋ ki hiənuqoy nuogakien qiabgisa kuduqa qəynti.

1. yaartinbaab →	4. bəysusum →
2. bozubabakie →	5. xusukaytkiz →
3. meshushum →	

Səamnt 1 kiəlu3

5. Yabts yabtski nibab

5a. Nibabakj tsantki uechkj

Hhaakj qaqŋki uechkjas edk bangrsnti.

1. Uyndiar iti nabbki nibabasn iti ebda ? Nak gədaaz təni?
2. Dadakiekj chonqat nuogu chənz ebdada iki təni?

5b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiar iti nabbki nibabasn bangrs hiənu kess nabbtəy nuogu edi istki baalt kek sə nabbtəy ishi guufukiz istakint iti astamaria/ren/ uech xuustəy ienti.

6. Siskj

6a. Siskj tsantki uechkj

Hhaakj qənq tədnki uechkjəs edk bənqrsnti.

Itikj ipmt tmrt oydəki dədu ist ishikj?

6b. Siskj

Iti astamaria/ren/ siskj nibab nabbkin kek hhəydn siis iti astamaria/ren qiabgisdəki kudu qənqka taamu kaaysi kudu aqiabgisdada qənq kek sə izu gant qəynti.

6d. Siskj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qənq tədnki uechkjəs iti astamaria/ren/ nabbn iti siisda kudka bənqrsnti.

1. Kiyaz naku amki dədu təni jezh təna chənzi?
2. Kiyaz a ibyaabakiekj chonq dadu ayskiz təni?
3. Kiyaz kudu a yəf tekn kut yaaf uochkida iku təni?
4. Kiyaz nayni qənqkaz tmrt utudaz isha tina uydaazi?
5. Kiyaz dəbtərəkj juagjasn səkida naku tmrt astamari təni?

7. Edu nuogu ins

Qəydn xusntz 8

Hhaakj qənq tədnki uechkjəs qiabgisa kuduka qəynti.

Qiabgis: Yaab xsanda gabtkaar yəgo. (izu)

1. Abishika Gibunaka tmrt tibbs tiənaashi.
2. Karuka Gaadaka yaku kifil dədu hiatubaab tinaashi.
3. Dəratu Top'a gobakj chonqat xustnki hiatu bayni tige.
4. Gaarnka Duorika guy kuoshudənaashi.

Saamnt 2 Kiəlu 1

8. Nibab

8a. Nibabkj tsantki uechkj

A. Hhaakj qaqgki uechkjas edk baqgrsnti.

Taamu kaaysi iti kaasu xuskj?

B. Hhaakj qaqg tadnki hienuqoy nuogakien nabbnti.

1. yaab baalt

7. sədn baakie

8. qibshj nuogu

9. chuonu əmkiz

10. kaaysi baabu

8b. Nibab

Ishi gəli ishi baqrs siərki kudu

Nibabas iti nabbkst chanqoy a ama chan xaagj iti nabbdakj choysht xsuufakj ebma yir a amnt eb nabbnti.

Yartibaabu kadu

A biyarsn ishi kiadməki baaltat kiamu ishi kadus yəkn Jabini yə ishikj chongat wuue.

Jabini: “Good monring every body!”

Wulbika Nigika: Saagukj sumu a wənmdna yətu ays akini?

Jabini: “Thank you I am wel”

“What about you?”

Baabu: nuudu akrkineni a Ingлизn kuoyo gəkidasn kuoto so a astamari yətu gant gəkidakj gəna siisa.

Jabini: A shishika a chiəna bastnkida a tamrkidasn shuorkj kaayt a gəks tən xuusito.

Niŋgi: I baab xhitn ala gəna siis! A chiəna a shishi kidasn a xuusz bassigo.

Wulbi: Yaabn iakz irski dadu tito.

Baabu: Yətn yir irskini tmrtkj wutkj inkj hat təna gatskigo a qabkj galnkiz tigo.

Niŋgika Jabini ka edu qoy a wuutj giənaashi!?

Baabu: Uyndi qant a amt kuchuk taska wuŋgu baab sis tən amdəgo yinu gant gəkidasn iki təki kobu siəgo ishi qabni?

Jabini: Yətu yir kielta wuŋgakj hat yətrkini? Guufu atin ī-siəso?

Baabu: A oyŋ yənt oydaaz kaay ikz xusuno gədəki astamaria ababn dobshuz gant yin qoy sə shubino a gənt ays ŋ e qəyni! Kəy akrkida!

Jabini: Ikikj hat təna hhaagant əy əydəni?

Baabu : Yəshu izn a tsas uechda? gə taana təga ta gədənt ī-gəna təga.

Wulbi: Wolaj! A gədəki nuoga yətn nuogu chiənzkj chonj wussigo.

Baabu: Naku təni nuog a chiəda? A baal tən gədəno! Izu gant chiənqəki yaab a bastn qant tana hurtiti! Ee iti qanjk wəlchi a amda sis a nuoga iti sis taana xustnkiti!

Wulbi: Saagu yətn a kuota! Wuotu kaar tsayns ħ-tamr nuogu jəyzhi yaafn a edaada shuoyt ħ-kikat a edaada qiaj wələchi am inu sis qoy edəga təna gədənt iakz butkito . Tmrt tamr baasdəki dadakiekj chonj Baabu tigo a giəz tiki bassigo.

Jabini: A baab hhaagant el a gədaada astamariakj hat tə?

Niŋgi: Yətkj hat yir chənshi təna chənshikint gən ħ-siisa?

Baabu: Xuuskaayt ishi nuogu naada tən ħ-gən ishi siisini? Biyargasn shuoyt yənkj hat kaayna kida. Zarn qoy qiat itikj ħ-wuŋgi tamari dadakiekj chonj yin qoy a kotə ħ-qoy ħ alna ien zarnas qoy qiant tsakkaay ħ-qiana hugdio. Shuoytkida a ama zarknjasn qoy yiə a ekinti jəyzhikaay : Izk chiənkna kaay : astamari mandakie sis xustnki wuŋgubaab tigo gən ishi shuoyt ishi kiknjat in kuottəy ħ-qoy an zarn 20 marku məchn akrkiz 100kj xsuoxsinkda.

8d. Nibabakj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 1

Hhaakj qanjk uechkjas nibaba kuduk bəngrsn̄ti.

1. Baabu ikin təna nuudu akrkineni gə hasni?
2. Dadu qoy atamrki tmrtasn aysa ekst təna kek məchi xusini?
3. Wulbi ikin təni yaabn irski dadu tito geni?
4. Uyndi qiat a amt kuchuk tasska ka wuŋgu baabkj ka tən amdəgo aġekst yrtəna gej baskini Baabu?
5. Fətəna ħ-wuŋguz jezhi təna chənzi?
6. Wuŋgu baabn kuotdəki astamari jezhi təna chənzi?

Saamnt 2 Kiəlu 2

9. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qanjk tadnki hiənuqoy nuogakiekj wuchuku hat kiəmkidasn məchiki aab boskiasn biər qəyniti.

1. Aku oytı balku giamu horge. Izkj qanjk chatisnki hiənuqoy nuogakj wuchuku hat qoy amkida nada təni?

A. siage

B. miage

D. Aate

2. Wulbi gədəki nuoga Art Bərtkiz tigo. Izkŋ qanq chatisnki hiənuqoy nuogakŋ wuchuku hat qoy amkida nəda təni?
- A. kiamki nuogu B. kiamkayki nuogu. D. Iazu amki nuogu
3. Guot kuonishi.
- A. kiəluk kuonishi B. kiəlu tsakn kuonishi. D. bangris kay.
4. Ashu kos atnz.
- A. diedz B. Guufu D. kalbz
5. Burjakŋ tsant aacho.
- A. Iiru debo B. chaazhi chəzho D. gobu godo.
6. Aabk aalk tiəkiz.
- Awungu bab B. tsazu baab D. ozhibaab
7. Batsno.
- A. mastno B. ashitno D. hurno
8. Kow chiano.
- A. achku kow B. izkŋ hort inchi anishi D. kow tsokso

10. Xsuufu

10a. Chanqoy xsuufu

Qəydn xustnz 3

Uyndiar akr qiabgis iti qubskidasn chanqoy gətsu taamu kaaysi xsuufu akr kuduk nuogu edi ist wuuki baalka aab boski isk kuduka kek kuotu xsaafnti.

10b. XSuufu dəmbi

Qəydn xustnz 4

Hhaakŋ qanq tadnki hiənuqoy nuogakie qiabgisa kuduk besk qəynti.

Qiabgis: Hhaashudakien → hhaa-shu-da-kie

1. wənmdəno	→	4. astamaria	→
2. chonqat	→	5. hhaagant	→
3. agədadagant	→	6. kuochidakie	→

Saamnt 2 Kiəlu 3

11. Yabts Yabtski Nabb

11a. Nibabkŋ tsantki uechkn

Hhaakŋ qanqki uechkŋjas edk banjrsnti.

Uyndiar kiəlu qoy saamnt qoykj haat iti nabbki nibabsn iti ebda? Yir gədaaz təni?

11b. Nibab.

Qəydn xustnz 5

Uydiar kiəlu qoy saamnt qoykj hat iti nabbki nibabasn kess itikj hiənu kesskaay nabbtəy iti nabbkst itin gufkiz istkint xsAAF iti astmaria/ren/ uechnti.

12. Nogum

Qəydn xustnz 6

Uyndiar iti nabbki nibabakj hat yir iti tamrkint buuduk al nuogmtəy izk hat iti tamrkidasn hir gənti.

13. Edu nuogu ins

Qəydn xustnz 7

Hhaakj qanji uechkjas qiabgisa kuduk bəngrsnti.

Qiabgis:

Kuunu iisj kob gabs təgo. Izu

Xsuutu hiatubaayni tige. iizh

1. Wulbika Gobinka gab hiat tmrt ībs tiənaashi.
2. Kuoluka Kuolnka kuoydadu tinaashi.
3. Kuomun 6 kifil tamari tige.
4. Goniin kartsitkin tige.

Saamnt 3 Kiəlu 1

14. Hiənuqo nuogu zarn

14a. Qabsu

Qəydn xustnz1

Hhaakj qanq tədnki hiənuqoy nuogakie qiabgisa kuduka qabsu qəynti.

Qiabgis:

Sər-fe-ro-p → profesər

1. nishi-shib	→	4. tekda-kuob	→
2. kie-kida-gab	→	5. baab-xsazu	→
3. kid-asn-yən	→	6. gant-ate-kida	→

15. Nibab

15a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqkki uechkjas edk baŋgrsnti.

Baabu gant gəki tamari iti yartibaabu tənt yir iti eni?

15b. Nibab

Ishi gəli ishi baŋgrs siəŋki kudu

Nibabas iti nabbkst chanqoy a ama chan xaagn iti nabbdakj choysht xsuufakj ebma yir a amint eb nabbnti.

Wulbika Baabuka Jabinika Niŋgika edu bəssm

Wulbi: Wungu chiənz tigo chak saagu taana utiti.

Baabu: Ishikj tən chiənz tigo yinkj jəyzhi tigo.

Jabini: Nəy aln qıabgis qoy gəna siisa.

Niŋgi: Ashu al nuogmdən saata tsako:

Wulbi: Taana tsakkiti aniskigo.

Jabini: Iakz a utdəki yartibaab qoy ...

Baabu: Iakz ŋ utdəki yartibaab qoy yir a amni?

Jabini: Nəy aln gə hotsa.

A gəli izn kəysino a gə goniti kiechdəna sənt: guuf ŋ nayni altsubda a gə wəsi?

Baabu: A nuoga Art Bərtki nuogu tigo a qıabigisa taana kiamkiz titi.

Wulbi: Qəy kuoy dadu gant ishakj kiami ist kigo.

Baabu: A am ŋ bangrsasn kaay ishi baskida: A kiechki goynitiasn ŋ aacha ŋ kotə chii kang aacha biaru manz a kiechu izn kəysnkida taana qıati. Yiə a ientka biaru inn iakz irsigo.

Izn ŋ hownski hownsu kaay qiana shubda izn ŋ dobushuz gant tən yin sis akrkigo.

Jabini: jeyzhi hhaat kek kiamnayni.

Baabu: ŋ kuoy shubi iazu ŋiazdəga aqabisi ŋbot aatn gədəno.

Wulibi: Yətkj chonjkidasn a giəda sis hhaakj choysht taan nuogu chiənz qaqk ebiti.

Niŋgi: A gəli izn a kəysn ebki nuogu ebm chiəndasn chiənz a tidasn a xusda a gəli xuskj jeyzhi a amkst biaru choysht hhaakj tsaku intski nuogu a hurtnt a tsakdasn tən qıabgiskigo.

Wulibi: Niaku !Yəna sarsn gə izkj gəlaasn shiibsho. Gəli hhaa qəydn iakz qəyz titəy yir a eni. Yətu tiki buotukj hat wutki achu ekiga.

Jabini: A hhaa Baabu tən izqaqk gabu nuogmda naaki saykoligi prafisər qaqk ŋ nuogmdaaz tə qabkinu hhaa gant shign a bangrs təna a hhaagant amkj.

Baabu: Yinn dadu yasz gant iti dungsdaadasn uoyta qan jeyzhi ŋ heshida gant təga .

Uyndi akint qant chomu 30 atsəm zingu qaqkiz tigo.

Ninji: Baabu yətkj gəliasn kek a ebu qəyssn biaru yaab el ist tiəki baalt tiəto.

Wulbi: Baabu a baalt tən gədəge shuoytki nuogu hhaat hhaast amigo a gədn taana amiti izkj kiəlu istkiz tigo . Hhaasn akrki gəli a məchi hhaagant yətn diədz gant e sədaada titə yətn bənjrs gindəga.

Jabin: Tsakki nuogukj hat iakz a irisint taana baassti tsakki nuogu qokj tsakkigo biaru choyshtki nuogukj hat a ustz tiki bassigo.

Wulbi: A yartibaaba a gəli izna kəysn ina quxsudagant iakz utnki nuogu tigo yiə sis astamaria yətu tanaa oy hhaagant ekiti a gəli a ustu qəynt biaru choysht guufu a amna gə yətn eb ekiga yiə sis a usutu tamrz bassigo.

Jabini: Hhaat ebm jəyzhi gəkito hhaakj hat a usutu tamrnt ŋ-astamari yaab qoyn nuogu chiənz ebdaadasn quxskigo yiə sis astamarias a wonmz tiki baasigo.

Ninji: Yətu guufu a amt inkj a qiabgsdəki nuogasn yətkjka qiabgisigo hhaakj hat yir qant a ebisi.

Baabu: Yaab qoay gəli izn mastatkj chonj a sədaada gant tən yinkj chonjkidasn səkiniti yiə sis ishi gəki kudakj mant taan tsakiti ustu tamr guufu am biaru shilmət qajk tsakino hhaasn el yin sis ishi eb ekidasn saagu ishina wonma gədəno.

Wulbika Nigika Jabinika: Edu qoy qajk inuka ŋ ochu gant ŋ xhəykidasn a siis e kuoykidagant saagu yətnka izu gant a wonma. Guufu tamari am biaru nuogu jeyzhi baalt hurtn ŋ kiama.

15d. Nibabkj choyshtki uechkj

Qəydn xustnz 2

Hhaakj qajq tədnki uechjasn nibaba kuduk bənjrsnti.

1. Nibabkj chonj dadu jeyzhi tigo iti gə ebdəki dadu naada təni?
2. Baabu dadu jeyzhi təna chiənzi? Yir amni?
3. Tmrt ipm saatk ŋ-tiəz jezhi təna chiənzi? Yir amni?
4. Tamari dadakie ist nogmdəki atsəma atsəm naada təni?
5. Wulbi yir amni Baabukj kuchu sarskini?

Saamnt 3 Kiəlu 2

16. Hiənuqoy nuogu qalz

Qəydn xustnz 3

Hhaakj qajq tədnki akrs qajk gədnki nuogu ishikj wuchuku hat kiamkidəsn məchki aab boskiasn biər xsaafti.

1. Təri əmsmo.
A. narkmo B. wogŋz D. bəyo E. hiato
2. Yinu kирн.
A. qubno B. amo D. nipmo E. nishiyt bangrs
3. Xhamu tiyago.
A. Xhamu huro B. biri taaso D. chmubaab E. bangrsi kay.
4. Wəŋgin zugi gəgo.
A. mintso B. irso D. shirnishi E. ylso
5. Qaluka katsika əmdaz.
A. nuogubaabu B. iazubaab D. wuŋgubaab E. yaab utudaz
6. Kiyānu iabl.
A. wogŋz B. iardaz D. duoniz E. shuoyt
7. Hhaazna dicho.
A. shishiko B. keimo D. Kero E. kaŋgno
8. Azhuk aato.
A. mənishi B. a giəŋ ebzm a oyn qiago D. Aka Bka bangrs tinashi
9. Daazhu gabznashi.
A. daazhu ashunashi B. gabu wutnashi D. Gabu qəynashi
10. Wəli chiyak.
A. wəzu B. gabtskŋ tsant bəydndəki muugu D. achku chiyaku. E. kaŋgchi

17. Xsuufu

17a. Chanqoy nuogu xsuufu

Qəydn xustnz 4

Uyndiarki saamnt iti qubski akr qiabgisa gant gəki akr qiabgisi kuda qanq ka nuogu edi izt wuŋki baalasnka kek sə wustəy e qubsnti. Iti qubsdəna itin guufkiz ist kint iti astamaria/ren/ uechnti.

Nibabkŋ hat iti yafki tmrtasn chan xaagŋ xsuufu xsAAFNTI.

17b. XSuufu dəmbi

Qəydn xustnz 5

Hhaakŋ qanq tədnki hiənuqoy nuogakie qiabgisa kuduk besk qəynti.

Qiabgis:

Xsəndihitsə → xsəndi-hi-tsər

1. wuogubaab	→	2. hotsdaaz	→
--------------	---	-------------	---

3. hhalgsndaaz →
4. ashumdəkiz →

5. guzudubaab →
6. qəydntəkidakj →

Saamnt 3 Kiəlu 3

18. Yabts yabtski Nabb

18a. Nibabkj tsantki uechkj

Hhaakj qaqj tədnki uechkjas edk bənqrsnti.

Uyndiar iti nabbki nibabasn iti ebda ? Nak gədaaz təni?

18b. Nibab

Qəydn xustnz 6

Uyndiar iti nabbki nibabasn kess itikj hiənu kesskay buudu buuduk al nabbti.

19. Nogum

Qəydn xustnz 7

Uyndiar iti nabbki nibabkj chöngki dadu Wulbika Ningika Jabinika Baabuka gant amu nibabasn itikj hiənu qaqj kek məchi taamu kaaysi kaasu kifilgat qiabgisnti. Yiəkj choysht tmrt īpmkaar qədəki yaabakie sis ishi astamaria/ren/ qaqj nogum qiabgisnti. Uechkjas edk bənqrsnti.

Nibabkj chöngat iakz iti utkiz ikin təni ? yir am iti utkint kek hiir gənti.

20. Edu Nuogu ins

Qəydn xustnz 8

Saamnt qoyka xaagjækj hat edu nuogu ins qəynd xustnz iti qəykidas hogjtat bənqrs kek qəy hotsinti.

Qiabgis:

Kuunu iiñn kob gabs təgo. **izu**

Xsuutu hiatubaayni tige. **iizh**

Gaarnka Duorika guy kuoshudənaashi. **Ishia**

1. Wulbika Gobinka gab hiat tmrt ībs tənaashi.
2. Kuolu ka Kuoln ka kuoydadu tinaashi.
3. Kuomun yaku kifil tamari tige.
4. Goniin kartsitkin tige.
5. Abishika Gibunaka tmrt ībs tənaashi.
6. Karu ka Gaadaka yaku kifil dadu hiatubaab tinaashi.
7. Dəratu Top'a gobakj chöngat xustnki hiatu bayni tige.